

ПОЛОЖАЈ РАДНИЧКЕ КЛАСЕ, 1927.

* * *

POLOŽAJ RADNIČKE KLASSE, 1927.

Радничка Комора за Војводину у Новом Саду

Положај радничке класе

Привредне и социјалне прилике радника
у Војводини. — Пословање Привремене
Радничке Коморе за Војводину
у 1926—27. години.

1927.

Штампарија издавачког завода д. д. „Даничић“ у Н. Саду

књ.бр.

15843

Предговор

Извршеним изборима у августу текуће, 1927., године, дотле привремена, Радничка Комора за Војводину не стиче само своју „сталност“: она тим, извесно, улази у један нов период свога живота и деловања. Оживотворена несумњивим поверењем апсолутне већине радништва и ослоњена на све живе силе класног радничког покрета у Војводини, додуше још увек слабе и разједињене, она ће, ипак више но у прошлости, моћи да послужи заштити економских, социјалних и културних интереса радничке класе на територији свога деловања. Неумољиви говор бројева показује колико је рђав и тешко подношљив класни и социјални положај радника ових крајева, колико су угрожени, а мало брањени и уважавани, њихови економски, социјални и културни интереси; колико је, најзад, у том погледу садашњост гора од прошлости... Отуда је потребно бескрајно много напора и прегнућа да би будућност била боља и извеснија. Својом улогом, тој бољој будућности има да допринесе и Радничка Комора. Ако је до искустава прошлости, и њих има у изобиљу. И лоша и добра, ова искуства могу да послуже као позитивна вредност за будућност. Зависи од тога колико ће људи бити на висини својих класних задатака и дужности с обзиром на све постојеће околности.

У овим мислима и намери, Управни Одбор Привремене Радничке Коморе за Војводину почаствовао је потписатога налогом да среди за штампу приказ „Привредних и социјалних прилика и положаја радничке класе у Војводини“ и „Пословање Привремене Радничке Коморе за Војводину у 1926./27. години.“ Тај се приказ, ево, предаје радничкој и осталој, нажалост врло уској, јавности која се интересује сличним публикацијама. На њима је и да оцене колико је успео. Наравно имајући у виду изванредно кратко време на расположењу за израду и веома велике тешкоће у прибирању и сређивању потребних података за грађу.

У овом послу имало је удела све административно особље Коморе — сваки појединац у свом делокругу.

На молбу Коморе да јој изволе послати своје извештаје и сличне публикације као изворе за грађу у првом делу ове њене публикације, одазвао се знатан број привредних и социјалних установа и корпорација у Војводини. У име Коморе, хвала им на пажњи и предусретљивости.

Септембра 1927.,
у Новом Саду.

А. Николић,
деловођа Коморе.

Извори за грађу

Поред у тексту поменутих и сопствених извора, при изради I дела, „Привредне и социјалне прилике и положај радничке класе у Војводини“, највећма су употребљени ови извори:

Прейсходни резултати пописа становништва 31. јануара 1921. г., Београд 1924. — Издање Дирекције Државне Статистике.

Алманах Краљевине С. Х. и С., свезак I, II и III. — Издање Хрватског Штампарског Завода Д. Д. у Загребу.

Нови Сад и Војводина, конгресни број *Гласника Професорског Друштва*, Београд 1926.

Извештај Инспекције Рада и њених кошлова у 1926. г., Београд 1927. — Издање Министарства Социјалне Политике.

Извештај о раду Централног Секретаријата Радничких Комора, Београд 1926.

Привреда Војводине у 1926. години, извештај Трговачко-Индустријске и Занатске Коморе у Новом Саду.

Извештај Банатске Трговачко-Индустријске и Занатске Коморе у Великом Бечкерек у 1925. години.

I ДЕО

Привредне и социјалне прилике и положај радничке класе у Војводини

Увод

И Војводина, као и све остале земље југоистока Европе, има изванредно бурну историску прошлост. О плодне равни овога дела Паноније отимало се, од далеких векова историје, небројено народа Европе и Азије. Оне су биле непрекидно поприште невероватно великих, огорчених и тешких сукоба народа, раса и држава. Та беспощедна борба вођена је свима средствима грубе физичке, економске и духовне силе држава, повлашћених народности и друштвених класа против извлашћених, и обратно. Да се настави до данашњих дана, са историским развитком условљеном променом средстава и метода. Благодарећи тим и таквим траговима своје прошлости, Војводина је данас један изванредно шаролик националитетни, социјални, верски и духовни мозаик. Њени проблеми су специјални, своје врсте и сплетени у тешко разрешив чвор. Отуда и данашњица Војводине тешко плаћа дугове својој прошлости. На радничку класу Војводине, њено формирање, развитак и положај, морали су овакви историски односи оставити, сасвим природно, колико велики и важан, толико и рђав утицај; они по њу, управо, значе један плус на горе у већ и иначе рђавом класном положају наше радничке класе као целине.

Није потребно улазити у појединости ове прошлости; где то буде неопходно потребно, учинићемо. Већ речено сматрамо довољним за разумевање данашњице, која нас, у сваком случају, мора пре и више интересовати. Прећи ћемо, зато, одмах на њу.

1. Територија. — Становништво.

Војводина (Банат, Бачка и Барања) обухвата, по попису од 31. јануара 1921. г., површину од 19702 квадратна километра; површина и насељених места има подједнако: 327; домова 261.837; домаћинстава 329.900; присутних становника укупно 1,380.413 (673.500 мушких и 706.913 женских); на један квадратни километар насељено је, 70.01 становника.

Изузетно од свију осталих југословенских покрајина, Војводина показује вишак у становништву према стању пре рата и већу густину насељености по једном квадратном километру. Наиме, по последњем предратном попису од 1910. г. Војводина је имала укупно 1,352.844 становника, што, према броју од 1,380.413 становника по попису од 1921., представља вишак од 27.569 или 2% . Војводина је, вероватно, била највећма поштеђена од губитака у људству, пошто није била „поприште ратних догађаја“, како то вели коментар државне статистике, али прираштај није, свакако, дошао „због досељивања, нарочито из Мађарске“, него и ради насељавања из осталих покрајина, које је омогућено аграрном реформом и погодним условима живота у овој покрајини у првим годинама иза рата. Густина насељености по једном квадратном километру износила је: по попису од 1910. г. 68'7, по попису од 1921. г. 70'1 становника, према чему показује вишак од 1.4. Војводина је, исто тако, и најгушће насељена југословенска покрајина: просечна насељеност по једном квадратном километру износи, по попису од 1921. г., за целокупну територију државе 48'3, Србију 43'2 (северну 53'2, јужну 32'3), Црну Гору 20'7, Босну и Херцеговину 36'9, Далмацију 48'8, Хрватску, Славонију, Међумурје, Крк и Кастав 62'5, Словенију са Прекомурјем 65'2 становника.

Бројни однос полова показује преимућство женског над мушким: на 1000 мушких становника, према попису од 1921., има 1049.6 женских. Бројно преимућство женског над мушким полом постојало је и пре рата: по попису од 1910., на 1010 мушких било је 1014'1 женских. Поратна разлика у корист женских износи, дакле, 35'5 становника на хиљаду.

По народности, територију Војводине настањују: 37'2% Срба и Хрвата (Буњеваца), 0'6% Словенаца, 4'9% „других словенских народности“ (Словака, Русина), 5'4% Румуна, 23'8 Немаца, 27'7% Мађара и 0'4 „других народности.“ Државна статистика вршила је националитетни попис по „матерњем језику, односно народности“, те то треба имати у виду при критичној процени ових података, јер критеријум матерњег језика при попису становништва још увек је споран у статистичкој теорији. — Прираштај српског, хрватског и словенског језика износи за време од 1920. до 1921. г. 9%, немачког 0'7%, а умањење мађарског за 4'3% и „других језика“ за 5'4%, што би, према томе, требало да буде меродавно и за бројни однос народности у Војводини.

По подацима Г. д-ра Владана Јојкића, референта Министарства Народног Здравља у Новом Саду, износимо упоредне пописе из 1910. г. (мађарски) и 1921. г. Напомињемо да се подаци д-ра Јојкића, иако рађени по званичним подацима, не слажу потпуно са онима Дирекције Државне Статистике. Ипак, с обзиром на то да државна статистика приказује однос народности само у процентима, овај упоредни преглед пружа ма и приближну слику тих односа, те свакако има интереса.

УПОРЕДНА СТАТИСТИКА
по народности, према званичним пописима

Бачка	Године	Свега	Србо-Хрвати	Словенци	Други Славени
Срезови	1921	515.063	143.874	1.795	42.564
	1910	502.798	132.874		38.829
Градови	1921	221.051	113.577	1.745	2.564
	1910	205.477	69.446		1.977
Свега	1921	736.114	257.451	3.540	45.128
	1910	708.275	202.265 ^{28.7%}		40.806 ^{5.6%}
		+ 27.839	+ 55.186	+ 3.540	
			35.45%		6.13%
Банат					
Срезови	1921	471.126	194.481	2.478	18.242
	1910	481.082	194.329		15.316
Градови	1921	108.797	47.720	713	2.412
	1910	112.503	52.671		9.36
Свега	1921	579.923	242.201	3.191	20.654
	1910	593.173	237.000 ^{40.2%}	+ 3.191	16.252 ^{2.7%}
		- 13.662			+ 4.402
			42.3%		3.6%
Барања					
Срезови	1921	49.419	15.507	—	223
	1910	49.750	16.180 ^{32.5%}		57
		- 351	- 673		+ 166
			31.5%		0.40%
Војводина					
Бачка	1921	736.114	257.451	3.540	45.128
	1910	708.275	202.265		40.806
Банат	1921	579.923	242.201	3.191	20.654
	1910	593.173	237.000		16.252
Барања	1921	49.419	15.507	—	223
	1910	49.750	16.180		57
Свега	1921	1,363.456	515.159	6.731	66.005
	1910	1,351.610	455.145 ^{33.8%}		57.115 ^{4.3%}
		+ 14.816	+ 59.714	+ 6.731	+ 8.890
			38.3%		4.9%
			- 4.5%		+ 0.6%

СТАНОВНИШТВА ВОЈВОДИНЕ
31. децембра 1910. и 31. јануара 1921. г.

Свих Славена	Мађари	Немци	Румуни	Други
188.233	165.737	159.274	767	1.052
171.648	177.379	151.543	181	2.055
117.886	89.431	11.883	289	1.562
71.423	122.844	10.217	173	772
306.119	255.168	171.157	1.056	2.614
243.071 ^{34.3%}	300.263 ^{42.5%}	161.760 ^{23.1%}	354	2.827 ^{0.3%}
+ 63.048	- 45.095	+ 9.397	+ 702	- 215
41.58%	34.6%	23.39%	0.13%	0.38%
215.201	84.362	98.516	70.540	2.507
209.645	88.623	97.617	77.151	8.055
50.845	16.043	39.130	1.715	1.064
43.607	23.583	139.751	4.229	1.333
266.046	100.405	37.646	72.255	3.571
253.252 ^{42.5%}	112.196 ^{19.1%}	137.368 ^{22.7%}	81.381 ^{13.7%}	9.388 ^{1.4%}
+ 12.794	11.791	+ 278	- 9.126	- 5.817
45.9%	17.32%	23.78%	12.35%	0.65%
15.730	16.576	16.182	481	450
162.373 ^{2.6%}	19.100 ^{38%}	139.333 ^{2.8%}	2	478 ^{0.9%}
- 507	- 2.524	+ 2249	+ 479	- 28
31.9%	33.5%	32.7%	0.92%	0.9%
306.119	255.168	171.157	1.056	2.614
243.071	300.263	161.760	354	2.827
266.046	100.405	137.646	72.255	3.571
253.252	112.196	137.368	81.381	9.388
15.730	16.576	16.182	481	450
16.237	9.100	13.933	2	478
587.895	372.149	324.985	73.791	6.635
512.500 ^{38.1%}	431.559 ^{32%}	313.061 ^{23%}	81.737 ^{6%}	12.693 ^{0.9%}
+ 75.338	+ 11.924	+ 11.924	- 7.945	- 6.058
43.1%	23.8%	23.8%	- 5.4%	0.5%
+ 5.1%	+ 0.8%	+ 0.8%	- 0.6%	- 0.4%

Разлика у односу народности, према једном и другом попису, прилично је знатна, мада недовољно јасна.

По вероисповести, католичкој припада 52.2% становништва Војводине; православној 34.4%; евангелистичкој 9.7%; израелитској 1.4%; грчко-католичкој („унијатској“) 1%; муслиманској 0.1%; разним другим, „непризнатим“ и признатим, вероисповестима, укупно 1.1%; ван конфесија 0.1%. Интересантно је да Војводина показује сразмерно највећи број становништва без конфесије. Од главних вероисповести, према попису од 1910 г., порасла је католичка за 0.3%, а опале: евангелистичка за 0.8, православна и израелитска за по 0.2%.

Рађање и смртност у Војводини представљају нам следећи подаци д-ра В. Јојкића за раздобље 1910—1914. г.:

на 1000 становника

	родило се	умрло	прираштај
Срба	41	27.7	13.3
Словака	39.9	25.8	14.1
Мађара	38	22	16
Немаца	31.0	17.9	14
Свих	37.5	23.3	14.2

Карактеристика је ових података да показују највећи број рађања код српског становништва, али, исто тако, и највећу смртност и најмањи прираштај код њега. Најповољнији је однос у том погледу код мађарског становништва. Привредне и културне прилике народности показују и овде свој израз. Подаци за раздобље у току рата и после рата не достају. А они би, сасвим извесно, показали друкчију слику и у погледу рађања и смртности, јер је рат, као и свуда, односе веома погоршао. До података о ратним жртвама за Војводину нисмо могли доћи; а оне морају бити знатне, иако, свакако, не толике као, на пример, у Србији. Као што је већ наведено, прираштај од 2% у становништву Војводине потиче од јаког досељавања и колонизације.

Према наведеним подацима државне статистику из пописа у 1921. г., отпада у Војводини на 100 кућа: 126 домаћинства и 527 становника, а на 100 домаћинстава 418.4 становника. Из ових података, упоређењем са онима за друге покрајине државе, може се извести поуздан закључак: да Војводина има процентуално највећи број безимућнога становништва, дакле индустрискога, занатскога и пољопривреднога радништва и осталог становништва са пролетерским положајем, које је принуђено да изнајмљује стан, не имајући сопственога обиталишта. У том погледу друкчији је однос чак и у Словеначкој. Тамо на 100 кућа има 115.9 домаћинства и 567.4 становника. У Хрватској и Славонији приближно толико. Ово наводимо ради карактеристике Војводине у том, не мало важном, погледу. Из тих пода-

така може се, тако исто, извести закључак да је број становника на једно домаћинство, уже узевши породицу, најмањи у Војводини: на 100 домаћинстава 418.4 становника, или на једно 4.18, док је просечан износ за целу земљу 5.10, односно 5.1. Војводина, дакле, и у том погледу показују одлику привредно развијених земаља, у којима је просечан број чланова породице све мањи. То долази отуда што имућнији слојеви ограничавају број рађања у браковима ради тога да оно што иза себе као наследство остављају деци не би било сувише распарчано и недовољно; а пролетаријат ради тога што су материјално све тежи услови за одржање породице.

Просветно-културне прилике

Од 100 становника Војводине писмено је, просечно, 75.69.

Појединачно, код:	
Протестантских Немаца	87.3%
Римокатоличких Немаца	78.5%
Словака	77.4%
Мађара	73.4%
Срба	61.8%

По овим, званичним, подацима нису узети у обзир Румуни и Русини. Једна мађарска статистика из 1900. г. вели да они по писмености стоје испод Срба, којих је тада % било писмених 48.38, према 23.88 Румуна и 17.78% Русина. Однос се од тога времена поправио, као што показују горњи подаци за наведене народности, па, извесно, и за њих. Код такође непоменутих Буњеваца проценат писмених вероватно износи колико и код Срба. Сразмерно развијености своје привреде, становништво Војводине стоји на прилично високом духовном ступњу. Он се огледа не само у проценту писмених који је одмах иза онога у Словеначкој као највећег у држави, него и по његовој врло уочљивој тежњи да се духовно уздигне ревним читањем дневне штампе, искоришћавањем јавних библиотека и читаоница и постојањем многих приватно-јавних културних установа и удружења. Та тежња жива је у свима друштвеним класама, и вишемање, код свију народности. Она је, колико плод сразмерно најразвијенијег и најусавршенијег привредног живота у земљи, толико и плод одувек оштре народносне борбе у њеној области.

Од школских институција у Војводини има:

Основних школа:

градских	сеоских	укупно	наставника	ђака
222	816	1038	2585	109617

По подацима за школску 1923-24. годину у Војводини је било и 350 дејих забавишта са око 1000 наставника и преко 40000 деце у њима. У овај број основних школа и дејих забавишта извесно су ушле и државне и конфесионалне, приватне и установе националних мањина, пошто се о њима у званичним подацима посебно не говори.

Грађанских (продужних):

школа	наставника	ђака
26	273	5741

Средњих школа (гимназија):

потпуних наставника гимназија	ђака	непотпуних наставника гимназија	ђака
11	301	3	1035

Међу потпуним гимназијама има свега 1 женска у Новом Саду, са 24 наставника и 500 ученица; неколике су од њих и мешовите. Међу непотпуним је такође 1 женска: у Суботици: са 10 наставника и 281 ученицом. Међу непотпуне убројана је и словачка гимназија у Бачком Петровом Селу: са 7 разреда, 12 наставника и 233 ђака.

Од приватних средњих школа постоје: у Белој Цркви руски кадетски корпус и девојачки институт, у Великој Кикинди руско-српска женска гимназија, у Новом Саду и Панчеву по једна руска реална гимназија; конфесионалне средње католичке школе постоје: у Новом Бечеју франевачка, Великом Бечкерек у пијаристичка и Сомбору кармелићанска.

Учишеских:

школа	наставника	ђака
5	55	1168

Од учитељских школа су 3 женске (у Новом Саду, Сомбору и Суботици) 1 мушка (у Сомбору) и 1 мешовита (у Вршцу).

Правни факултети, са сразмерно веома малим бројем студената и несразмерно великим бројем наставника, постоји у Суботици.

О сиручним нижим и средњим школама биће говора у одељцима о пољопривреди, индустрији, трговини и занатству.

Библиотеке, архиви, музеји постоје готово у свима већим градовима, као установе тих градских управа и православних и католичких епархија. За историју, неке од тих установа имају више него локални значај.

Установе као што су: Матица Српска, немачки Kulturbund и сличне других народности, имају велики значај и утицај на духовни и културни развитак њихов у Војводини. — У Војводини постоји знатан број читаоница и друштава са културно-просветним циљевима.

Субвенционирано Народно Позориште у Новом Саду, као наследник некадашњег Српског Народног Позоришта, једино је од значаја у својој врсти. Иначе је у Војводини јако развијена дилетантска позоришна уметност.

Спорти, као физичка грана културе, управо као физичка култура, јако је у Војводини развијен. Као и свуда после рата, он се развија до праве злоупотребе, постајући циљ самом себи, а не средство за физички развој и регенерацију.

Администрација и судство

Административна подела Војводине извршена је у 3 области, које се простиру и ван њене територије: београдску, бачку и подунавску, у 27 срезова (у 14 Банат, у 13 Бачка и Барања); у 5 „слободних градова“: Нови Сад, Суботица, Сомбор, Вршац и Панчево, и у 5 „градова са уређеним сенатом“: Велики Бечкерек, Велика Кикинда, Бела Црква, Сента и Стара Кањижа.

Судство Војводине има ове институције: Касациони и Апелациони Суд и Главно Државно Тужилаштво у Новом Саду; 7 окружних, 25 средњих судова и 7 државних тужилаштава; 22 јавна бележника. — У области постоји и Адвокатска Комора са седиштем у Новом Саду.

Социјална структура становништва

Као и све остале покрајине државе, и Војводина је претежно аграрног карактера. Само и ту свога, специјалнога, типа. У приказивању социјалне структуре Војводине мора се, ипак, поћи са бројнога односа варошкога и селскога становништва. По подацима д-р Јојкића, из већ објављене табеле на страни 8. и 9., види се и бројни однос становништва села и градова, дакле не свију вароши. Из ње се да извести да је број селскога становништва над градским знатно надмоћан, иако је, вероватно, релативно најслабији према сличном односу у осталим покрајинама. Но градови Војводине имају скоро исто толико земљораднички колико и „грађански“ карактер. Опет један њен специјалитет!

Друга табела д-ра Јојкића пружа нам следеће податке о развиту војвођанских градова:

КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА У ВОЈВОЂАНСКИМ ГРАДОВИМА ОД 1869—1920.

Име града	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1920.	Разлика у броју становништва од 1869—1920.	
							Абсолютна број	у %
Суботица	57.556	62.556 + 87%	74.250 + 188%	82.935 + 117%	93.232 + 125%	101.709 + 91%	+ 44.153	+ 76.9
Нови Сад	19.119	21.325 + 115%	24.717 + 154%	28.763 + 163%	33.089 + 15%	39.058 + 18%	+ 19.939	+ 104.3
Сомбор	24.309	24.693 + 15%	26.435 + 78%	29.036 + 10%	30.039 + 34%	31.376 + 44%	+ 7.067	+ 29.4
Сента	19.938	21.200 + 63%	25.725 + 215%	28.582 + 154%	29.628 + 37%	30.747 + 34%	+ 10.809	+ 56.8
Велики Бечкерек	19.666	19.529 - 07%	21.934 + 128%	25.935 + 183%	25.470 - 18%	27.523 + 8%	+ 7.857	+ 41.3
Вршац	21.095	22.329 + 6%	21.853 - 21%	24.770 + 134%	26.941 + 87%	26.415 - 19%	+ 5.320	+ 25.3
Бел. Киспада	18.834	19.845 + 59%	22.768 + 147%	24.419 + 77%	26.356 + 8%	25.825 - 2%	+ 6.991	+ 38.8
Пачево	16.888	17.127 + 14%	17.948 + 49%	18.512 + 31%	20.201 + 93%	19.392 - 42%	+ 2.504	+ 15.2
Стара Кањижа	12.594	13.069 + 38%	15.494 + 17%	16.515 + 66%	17.003 + 35%	18.161 + 68%	+ 5.567	+ 46.3
Бела Црква	8.284	9.845 + 68%	9.041 - 81%	9.695 + 72%	10.181 + 5%	9.642 - 43%	+ 1.358	+ 16.5
Света глупа	218.283	230.518 + 61%	259.771 + 125%	286.095 + 101%	312.140 + 91%	329.848 + 57%	+ 111.565	+ 51

И једни и други подаци показују све веће бројно диференцирање између села и вароши, што показује већи процентуални прираштај становништва у прилог ових последњих. Уједно с тим и пораст становништва које се бави такозваном „варошком“ привредом, тојест индустријом, занатима, трговином и другим „слободним“ занимањима. Популарно речено: све већи „прелаз сељака у варошане“. Тај прелаз све је осетнији после рата, особито ради услова које је у погодбама рада и живота на селу, односно у пољопривреди, створила аграрна реформа. Парцелисањем великих поседа и искључењем из поделе истих многобројних пољопривредних радника неславенских народности, многим од њих је у селу, односно пољопривреди, створена немогућност опстанка, ради чега су морали селити у вароши и мењати занимања. У Војводини има много и обрнутих примера: „прелаза варошана у сељаке“, опет као последице аграрне реформе.

Преглед становништва по гранама производње, односно занимања, за подручје Бачке и Барање пружа, према подацима Трговачко-Индустријске и Занатске Коморе у Новом Саду објављеним у њеној публикацији „Привреда Војводине у 1926. г.“, табела на страни 16.

Појединачни приказ у поменутој публикацији показује апсолутно земљораднички карактер градова Сенте и Старе Кањиже, а за 50% Суботице, тојест већина, односно половина становништва у њима занима се „првобитном производњом“ (земљорадњом). У целој Бачкој и Барањи занима се земљорадњом 66.5%, индустријом и занатством 14%, трговином и новчарством 4.5%. Укупно свима занимањима ван пољопривреде 33.5%. Оволики процентуални однос становништва са занимањима ван пољопривреде са оним који се њом занима вероватно је највећи у држави. Но привредни и социјални опстанак овога становништва органски је, безмало, потпуно везан за пољопривреду, што свуда није случај. Штета је што не постоје упоредни подаци овакве врсте, који би о привредном и социјалном развоју Војводине дали јаснију и изразитију слику. До сличних података за област Баната нисмо могли доћи, но односи су и тамо, с нешто разлике у корист већег процента становништва које се занима пољопривредом, приближно исти.

О социјалном, класном диференцирању у Војводини, управо о бројној снази појединих друштвених класа, и детаљнијем прегледу односа у погледу занимања становништва може се створити приближан суд из података који се односе на положај радника у овој публикацији. Ти се подаци односе само на привредне гране ван пољопривреде. Пре аграрне реформе, класно диференцирање у области пољопривреде било је изванредно јако. У области жупаниских аграрних уреда у Новом Саду, Великом Бечкерек и Вршцу било је свега 227 великих поседника који су укупно имали 685.190 катастралних јутара земљи-

ПРИВРЕДА

1. ПОЉОПРИВРЕДА

Војводина је пољопривредно најјача и најактивнија покрајина земље. У апсолутној мери, од њене пољопривреде органски зависе све остале гране привреде. Сухи говор бројева са местимичним упоредним подацима из осталих покрајина, то ће најбоље потврдити.

А) *Ратарство*. — По званичним подацима, оправдано корегираним од г. Стјепана Јурића, професора Загребачког Университета, укупна површина Војводине износи 1.970.200 хектара; од које продуктивна 1.941.075 ха или 98'52%, а непродуктивна 29.125 ха или 1'48%. Обрађена површина износи 1.680.855 ха или 86'6 од продуктивне, а 10'7% од обрађене површине у свој земљи. У том погледу је Војводина у, готово, несразмерно повољном положају према свима покрајинама. *Под њивама* је: 152.965 ха или 9'10%; *под ораницама и вршовима*: 1.317.420 ха или 81'88% (21% од земљишта под истима у целој држави); од тога (подаци важе за 1921. г.): под житарицама 87'8, махунама 0'7, коренастим и кртоластим биљем 1'2, баштенским 0'5, индустријским 1'8, крмним биљем 3'8 и угарима 4'2%; *под ливадама*: 52.031 ха или 3'4%; *под виноградима* укупно: 28.028 ха (12.986 на америчкој и 15.042 на домаћој лози) или 1'7% (16'3% од површине под виноградима у целој земљи); *воћака* има у Војводини укупно 1.426.642 комада или свега 1'9% од броја воћака у целој држави (исто толико у Јужној Србији, а више само него у Црној Гори са 0'4%), од чега: шљива 25'8, крушака 9'5, јабука 24'8, ораха 7'6 и осталог воћа 32'3%.

Б) *Стојарство*. — По попису од 1920. године било је у Војводини стоке: коња 353.345 (30'1% од броја коња у целој држави); говеда 468.609; свиња 856.368; оваца 717.914; коза 1368 комада. На неколико великих посела постоје узорне ергеле за гајење коња, између којих и једна државна.

В) *Живине* је било, по попису у 1921. г., 3.768.672 комада. Живинарство је у опадању према предатном стању.

Г) *Пчеларство* је прилично развијено. По попису од 1921. г. у Војводини је било укупно 33.680 кошница.

Д) *Шумарство* у Војводини, ако га убројимо у пољопривреду, има мали значај: она је једна од шумама најоскуднијих покрајина у земљи. По подацима Дирекције Шума за Банат,

Бачку и Барању у Апатину, површина шумског земљишта у овим областима износи 103.372 ха или 5'8% укупне површине. Од укупне површине дрвом је обрасло 62.902 ха. Укупна количина дрвета износи: 6.181.048 m³ (меког 54, тврдог 46%). Према врсти шума: високих има 34'28, средњих 7'98, ниских 54'68, шипкара 3'06%. Према поседу је: државних 74'6%, комуналних 6'9, приватних 18'5%. Према величини посела: до 50 ха — 30'4; до 100 ха — 12'2, преко 100 ха 57'4%. — 1924. г. вештачки је пошумљено 1242 ха, природно 2162 ха.

Пољопривреда Војводине је и интензивна и рационална у односу према осталим покрајинама. Њен жетвени принос је по хектару највећи: по подацима Министарства Пољопривреде и Вода из 1925. за озиму пшеницу: у бачкој области 11'50 метарских центи, београдској (знатан део Бачке) 12'18, подунавској (Банат и смедеревски округ) 10'09, према просечном од 9'26. Приближно исти однос је и за остале стрине. У погледу просечног приноса по хектару од кукуруза, војвођанске области су одмах иза Срема, чији принос по хектару износи 26'51 м. ц., у Банату 26'04, Бачкој 24'87 м. ц. Просечан принос и свију осталих усева је повољан, нарочито пшеничних биљака за исхрану стоке и индустријских, иако не увек највећи. Употреба савршених справа и оруђа у пољопривреди Војводине је најјача. На пример, парних вршлица је 1920. год. било у Војводини више него у свима осталим покрајинама: 2858 : 2831. Исто тако и осталих справа: сејалица за кукуруз и жито, ваљака, косачица; гвоздених плугова, ветрењача, тријера — релативно највише. Вештачког ђубрета просечно се нијавише троши у Војводини. Стоке за рад, нарочито коња, Војводина релативно има највише. Интензивност војвођанске пољопривреде омогућава и врло развијен систем мелиорација у подводним крајевима: јарака, канала, пумпи, насипа за одбрану од поплаве, чије одржавање стаје годишње око 36 милиона динара само у Бачкој. О интензивности њене пољопривреде сведочи и велики проценат окопавина. Стојарство у Војводини је доста интензивно, са стајским гајењем стоке. Отуда су војвођански коњи, како за рад тако и за спорт, чувени и много тражени. Војвођански земљорадник-домородац налази се на доста високом ступњу пољопривредне културе. Благодарем погодности и плодности тла, великом проценту продуктивне површине, која износи 98'5%, и свему наведеном, пољопривредни биланс Војводине врло је повољан према осталим покрајинама. Тако, Војводина са Сремом, са којим представља $\frac{1}{2}$ целокупне зиратне површине земље, произвела је 1925. год. укупно стрних жита и кукуруза 37'97%, а 1924. год. 39'22% од укупне производње у свој држави. На бази њене моћне пољопривреде развила се, такође, крупна и снажна пољопривредна индустрија: млинска, алкохолна, шећерна, кудељна, млекарска, свиларска и друга. У последње време врши се прилична електрификација села.

Но поред свега тога, пољопривреда Војводине је још увек недовољно интензивна и недовољно рационална. Ради тога, изравно, и недовољна рентабилна, што се показало очигледно у току последњих година. За ту тврдњу најбоље је сведочанство упоређење просечног приноса по хектару у Војводини и другим земљама. Пре тога потребно је напоменути да подаци државне статистике нису тачни у погледу просечног приноса по хектару за Војводину. Ради тога што је жетвени принос војвођанскога земљорадника-домородца извесно већи од онога досељенога Личанина и Босанца и србијанских земљорадника из београдскога и смедеревскога округа, који земљу обрађују највећма екстензивно, а са којима је заједно обрачунат. Ако би, онда, просечни принос озиме пшенице по хектару био већи за читавих 20 по сто, ипак би био далеко од онога у Данској од 29'7, Енглеској од 21, Белгији од 23'6, Мађарској од 18'8 и Немачкој од 16'8, м. п. И ако се узме у обзир околност несталности воденог талоба и климата, последице аграрне реформе, привредне и политичке промене настале иза рата, заједно са свима осталим посредним и непосредним околностима које и овде, сасвим извесно, имају утицаја, ипак војвођански земљорадник мало производи. Опитима је, пак, доказано да би могао најмање два пута више производити. Из добро познатих узрока, у годинама рата и после рата, пољопривреда је била веома рентабилна грана привреде. Но кад је дошла конкуренција странага, нарочито америчкога жита и осталих пољопривредних и сточарских продуката на страним и домаћим тржиштима, војвођански пољопривредник морао је, из свију поменутих узрока, запасти у тешку кризу. Лек за њега извесно није само у неминовној потреби да повећа производњу, али најпре у томе. Он се сам ту не може помоћи; зато му је потребна и општа јавна помоћ. Јер подизање пољопривредне производње у Војводини и свој држави није само потреба земљорадника, већ општа привредна и социјална потреба. Колико би се, на пример, само једном мером, смањењем подвозних тарифа, могло помоћи пољопривреди Војводине, показују нам следећи подаци Министарства Пољопривреде о ценама намирница у новембру 1925. г.: цена пшеници од 100 кгрма била је тада: у Апатину 200, у Дебру 580 динара; јечму 100 у Апатину, 500 на Цетињу; кукурузу 50 у Апатину, 375 у Макаарској (Далмација); пасуљу 100 у Апатину, 750 у Кривој Паланци; кромпиру 45 у Сенти, 375 у Улцију; брашну кукурузном у Сенти 150, у Макаарској 450; од 1 кгрма: масти у Новом Саду 23, у Улцију 45, у Метковићу 46 и 40 динара у Нишу! и т. д. У проблему пољопривредне кризе у нас садржано је можда 90% наше привредне кризе уопште, узевши је у нашим државним и привредним границама. Пад производње и потрошачке моћи, изазван наведеним узроцима, можда нигде више не у Војводини није изазвао већу привредну и социјалну дезорганизацију и пустош.

Пољопривредна индустрија

На моћној пољопривреди Војводине развила се снажна пољопривредна индустрија. Оне су једна с другом у непосредној органској вези. И то не само по томе што је пољопривреда извор за сировине пољопривредној индустрији, него и по томе што су предузећа ове индустрије, већином, била власништво великих поседника и разних пештанских и страних аграрних банака. Извршене привредне и политичке промене имале су изванредно јакога утицаја и на пољопривредну индустрију. Ниже наведени кратак приказ разних грана пољопривредне индустрије показује, углавном, узроке и последице тих промена које су дејствовале на застој, кризу и читав крах појединих грана.

Млинска индустрија била је у Војводини развијена као ретко где у свету. Укупан број млинова, већих, средњих и мањих, износи око 290. Сасвим мали моторни млинови и ветрењаче овде нису узети у обзир. Од наведеног броја 116 их је у Банату; остатак у Бачкој и Барањи. Укупан капацитет 86 млинова у Бачкој које је, крајем 1926. г., анкетирала Трговачко-Индустријска и Занатска Комора у Новом Саду, износи 11.575 метарских цента дневно. Капацитет ових млинова искоришћен је просечно за свега 35%; са 4100 м. п. мељаве за 24 сата. Свега један велики експортни млин искоришћује 60%, средњи 30—50, а већи 10—30% свога капацитета. А има их који искоришћују 5 па и цигло 1%. 116 банатских млинова искоришћују једва трећину свога капацитета.

Као што се из ових података види, млинска индустрија је у врло тешкој и безизлазној кризи. Положај радника упућених на њу беспримерно је рђав. Нарочито у пограничним градовима: Великој Кикинди, Суботици и другим. У јуну ове године било је само у Великој Кикинди 124 беспослена млинарска радника. С обзиром на наведене податке, у Војводини је данас без посла најмање 50% радника који су раније налазили рада у млиновима, ако већ нису, услед дуготрајне беспослице изазване кризом, морали променити своје занимање.

Узрок овако тешкој кризи млинске индустрије настао је губитком њених ранијих пијаца потрошње. Ове су данас, највећим делом, ван граница. Мала домаћа потрошња, скуп подвоз, високе увозне царине страних држава и јефтиноћа америчког жита и брашна не могу да створе прођу одличној војвођанској пшеници и у свему свету чувеном војвођанском брашну. По среди је још и висока цена пшеници као сировини за претварање, која је неминовна последица мале производње. И никакво чудо што су се „млинови затварали или као жртве пожара падали на терет осигуравајућих друштва“. Предузете мере „рационализације“ у производњи и продаји, нарочито од сопственика малих млинова, слабо ће томе помоћи. Делимичном опстанку војвођанске млинске индустрије могу помоћи само опсежне

тарифалне, царинске и привредно-политичке мере домаћег и међународног карактера. Уосталом као и свој нашој привреди!

Индустрија шећера у Војводини представљена је са четири фабрике: у Великом Бечкереку, Новом Врбасу, Црвенки, Брањином Врху (Беље). У изграђивању је пета, коју подижу произвођачи шећерне репе, у Старом Врбасу. Она, по нашим информацијама, треба да отпочне с радом у овогодишњој кампањи. Од осам фабрика шећера у земљи, половина их је, дакле, у Војводини. Највећи је капацитет фабрике у Вел. Бечкереку: она за једну сезону може да преради 1,500.000 метарских цента репе. Остале три укупно могу да прераде око 2 милиона. И војвођанске, као и остале фабрике у земљи, не искоришћују свој капацитет: производе само толико колико је потребно да се задовољи потрошња шећера у земљи. Нечувено висока државна трошарина од 5 динара на килограм шећера онемогућује већу потрошњу, а фабрике се, дабогме, не старају да је повећају појевтињем. Оне, напротив, у продајној цени, поред државне трошарине, користе и заштитну царину од 3 динара по килограму као екстрапрофит поред редовног. Отуда је у нас потрошња шећера готово најмања у свету: цигло 7 килограма на главу, док је у западним земљама три до шест пута већа. Добит фабрика шећера је у нас управо невероватна (то велимо за акционарске фабрике, док државне раде са дефицитом!). На пример, чиста добит фабрика шећера у Великом Бечкереку износи за 1926. год.: 11,318 638 50 динара на 12 милиона динара акционарског капитала! Отуда фабрике немају много интереса да повећају производњу. Ради развоја ове индустрије, фабрике би требало натерати да помажу произвођаче у рационалнијем гајењу и повећању приноса производње репе. Тако би се фабрике могле оспособити и за извоз, који би им требало обезбедити и другим сходним средствима. Ради повећања домаће потрошње, високу државну трошарину на шећер безусловно би требало укинути, пошто значи само пљачку потрошача. За развој индустрије шећера Војводина је најпогоднија у држави: преко 60% шећерне репе производи се само у њој.

За време кампање, у војвођанским фабрикама шећера запослено је око 6000 радника; ван кампање око 1000 стручних радника и намештеника.

Индустрија алкохола. У овој индустрији најважније су *пиваре*. У Војводини има их шест: у Апатину, Великом Бечкереку, Вршцу, Панчеву, Старом Бечеју и Чибу. Све су то стара предузећа. Најдопније је основана она у Чибу, пре 35 година. Панчевачка, апатинска и бечејска основане су пре више од 100 година. Основане као мала предузећа, с незнатним средствима и капацитетом, данас су то велика и врло рентабилна предузећа. Производни капацитет њихов износи укупно годишње 264.000 хектолитара пива. Искоришћен је од 35 (код апатинске) до највише 80% (код бечејске); код великобечкеречке, панчевачке и

чибске 70—75%; код вршачке 40%. Све производе само за домаћу потрошњу. Царински су јако заштићене. Мањом заштитном царином могле би се нагнати да производе више и јефтиније и за извоз. Но овај је данас готово немогућ ради скупог подвоза, који би безусловно требало снизити и ради ове индустрије. Нарочито ради јако развијене *културе хмеља* у Војводини, која ће доћи у велику опасност ако јој, у првом реду, домаће пиваре не буду највећи потрошач. У овим пиварама запослено је данас око 400 радника.

Осталих већих предузећа алкохолне индустрије има: *фабрика штиријуса* 11; *фабрика коњака* 5; *фабрика шампањера* 5; *фабрика сирћеја* 6; *мешовитих*, које уједно производе: ракију, коњак, рум, ликере, сирће и шпиритус има укупно 13. Број мањих предузећа ове врсте знатно је већи. Капацитет фабрика шпиритуса много је већи од домаће потрошње. Ради тога је искоришћен за свега 30%.

Индустрија шкроба (штирка) заступљена је са 11 предузећа, од којих се 6 налазе у Банату а 5 у Бачкој. Поред штирка, нека од ових предузећа производе и сируп, лепило, декстрин и шкробни шећер. Капацитет им је 500 вагона штирка и око 100 вагона сирупа годишње. Искоришћују га за 40—60%. Предузећа се жале на страну конкуренцију и (неминовно!) недовољну царинску заштиту.

Индустрија шестиа заступљена је са 5 већих предузећа (3 у Новом Саду, по 1 у Вел. Бечкереку и Суботици), која производе макароне, кекс, двопек и слична теста. Ова предузећа просперирају добро.

Млечна индустрија има 12 већих предузећа које производе бутер, сир и друге млечне производе. Највећа је млекара на државном добру Беље. Њен капацитет прераде износи годишње 87 милиона литара млека. Искоришћен је за 40%, 20% производње бутера извози се. Изгледи за ову индустрију у Војводини врло су добри. Прилично је развијен и систем задружне продаје и прераде млека.

Индустрија уља од семена представљена је са 5 предузећа. Највеће од њих, у Великом Бечкереку, основано 1922. г., не ради већ две године. Као узрок наводи се слаба домаћа потрошња и тешке погодбе извоза. Ради тога ни остала предузећа не искоришћују сву своју производну моћ.

Индустрија производа од меса заступљена је са 12 већих предузећа. Од ових је већина у Банату, 7, у Бачкој 4 и 1 државно на Бељу. Највећма производе саламу, маст и сланину. Ова индустрија налази се у стагнацији. Једно велико предузеће ове врсте пало је Новом Саду под стечај пре две године. И ова индустрија постала је недовољно рентабилном из узрока са којих је то и сама пољопривреда. Власници се жале још и на оскудицу довољног и јефтиног кредита. С обзиром на рационално гајење стоке, нарочито свиња, ова би се индустрија, на општу корист

наше привреде, могла у Војводини јако развити, ако би јој се обезбедили потребни услови. Четири највећа предузећа у Банату уређена су за израду 112 вагона саламе, 37 вагона масти, 21 вагон сланине и 2 вагона шунке годишње и запослују, код нормалне производње, око 130 радника.

Кудељна индустрија у Војводини јако је развијена. Поглавито у Бачкој. Од 35 већих предузећа, свега се 2 налазе у Банату, а 1 у Барањи. И удео Бачке у производњи кудеље у Војводини је у сличном односу. Још и више од тога: у 1924. г. убрано је у Бачкој 33,5, а у 1925. г. 52,4% од производње кудеље у целој земљи. Предузећа већином извозе полуфабрикат који се доцније прерађује у канап и ужарију. Ова индустрија је у повољном положају и поред пада цена кудељи и њеним прерађевинама и што су нека предузећа знатно оштећена поплавама у 1925. и 1926. г. Положај радника запослених у овој индустрији, а њих је знатан број, веома је рђав у сваком погледу. Предузећа безобзирно експлоатишу неодраслу радну снагу деचाка и девојчица и слабу жена.

Индустрија конзерва воћа, јоврћа и јела заступљена је данас са свега два предузећа: „Кулпин“ д. д. у Новом Саду и „Зета“ д. д. у Сомбору. За ту индустрију у нас несумњиво оскудева главни елемент: довољно јака потрошачка пијаца великих градова. Ипак би се, нарочито у Војводини, ова индустрија могла развити. О томе специјално говори мала расправа г. Б. Тадића приложена овом одељку.

Конзервисање рибе баве се, у већем опсегу, свега два предузећа: 1 државно у Апатину, и 1 приватно, недавно основано, у Великој-Кикинди. Обиље рибе у великим рекама и каналима који протичу кроз Војводину омогућује развој рационалног риболова и предузећа за конзервисање исте.

Предузећа за прераду свилених чаура има два: у Новом Саду и Панчеву. Оба су државна. Удео Војводине у производњи свилених мехурака износи скоро 30% од производње у целој земљи.

Млевање паприке представља у Војводини знатну грану њене пољопривредне индустрије. Највећма око Хоргоша и Мартоноша, Сенте, Старе Кањиже и Сомбора у Бачкој, Бале и Чоке у Банату, сади се на за њу врло погодном пешчаном тлу огромна количина паприке коју меље око 30 већих и мањих млинова у тим местима. Паприка је одличног квалитета, те се у знатним количинама и извози. У Хоргошу постоји и хемијска лабораторија за утврђивање квалитета и сортирање паприке.

Фабрике за производњу серума противу ситочних зараза постоје две: „Камендин“ у Новом Саду и „Патрија“ у Суботици.

Прерада ситочних опшатака представљена је у Новом Саду са фабриком сапуна „Албус“, фабриком свећа, чешљева и дугмади и крема за ципеле.

Сушилица хмеља основана је у току ове године у Новом Саду као једина у Војводини.

Производњу слада и квасца врше неке од пивара и фабрика теста за домаћу потрошњу.

Индустрија вештачког ђубрива представљена је фабриком „Зорка“ д. д. у Суботици.

Ово би био најкраћи приказ стања пољопривредне индустрије у Војводини. Из њега очигледно произилази да, са изузетком неколико грана развијених за друге прилике и потребе у мери која је за данас презамашна, има пуно услова за њен још даљи развита; у интересу опште народне привреде и многобројних радних руку које траже рада и хлеба. Нажалост, мора се констатовати да је приватна недовољно, а државна иницијатива у том погледу веома мало учинила и још мање показале воље и способности.

Пољопривредно задругарство

Објективних прилика за развита пољопривредног-земљорадничког задругарства било је у Војводини довољно у времену његове прве појаве. Но оно, већином, није постало и развило се на тим објективним условима и објективним потребама. За мађарске ере оснивала га је и одржавала државна колонизаторска експанзија — за Мађаре; немачки Drang — за Немце; извлашћене народности, Срби, Румуни, Словаци и Румуни, оснивали су овде земљорадничке задруге ради свога национално-економског одржања и одбране. Тај карактер са, дабогме, измењеним улогама појединих народности, има земљорадничко задругарство у Војводини и данас.

Ранији Савез Српских Земљорадничких Задруга у Војводини данас постоји као филијала београдског Савеза у Новом Саду. Крајем 1925. г. имао је 199 задруга. Филијалу припадају и задруге у Срему. Од њих су 196 кредитне, 1 виноградарска и 2 набављачке. Број чланова није познат. У Великом Бечке-реку постоји Банатски Савез Српских Земљорадничких Задруга са 9 задруга и 1860 чланова.

Немци имају своју „Agraria“, средишњу земљорадничку Задругу као савез, са 62 задруге и 507 задругара по стању за 1925. г. У оснивању је још један средишњи савез немачких земљорадничких задруга.

Мађари земљорадници недавно су основали своју средишњу задругу за Војводину. Раније су мађарски земљорадници припадали Земаљској Средишњој Вересијској Удрузи са центром у Будимпешти, затим новом централом у Загребу. Наредбом министра финансија у 1926. г. наређена је њихова ликвидација. Средишњој Удрузи припадало је око 159 локалних у Војводини, Барањи и Међумурју.

Засада не располажемо подацима о задругарству осталих народности у Војводини.

Аграрни интересенти и насељеници имају свој Савез Аграрних Заједница за Банат, Бачку и Срем са седиштем у Новом Саду. Крајем 1925. од овога Савеза отцепиле су се аграрне заједнице у Банату и основале свој савез са седиштем у Великом Бечкереку. До расцепа било их је укупно 196. Преко аграрних заједница држава врши окућавање аграрних насељеника и снабдевање истих инвентаром. А како то окућавање и снабдевање изгледа, вели извештај Савеза, по коме је, до сада, на преко 4000 породица колониста у Војводини, држава дала читавих 15,100.724'95 динара!

Водних задруга има у Војводини 56.

Какво-такво, земљорадничко задругарство има свој несумњив прогресивни значај за пољопривреду и друштвену културу. Из тих разлога желети је његов што јачи развој и у Војводини.

Поред земљорадничких задруга, у које се удружују мањи земљорадници, у Војводини постоје у неколико већих места и пољопривредна обласна удружења у којима су већином крупни и средњи поседници, или бар у њима доминирају својим утицајем. Ова удружења имају, донекле, карактер пољопривредних комора.

Пољопривредна настава

Аграрни карактер Војводине остаће неизмењен до у недогледну будућност. Отуда је једна темељна и бројем школа неограничена пољопривредна настава за њу насущна потреба. У Војводини, међутим, постоји свега једна запостављена нижа пољопривредни школа у Ади (Бачка), једна виноделска у Вршцу, и једна продужна основна школа са пољопривредном наставом у Бачком Брестовцу! А ових последњих потребно би било имати у сваком већем селу.

Аграрна реформа

При спровођењу аграрне реформе, у Војводини је имао врло малу улогу привредни, по нашем мишљењу поред социјалног најважнији, моменат. Главну, управо апсолутну, улогу имали су национални, политички и „државотворни“ обзира; тек потом, у најмањој мери, сви остали. Аграрни секвестар и парцелизација нису погодили само велике поседе феудалног порекла. Под удар аграрне реформе стављени су и поседи настали у процесу капитализације земљорадње, тојест поседи капиталистичког порекла, постали, по схватању данашњег грађанског правног поретка, на сасвим легалан начин. При том се најмање пазило на меру до које се сме допустити, изменом односа неминуован, пад пољопривредне производње; на ванредно компликоване односе у војвођанској пољопривреди с погледом

на њене неразлучне везе са јако развијеном пољопривредном индустријом; на интересе друштвеног привредног и социјалног развика и напретка итд. Отуда је настао велики пад пољопривредне производње у Војводини; променом политичких и територијалних односа већ и иначе јако угрожена пољопривредна индустрија доведена је, аграрном реформом, у својим најјачим гранама, до немогућности опстанка; безобзирном парцелизацијом уништавана су или касапљена чак и селекциона добра биљних култура и сточарства; наделивањем сувише малих парцела створен је, у великој маси, тип кепецких посела неспособних за живот и одржање, док су парцелизирани сасвим осредњи поседи и тим изоловани и успорени привредни развика . . .

По подацима Министарства Аграрне Реформе, објављеним почетком 1925. г., било је у Војводини, односно на територији жупаниских аграрних уреда у Новом Саду, Великом Бечкерек и Вршцу, 194 велика и средња поседника који су имали укупно 750.292 катастрална јутра земљишта. Од тога је, до краја 1924. г., укупно подељено 299.124 к. ј. на укупно 76.622 породице, што просечно чини непуна 4 јутра на породицу. Посебно, месној сиротињи издељено је, на 61.378 породица, 169.617 к. ј. или 2³/₄ јутра на породицу; на 11.733 породице добровољаца издељено је 96.682 к. ј. или 8¹/₄ јутра на породицу; најзад на 4552 породице колониста издељено је 31.780 к. ј. или 7 јутара на породицу.

Као што смо већ рекли, аграрна реформа у Војводини успела је да у пољопривреди знатно ублажи и разводи класне и имовинске разлике и да измени социјалну структуру становништва. На превелико весеље оних који су их се, сваки из својих обзира, плашили до извршења „аграра“! Од огромног броја убогих паупера и невољника створених аграрном реформом и пољопривредних пролетера без могућности запосељања нема се бојазни!

Припадници неславенских народности искључени су од коришћења аграрном реформом. Да би се, например с погледом на Мађаре, предупредила мађарска ирилента! Тек у новије време, а нарочито пред последње изборе, давато је „беземљашица“, из чисто политичко-кортешких обзира, по један минимум општинске земље за кућиште. Добра „мртве руке“, прквена, искључена су од удара аграрне реформе! Нашло се много путева и начина да се поштеде врло велика добра феудалног порекла: преласком у „националне“ руке, „вишим привредним обзирима“ — и обичним швиндлом. Ради тога, са много огорчења, али и са доста права, пише г. д-р Р. Симоновић о „аграрној несрећи Срба Војвођана“. И док су ови запостављани, довлачени су у масама невични планинци из Босне, Лике и Далмације да се без средстава и кућишта злопате тако рећи на голој равни и да постепено изумиру од беде и за њих убиственог војвођанског климата. Ти несрећници, добровољци и колонисти, у много случајева премештани су са парцеле на парцелу, из једнога краја

у други, пошто су се већ били колико-толико усталили — да пожњу тамо где нису и што нису сејали и да са њиховим то исто други учине! Било је, ради тога, прилично крвавих и мртвих глава. Оваква аграрна реформа створила је и врло велики број, да их тако назовемо, аграрних паука: то је онај слој такозваних аграрних интересената који је земљу добио за разне „заслуге“, па не хотећи и не умејући да је обрађује издаје је „под аренду“ или наполицу. И док је и то могуће, наше аграрно и социјално законодавство не садржи ниједну савремену одредбу која би заштићавала огромну масу пољопривредних пролетера у Војводини, поред осталог, од феудалне обавезе *даре*, бесплатнога рада, која им се намеће и обнавља од поседника у јекну извођења аграрне реформе!

У првом реду из привредних разлога, земљом је требало задовољити најпре домаћи елеменат, не искључујући, дабогме, мањинске народности. Јер домаћи елеменат је једино дорастао постојећем ступњу пољопривредне културе и живота у Војводини и, што је такође врло важно, прилагодено се климатским односима. А безобзирна конфискација и подела посела феудалног порекла била би сасвим довољна да подмири потребе за земљом аграрних интересената у границама Војводине. Добрима пркава, државним и општинским земљиштем и остатком феудалнога посела могао се наделити знатан број интересената ван ње. Земља је, пак, дељена не само без тих потребних обзира, него чак и оних који су начелно били тобож утврђени. Тако је, на једној страни, да поновимо, створена маса сићушних посела апсолутно неподобних за живот и одржање; на другој страни очајан положај и велико незадовољство оних који су искључени из поделе земље, уз готово исто толико незадовољство оних који су је добили; на трећој пад пољопривредне производње и слом и хаос у читавој привреди Војводине. Зато је аграрна реформа једва шта постигла и од жељених националних, социјалних и „државотворних“ циљева. Професор г. Ст. Јурић тврди да 500.000 потрошача без земље, ради овако спроведене аграрне реформе, плаћају 2 динара дневно више него што би морали плаћати, или милион динара дневно за потребе исхране!

Званична аграрна реформа сјајно одиграва, у нimalо претераној фигури речено — улогу краве у стакларској трговини!

Пољопривредни радници

Однос између великога поседника и пољопривреднога радника у Војводини био је полуфеудалнога карактера. За разлику од потпуно феудалнога између босанскога аге и његова кмета, и бега и чипчије у Јужној Србији, везаних и својом личношћу и обавезама за посед и агу-бега. «Биреш» није био везан формалним феудалним обавезама за свога господара. Ове су биле исчистиле у току векова услед развитка и преображавања односа

у пољопривреди. «Рисар» је типичан пољопривредни радник своје врсте. Ипак су се неке феудалне обавезе задржале све до данашњих дана, које обавезују и слободне пољопривредне раднике. О томе и положају пољопривредних радника у Војводини наводимо следеће из извештаја Централног Секретаријата Радничких Комора за 1926. г.:

„Ситње пољопривредних радника. Изјава збора пољопривредних радника у Србобрану, израђена уз сарадњу Секретаријата.

Наш је положај постао не само тежак, него готово неподношљив. Ми радимо за један удео у жетви хране, а како је цена житу веома ниско пала, а све што ми купимо остало је на старим високим ценама, то смо ми тешко материјално погођени и стављени у немогућност да набавимо и најужније потребе за себе и своје породице. Поред рада на туђем имању имали смо као споредну зараду гајење свилених буба, за које смо храну брали на дудовима поред општинских путева. Прошле године општина је увела електрично осветљење и, да не би ударила порез на богате сопственике земље, она је путеве сузила и распродала их сопственицима земље да тиме увеличају своја имања, а велико дудово дрвеће повадила и такође распродала, чиме је потпуно упропастила свиларство.

Кажњена за ово сурово упропашћивање, општинска управа нама сада опсеца багрeње испред наших кућа, које смо сами засађивали и које нам је преко нужно, јер је то једино дрво којим подмирујемо своје грађевне потребе. На овакав рад сеоских газда, који седе у општини ми немамо никаква утицаја и ако чинимо огромну већину насеља, јер општинску управу не бира народ, него је поставља полицијска власт.

Нама се на наше мале зараде ударају тешки не само државни, него и општински порези и употребавају се у главном за потребе оног дела нашег места у коме седе богаташи, док су сиромашни крајеви без тротоара, без школе и без дељења поште. Деца сиромашних пољопривредних радника растурена су по пустама за господарском стоком или просто остављена сама себи, јер школе никад не виде. Да би зло било још горе, ове године упоредо с падом цене житу и скупом нама су од стране сопственика имања знатно смањени наши приноси и погоршани услови рада. Не само да су нам сопственици смањили удео у жетви, него су сада завели средњовековни обичај *даре*, т. ј. да смо ми, поред посла за који се погодимо да свршимо, дужни да бесплатно извршимо други посао за господара, покосимо му ливаду, обрадимо винограде, извучемо ђубре.

Пригушени оваквом бедом, ми одлучно протествујемо противу стања у који смо данас доведени и захтевамо:

1

Да се безусловно укине дара т. ј. сваки бесплатни рад за господаре земље и да се сваки рад који радник обави плати, или у роду, или у новцу.

II

1) Код обраде кукуруза тражимо ове услове:

а) ако је сопственик дао своја радила, стоку и справе, да радник добије $\frac{1}{4}$ (једну четвртину) рода и кукурузовине; радник је дужан да два пута испара (окопа) кукуруз, а ако би сопственик тражио и трећу кошњу, да се ова плати надницом. Даље је радник дужан да кукуруз обере, сабере и натовари и склони у чардак. Подела се има вршити на самој њиви. Ако сопственик тражи да се кукуруз вуче на друго место и тамо дели, он је дужан доплатити раднику дангубу. Сопственик је дужан дати кола и стоку да радник однесе кукуруз његовој и својој кући. За сав тај посао око обраде и сређивања кукуруза сопственици су престали да дају једну четвртину и приморавају нас да радимо за $\frac{1}{3}$ или $\frac{1}{4}$ приноса.

б) Ако радник сав овај посао обавља својом стоком и својим радилима, онда да му је сопственик дужан дати једну трећину кукуруза и кукурузовине. Данас сопственици нас приморавају да им за $\frac{1}{4}$ извршимо сав посао.

2) Код жита, јечма и зоби тражимо:

а) ако радник оре својом стоком а не даје семе, онда да радник добије $\frac{1}{4}$ приноса од жита, сламе и плевне. Радник је дужан жито пожњети, довући на вршај, помагати на вршају и однети жито, сламу и плевну сопственику.

б) ако радник даје и семе, онда да му припадне $\frac{1}{2}$.

Данас сопственици нас приморавају да радимо цео овај посао на $\frac{1}{4}$ у првом, а на трећину ($\frac{1}{3}$) у другом случају.

III

За рисаре који врше само брање, садњавање, косидбу, вршидбу и смештај зреле хране, тражимо следеће услове:

1) Да се потпуно укине дара т. ј. сваки бесплатни рад мимо оног рада, који рисар на њиви има да обави.

2) Да се као награда призна $\frac{1}{10}$ од жита, а исто тако $\frac{1}{10}$ од сламе, плевне и кукурузовине.

Сада нас сопственици имања приморавају да радимо за $\frac{1}{12}$, а неки чак и за осамнасти део плода.

3) Да је сопственик при почетку рада дужан дати уобичајену конвенцију, т. ј. предујам за исхрану радника за време жетве, која се има састојати по једноме ланцу у: 10 кг. хлебног брашна, $\frac{1}{2}$ кг. сланине или масти и 25 динара у готовом новцу.

4) Кад настане возидба и вршидба, сопственик је дужан дати храну и стан за радника. Пристајемо да станујемо у испражњеној штали, али не пристајемо да станујемо заједно са стоком у истој штали. Рисар је дужан да изврши косидбу, здевање у крстине, грабљење, одвожење на вршај и са вршаја. Код возидбе ради само једно лице, а код вршаја помажу сви који су радили.

Да би сви радници добили посла, нико не треба да добије у израду више од 7 ланаца на једну косу.

5) Ако рисар ради без конвенције (предујма) о својој храни, онда има да добије по ланцу 125 кг., ако је жито огромно 150 кг., а ако је жито полегло, онда по нарочитој погодби. Исто овако да се награде и они који раде за машином.

IV.

Како је нама нужан и споредан рад, а у првом реду око свиларства, захтевамо:

1) Да се одмах поврате општини одузети делови путева и да се на њима поново засаде дугови, а сеча багрена да обустави и да право онима који багрени засађују и негују да њиме и располажу.

2) Да се за обдржавање и унапређење села ударе порези на сопственике преко 30 ланаца земље и да нико не може имати више од 150 ланаца. Више земље да буде одузето, и са црквеном земљом да служи шиљевима аграрне реформе и давању кућних плацева сиротињи.

3) У нашем селу које има 16.000 становника да се подигну одмах 8 школа, с тим да деца слугу по имањима буду у школи храњена и издржавана, и то или на рачун општине, или на рачун сопственика имања где им родитељи служе.

4) Како су наши колски путеви сви пропали, нарочито пут ка Новом Саду, те нам при возидби пропадају кола и стока, захтевамо да се ови путеви што пре оправе.

Одлучујемо да се ови наши захтеви упуте Радничкој Комори у Новом Саду, Централном Секретаријату Радничких Комора у Београду, Министру Социјалне Политике и Министру Унутрашњих Дела, и да се предају јавности преко радничке штампе.

Све пољопривредне раднике позивамо да се организују и боре за своје захтеве.

О условима рада пољопривредних радника пре рата, 1914. г., и иза рата један извештај Комори из Сомбора вели следеће:

„С пролећа рано на „варошком“ послу плаћало се 3 круне на дан о радничкој храни; у кошњи кукуруза од 2—2.40 круна уз послодавчеву храну; у кошењу ливада 3—4 круне уз послодавчеву храну; у жетви плаћало се 1 метар (100 кграма) од јутра (ланца, или 2000 квадратних хвати — „великог јутра“), т. ј. ако ради испод 10 метара по јутру, а ако ради више, онда дванаести крст и „коменцију“ (конвенцију): на сваких 6—8 јутара по 50 кграма брашна, масти 2—3 кграма, а пасуља и кромпира колико потребује за јело; затим два воза сламе на косу. „Дацијом“ (плаћањем искључиво у роду) радила се само вршидба, а за друге послове добијала се засебна надница. Надница у жетви и вршидби износила је 4—5 круна. Берба кукуруза обављана је за 10—11 $\frac{1}{2}$, или за 3 круне и храну на дан.

1920. г. радила се жетва по 120 круна од катастралног јутра, 1600 квадратних хвати, уз напред наведену „коменцију“ и сламу, без „дације“.

Наднице у 1927. г. износе: Рано у пролеће на „варошком“ послу 30 динара уз своју храну. Но сада се посла тешко добија. У коњи кукуруза 20—25 динара и храну, или 25—30 динара о својој храни.

Кошење ливада највећма се плаћало уједно са жетвом. На пример, послодавци Миладин Обушковић и Никола Пелагић довели су „Шокце“ из Моноштора (Белог Манастира) и са овима погодили да им ураде жетву по овим условима: за 100 крама ишенице једно јушро од 2000 квадратних хвати, уз храну ових радника, без икакве „коменције“ и уз обавезу да им сав кукуруз ири иуша окопају, све ливаде и бикаљ да им покосе за 15 динара на дан и послодавачку храну, а вршидоу да обаве без илаше, само за храну! Осим тога погодба предвиђа да су дужни све урадити око кукуруза, од почетка копње до завршетка брања, и склонити у чардак. Све то за шести део од укупног рода. За обављање пољског посла ови јадни радници добијају, дакле, толико да се испод тога ништа мање не може замислити, па и то под условом ако роди; а ако не роди, онда не добију ништа, јер су обавезни да ураде и без плате и без хране!

Момчило Путник, делегат Србобрана на анкети ове Коморе по питању положаја радника у Војводини, одржаној 9. јула 1927. г. у Новом Саду, вели у свом извештају о условима под којима раде пољопривредни радници из Међумурја следеће:

„Један велики поседник из Србобрана доводи из Међумурја раднике које уговором обавезује да му један ланац земље обраде за 125 дека масти, исто толико сланине и меса, 10 дека пасуља и 30 динара у готову новцу. Укупно обрачунато, један од тих радника, радећи 17 сати најтежи физички посао, може да заради дневно 20 динара. Ови су радници изложени шикама и закидањима од стране посредника који их погађају и доводе за рачун поседника. Уговорима се предвиђа да радници у току од 6 месеца не смеју ступити код другог на посао.“

Делегат П. Стефановић, из Вршца, говори такође о рђавом положају пољопривредних радника из своје околине, који свакога јутра од 2 часа изјутра чекају пред црквом на послодавца, да би за напоран рад од 16 часова добили надницу од 30 до највише 40 динара без ичега другог, док је прошлих година ова износила и до 100 динара. Указује на велику конкуренцију у погледу обарања надница од стране радника из Међумурја.

Делегат и члан Коморе из Великог Бечкерека, Андрија Михајловић, изнео је управо невероватне податке: У околини В. Бечкерека ови радници закључују уговоре са послодавцима по којима се, на пример, један жењен радник обавезује да ради годишње за 8 метара кукуруза, 8 метара жита и 500 динара у готову. Сав приход овога радника, обрачунат у новцу, износи

3940 динара годишње, а пошто ради 17 сати дневно, то му просечна плата на сат износи 65 пара динарских!

Делегат Бишоф вели да се „биреш“ на поседу сматра повољно награђеним ако има прихода од „коменције“ у износу од 5000 динара и плату у новцу од 25 динара месечно, радећи лети од сунца до сунца, а млекари и од 2 сата изјутра.

Положај пољопривредних радника у Војводини, одувек веома рђав, данас је знатно гори него пре рата. О томе речито говоре напред изнесени подаци. Реално обрачуната, примања у натури сталних радника на поседима, „биреша“, знатно су мања била него пре рата и кад су цене пољопривредних производа биле несразмерно високе; у новцу је разлика примања неупоредиво мања. Наднице и примања „слободних“ пољопривредних радника исто тако су неупоредиво мање данас него пре рата, као и примања у натури „дације“ за „рис“. Несразмерном скупљењем потреба живота: одела, обуће, веша, стана и свију осталих, положај ових радника дословно је неиздржљив. Уопште је невероватно како тај многобројан свет опстаје. Ако се, поред тога, узме у обзир и ванредно отежавајућа околност немогућности запослења, јер су велики поседи распарчани и издељени те пређашње потребе за радном снагом немају, онда је њихов положај још беднији и очајнији. Конкуренција пољопривредних радника из Међумурја, који у свему стоје на нижем ступњу од војвођанских, пење ту беду и очајање, извесно, до крајње тачке. Могућност запослења на другој страни, у пољопривредној и осталој индустрији, јавним радовима и т. д., минимална је ради привредне кризе. И пре ових односа, Војводина је имала велики проценат излишних радних снага. Ради тога је овај свет у маси селио у Америку и друге земље. Но данас је могућност емиграције веома малена услед ограничења усељавања у Америку и друге земље, велике незапослености у свему свету и превеликих трошкова за дозволе насељења и пасоше које трома и корумпирана администрација пење до невероватности. — Положај пољопривредних радника славенских народности, језиком аграрне реформе названих „месном сиротињом“, оних који су понегде добили парче земље, само је нешто мање очајнији; њихов прелаз у „сопственике“ само је фиктиван. Као и раније, док су били без земље, услов њихова постанка и одржања везан је за могућност најамног рада, а она је минимална, минималнија од оних без парцеле. Ово ради тога што их њихова бедна парцела везује за место и везује обавезама којих раније нису имали. Зато они истичу, као у Србобрану, захтев за новом поделом земљишта и ограничавањем максимума поседа на 150 јутара. Из свију наведених разлога, аграрна реформа значи, дакле, несрећу не само за Србе и Славене Војвођане него, још више, и за сав остали свет других народности.

Један читав свет од 100.000 пољопривредних радника и њихових породица налази се данас, услед свију стечених окол-

ности, у беспомоћном и очајном положају, искључен од могућности бар мало достојна живота и опстанка, незаштићен и извлашћен од свију и свакога. Дужност је остале радничке класе да учини све за спас и класно уздизање овога дела своје класе из којег су се рекрутовале толике претходне и из кога се ће рекрутовати толике потоње радничке генерације. У тој њеној дужности леже велики класни, морални и материјални интереси радничке класе као целине, јер од уздизања њених најнижих слојева зависи њен опстанак и развитак. У првом реду потребно је за њих, а у заједници са њима, извојевати законску заштиту и осигурање, из којих су искључени.

2. ИНДУСТРИЈА И ЗАНАТСТВО

Осим пољопривредне, у Војводини је прилично развијена и остала индустрија. Њено развијање изазвале су потребе јако развијене пољопривреде и исто тако јако развијене потребе живота и комфора војвођанскога становништва. Занатство је такође јако развијено, стоји на високом ступњу технике и има добре и старе традиције. Без потребних непосредних извора сировина за прераду и угља, овако развијена индустрија и занатство доказ су и снажнога прегалаштва, које се нарочито истиче у занатству. У овом последњем, по својој улози редом се истичу Немци, Срби и Мађари, који се кроз читаву столећа патичу у својим занатским израђевинама одржавајући их увек на завидној висини. О томе сведоче честе и импозантне занатске изложбе које се готово сваке године одржавају у неком од градова Војводине. Индустрија је, поглавито, у рукама агилних и окретних Јевреја, као и у свој Мађарској, којој је до 1918. припадала и Војводина. Ови су је умели прилагодити потребама Војводине и уздићи је на завидан степен. Да поменемо и овај разлог који је припомогао развоју индустрије и занатства: „Радна снага била је на расположењу у довољном броју и сразмерно јевтина. 38% становништва Војводине, дакле преко једну трећину становништва Војводине, сачињавају радници који не живе на својој земљи“, — како констатује професор г. д-р М. Косић.

Првих година иза рата, индустрија и занатство, као и пољопривреда, нису имале уштрба од извршених политичких и привредних промена. Напротив: имали су завидан просперитет; оснивана су и нова предузећа. Као год што је војвођанска пољопривреда и пољопривредна индустрија просперирала снабдевајући својим житом, брашном и осталим производима изгладнеле крајеве наше земље, осталог Балкана и Средње Европе, исто су тако и због тога просперирале њена индустрија и занатство на локалној и блиској домаћој пијаци. Тек кад је у Војводини, из познатих узрока, наступио пад производне моћи њезине пољопривреде и потрошачке моћи становништва, стекле су се и ове и остале последице извршених промена које су довеле до стагна-

ције и кризе у њеној индустрији и занатству и свој привреди њеној и целе земље. Данас је криза и застој у индустрији и занатству врло осетна. Испропадао је, обуставио или редуширао рад и производњу врло велики број индустријских и занатских предузећа од прве појаве кризе па до данас. Разуме се да се то јако морало одазвати и на положај радништва запосленог у индустрији и занатству. Беспослица, смањивање надница, повећање радног времена тамо где се то од власника предузећа нашло за „нужно“ и ограничавање, опет на рачун радника — последице су кризе и застоја које су се одазвале на радништво. Све то највећма из узрока који проистичу из велике и непосредне зависности осталих привредних грана Војводине према њеној пољопривреди.

Док је пољопривредна индустрија имала и има још увек шири па и међународни значај, тај случај није са осталом индустријом: она је више локалнога, војвођанскога, значаја. Изузетак чини текстилна индустрија и индустрија црепа и шигље, веома јако развијена нарочито у Банату. Импозантно је и једно од највећих у Европи предузеће Браће Бон са централом у Великој Кикинди и филијалима у неколико места Војводине и Срема. Ово предузеће запосљава око 3000 радника. За сопствене, а вероватно и шире, потребе предузеће полиже и топионицу челика. Већих и средњих предузећа за израду и оправку пољопривредних справа и машина има у Војводини око 20. Производњом су у стању да задовоље и шире потребе од војвођанских. Неколико предузећа израђују електротехнички материјали моторе. Поменути текстилна индустрија, нарочито фабрике штофова у Кули, 3 фабрике тепиха и штофова у Вел. Бечкерек, веће радионице за трикотажу и прераду вуне у полуфабрикате, неколико мањих фабрика платна такође задовољавају и потребе ван Војводине. Приличан број фабрика за прераду коже могао би својим капацитетом да задовољи и ширу потребу, по то, ради стагнације, није случај. Са изузетком цигларске индустрије, способност осталих овде поменутих да задовоље потребе и ван Војводине не треба строго узети: Војводина троши и производе страних и домаћих индустрија. Две фабрике обуће (једна је пре годину дана пала под стечај) једва да су у стању да задовоље и минималну потребу, поред тога што рђаво просперирају. Око 20 стругара, свега четири веће, раде поглавито за домаћу потребу и не могу да је задовоље. Дрво увозе. Индустрија покућства, нарочито дрвеног, добро је развијена ради развијене потребе и укуса и доскорашње добре потрошачке моћи становништва. Гвоздени намештај, који израђују две веће фабрике у Суботици, достиже и за извоз. Већих и мањих предузећа корпарских израђевина има највећма у Апатину. Ове предузеће раде за ширу домаћу пијаци и све се већма развијају. Бродоградњом, израдом мањих лађа и чамаца, баве се неколико предузећа у Апатину, Новом Саду и Панчеву, највећма за локалне потребе.

Успешно се развија производња чоколаде и бонбона, највећма за локалну потрошњу.

По подацима београдске Занатске Коморе у Војводини има око 20.000 занатлија и занатлиских радионица. Број свакако превелики, и сведочанство о апсолутној надмоћности малих радионица, што је карактеристично за занатство у свима покрајинама. Занат на његовој техничкој висини и реномеу одржавају и многобројне старе, са добрим традицијама занатске корпорације и цехови (еснафи), организовани на бази појединих народности и заједнички. Занат је такође у великој стагнацији и опадању иако се жилаво опире. Број беспослених занатских радника у Војводини ради тога је врло знатан. Детаљнији подаци о броју предузећа у индустрији и занатству по појединим струкама, величини и броју радништва уписаног у њима могу се видети из приложених табела у овој публикацији, израђених на основу података окружних уреда за осигурање радника на територији Војводине. Разуме се, да ти подаци нису потпуни, нарочито у погледу занатства, јер још увек има знатан проценат предузећа, која своје раднике нису пријавила установама осигурања. Код индустријских предузећа тај је проценат мањи него код занатских.

Индустрија, трговина и занатство Војводине представљени су у својим професионалним удружењима и у јавноправним институцијама какве су мешовите трговачко-индустријске и занатске коморе у Новом Саду и Великом Бечкереку.

Обртно, индустријско и уопште привредно законодавство у Војводини је несавремено. Нарочито у колико се односи на регулисање најамних и радних односа између радника и послодаваца.

Кућна индустрија

Кућна индустрија у Војводини била је, па још увек је и данас, знатно развијена и као споредно и као главно занимање становништва. Главни предмети израђевина кућне индустрије јесу: *израђевине од шрске* (Нови Сад и Сента); *корпарске израђевине* од врбовог, нарочито гајеног и дивљег, прућа (Апатин и друга места Бачке поред Дунава и Тисе и Шајкашка); *вештачко шкање и везиво* разних тканина потребних за покућанство, рубља и невестинских опрема развијено је у свима крајевима Војводине и код свију народности, које му у погледу израде и декора дају свој посебни карактер; то исто важи и за најмање развијену грану кућне индустрије — *ћилимарство*.

Израђевине корпарске и од трске имале су широку прођу и ван Војводине и на међународној пијаци. Данас имају готово искључиво домаћу потрошњу, ради сметња које истичу царинске границе. Израђевине осталих грана кућне индустрије имају, готово искључиво, локалну потрошњу и значај. Произвођачи се жале, сасвим оправдано, на нелојалну конкуренцију казних завода.

Кућна индустрија заснована је у Војводини, као и свуда, на бази искључивог запослења чланова појединих породица. По нашем сазнању, од тога има у Војводини одступања. Запосљава се, наиме, радна снага и ван породица. С обзиром на то, да је кућни рад ослобођен обавеза обртних закона и закона о заштити и осигурању радника, ту појаву би требало сузбијати. Нарочито још и стога што се кућни рад у свему свету обавља под врло лошим приликама у погледу радног времена, хигијене и минималне материјалне користи.

3. ТРГОВИНА

О стању трговинског промета Војводине данас је тешко изнети тачне податке. Трговински промет са иностранством царинска статистика, разумљиво, не издваја по покрајинама. О унутрашњем и међупокрајинском трговинском промету Војводине података такође нема. Отуда би се могло извести само приближни закључци на основу вероватних прорачуна покрајинске потрошње и производне моћи привреде. То би био потребан и похвалан задатак који, нажалост, за сада не можемо да испунимо. Приближна слика може се створити на основу података и чињеница које су претходно наведени.

О трговинском промету Војводине у погледу њених најглавнијих производа, аграрних, може се судити по томе што њен удео у производњи истих износи преко 30% од целокупне производње пшенице, а 40% кукуруза у целој земљи. О извозу поврћа и воћа постоје подаци новосадске Трговачко-Индустријске и Занатске коморе за Нови Сад и околину. По њима је у 1925. г. извезено у Мађарску, Аустрију, Чешку и Немачку укупно 1.132.770 кграма разног воћа и поврћа, а 1926. г. 871.150 кграма. Количином је извоз 1925. г. био највећи за Немачку, а 1926. г. за Мађарску. Пре рата и пре нових политичких и царинских граница био је несравњиво јачи. Од 1918. уопште га није било све до 1925. г.

Трговина и извоз стоке и коња опали су према иностранству из познатих узрока. Домаћа локална пијаца јак је потрошач меса и прерађевина од њега; јача него и једна друга у земљи. Развој рационалног сточарства и индустрије производа од меса и стоке могли би за Војводину, поред свију погодних услова за то, показати далеко повољнији биланс у погледу унутрашњег и међународног трговинског промета.

Вредност извоза јаја из Бачке и Барање цени се на 70.000.000 динара годишње и показује све активнији биланс.

Трговински промет осталих производа пољопривреде и пољопривредне индустрије може се ценити по ономе што је већ речено у одељцима који говоре о њима.

Унутрашњи трговински промет Војводине у погледу предмета који служе за задовољење личних и привредних потреба

становништва веома је опao у свима покрајинама и поред знатног пада цена индустријским производима. И ту је, наравно, узрок пад потрошачке моћи становништва, изазван већ толико пута наглашеним и познатим чињеницама. Отуда судски регистри бележе из године у годину све већи број раније принудних нагода, а данас стечајева и ликвидација трговачких, као и индустријских и занатских предузећа. Ради тога је и све мањи број протоколација нових предузећа. То посведочава и регистар Трговачко-Индустријске и Занатске Коморе у Новом Саду. По њему је у 1925. г. издато нових обртница за разне врсте предузећа у Новом Саду укупно 283, а 1925. г. 385, што представља разлику од 102. Обртних дозвола за стране поданика издато је у 1926 г. 54, а у 1925. г. 78.

Трговину аграрним производима држе у својим рукама старе, реномиране и јаке трговачке фирме и акционарска друштва. То важи и за трговину индустријском робом. Детаљна трговина није распарчана на велики број малих предузећа, што је иначе карактеристика свију привредно слабо и примитивно развијених покрајина. Трговци су највећма Јевреји, затим Срби, у доњој Бачкој и Банату, са старом трговачком традицијом и искуством, Немци, па Мађари и остали.

Неповољно стање у трговини одазива се, природно, неповољно и на положај трговачких помоћника и осталог особља запосленог у трговинама. И то више него што би то, из тог разлога, требало бити. То важи како у погледу плата, тако, и још више, у погледу радног времена и недељног одмора.

Стручна настава

Стручна настава у Војводини за трговину, индустрију и занатство потпуно је недовољна, испод потребне висине и за-постављена како од државе, тако и од градова и самоуправа. За толико развијену пољопривредну и осталу индустрију и занатство не постоји ниједан специјална средња стручна школа! То је срамота за нашу званичну привредну политику. Из познатих обзира, са Војводином се тако, као са колонијом, поступало и за пређашњег мађарског режима, али се такво поступање не може разумети од данашње државе која, бар декларативно, истиче строге националне циљеве и у привредној политици. Буџетом за 1926/27. пројектована сума од читавих 20000 динара за оснивање такве школе била је брисана у финансијском одбору Народне Скупштине!

Шегртских занатско-трговачких школа има у Војводини укупно 77 (47 у Бачкој и Барањи и 30 у Банату). Ученика је било у школској 1925/26. г. укупно 15.039 (у Бачкој и Барањи 10.343, у Банату 4696). Школе се издржавају субвенцијом државе, општина и привредних корпорација. Новосадска Т.-И. и З. Комора вели ово о тим школама:

„Настава у занатским школама врши се редовно у просторијама основних школа. То има свој недостатак већ и стога, што клупе основних школа нису подесне за ученике занатске школе. Поред тога настава се врши редовно у вече при светлости лампе. И ученици и учитељи основних школа увече су преморени.“

Даље се вели да школе уопште немају добрих ученика и стручних наставника, који су учитељи основних школа, те немају довољно стручне спреме. „Стога и занатске школе пружају ученицима више општу него стручну спрему.“ За образовање наставника на стручним курсевима, који су требали бити основани на иницијативу учитеља у Апатину, није се могло издејствовати од „надлежних“ чак ни одобрење, иако ово није било везано за материјалне издатке државе! Мали принос државе за ове школе намерава се смањити!

Пет трговачких академија (у Новом Саду, Великом Бечкерку, Сомбору, Суботици и Панчеву) потпуно су довољне, по нашем мишљењу. На рачун оних у Сомбору и Панчеву могле би се, ако не друкчије, основати у Војводини, бар за почетак, две средње техничке школе, као много потребније ради тога што их уопште нема.

4. САОБРАЋАЈ

Изнамредна погодност терена за изградњу путева и железница, неколико великих пловних река повезаних вештачким каналима и развијен привредни живот, омогућили су да се у Војводини изгради и развије обиље саобраћајних средстава. И у том погледу Војводина је изнад свију осталих покрајина државе.

Сасвим добро изграђених *ушјева* („цеста“ — „шосеа“) има Војводина 23.931 км., релативно више него иједно друга покрајина. Поред тога знатан број путева самоуправних и општинских са, више-мање, локалним значајем. И први и други путеви налазе се данас у незавидном стању; неки су толико запуштени, да су, јесени и зими, готово немогући за употребу. На неким од њих, као на веома живом између Новог Сада и Великог Бечкерека преко Тисе, нема мостова, већ се превоз врши скелом или се до мостова мора далеко ићи.

Железничких *пруга*, по стању од 1. јануара 1927. г. има под Дирекцијом Државних Железница у Суботици укупно 1977.3 километра. Од тога треба изузети сремске пруге до Словенског Брода, које такође припадају овој Дирекцији, а нису на територији Војводине. Ове пруге су нормалног колосека у дужини од 1910.3 км., а уског 0.76 м. у дужини од 67 км. У државној својини налазе се свега 534.4 км. нормалних пруга; у приватној: 1366.9 нормалног и 67 км. узаног колосека. Но све су пруге у експлоатацији државној — Министарства Саобраћаја. Укупно свију службеника под овом Дирекцијом има око 7000.

Изузевши главну међународну пругу Београд—Будимпешта, све су остале пруге у Војводини вициналне, споредне, и без лаке непосредне везе једне с другом. То веома умањује њихов привредни и саобраћајни значај, иако Војводина има релативно најгушћу железничку мрежу. Грађене су са колонијалном тенденцијом гравитације према Будимпешти и осталим јачим центрима Мађарске, да би се ови привредно и политички на тај начин, вештачки, ојачали. Тај њихов недостатак нешто је поправљен изградњом моста код Титела ради ближе и непосредније везе доњих бачких са банатским пругама. Започетом изградњом великог панчевачког моста ради везе са Београдом, банатске пруге добиће далеко већи саобраћајни и привредни значај од садашњег, готово само локалног. То ће, свакако, бити врло велика добит с обзиром да је новим односима неминовно условљена оријентација војвођанске привреде и саобраћаја према југу. Ради тога би била потребна и изградња сличног моста код Смедерева. Са правцем гравитације према западу, било би веома нужно повезати непосредним и лакшим прелазима и везама банатске пруге са бачким а ове са сремским. Уз то исправити и допунити правце појединих пруга и изградити пристанишне и индустријске колосеке, што је све неопходно у врло много случајева. Исто тако проширити станице и увећати станичне колосеке.

Поред свију недостатака које имају железнице у Војводини, промет робе и путника на њима је врло жив, што се да разумети њеном привредном развијеношћу. Отуда је квар од употребе пруга, инсталација и возних објеката велики, а одржавање истих у добром стању и оправка небрижљиви и недовољни, као и код свију пруга у земљи. Да није репарационих набавки, стање наших железница било још куд и камо горе. Кредити за одржавање пруга и оправку возних објеката сасвим су недовољни. Постојећи број од 6 већих радионица и ложионица на територији Суботичке Дирекције сасвим је недовољан и бројем и капацитетом. Зато су и у Војводини честа „вагонска гробља“ на споредним колосецима појединих станица. Недостатак државних радионица и ложионица могло би у том погледу надокнадити за Војводину постојеће приватно подuzeће („Ферум“ д. д.) у Суботици за оправку машина и вагона. Но и за то „нема кредита“ док пропада маса вагона. Рад на оправкама возних објеката спор је и скуп ради веома рђавог и ниског награђивања радника условљеног системом акорда и премија по коме највећи део награде однесу надзорни органи. Жељезничке радионице и ложионице познате су са рђавих услова рада и у сваком другом погледу. — Плате и дневнице свега осталог железничког особља исто су тако рђаве и сасвим недовољне. Возно особље пати још и од предугог и добро нерегулисаног радног времена. Ради свега наведеног наш железнички саобраћај, односно привредни живот и грађани којима он служи, има силног

уштрба. Јавност, која се често и оправдано револтира на њега, требало би да, у првом реду, сагледа узроке таквом стању у рђавим условима живота и рада железничког особља.

И поред дуга искуства, државна управа железницама показала је врло лоше резултате. По њима, изгледа да железнице у нас за то постоје да им служи привреда и грађани, а не обратно! По висини подвозних тарифа, наш је железнички саобраћај један од најскупљих у Европи и, ваљда у накнаду за то, један од најгорих и најнеуреднијих. Намеравањем „комерцијализацијом“ железница то се морало признати и од стране „меродавних“. Само изгледа да ће она значити продужење већ постојећег стања под новом фирмом. Особито отада су на челу наше „нове“ саобраћајне, поглавито железничке, оријентације фактори који о саобраћају имају сасвим несавремена мишљења и намере. Искуство је, можда нажалост, показало да су железнице и уопште саобраћај показали највише успеха и привреди и друштву учиниле највише добра — тамо где је у њима доминирала слободна и широка приватна иницијатива, целисходно контролисана и коригована од државних и привредних јавних фактора.

Бродарски речни саобраћај веома много служи трговинском промету Војводине. Велики Дунав од Бездана са његових 9 рукаваца; Тиса, Тамиш, и три велика канала која погодном пресецају Банат и Бачку омогућују врло развијен речни бродарски саобраћај. По подацима Дирекције Речног Саобраћаја, у 1924. и првој половини 1925. г., наведена војвођанска пристаништа обавила су следећи промет разне робе у тонама:

	Иностранство		Домаћа тржишта		Укупно	Путника
	увоз	извоз	увоз	извоз		
В. Бечкерек	18791	116583	55282	29345	220001	13971
Нови Сад	22198	33903	44024	43596	141739	320399
Панчево	12236	72829	23776	11002	119843	339270
Тител	—	61304	29321	3076	93701	9007
Сомбор	1894	11950	14382	1465	29691	—
Сента	1698	21876	2405	582	26561	—
Свега	56817	318.445	169190	80066	631536	692657

Транзита је обавио В. Бечкерек за 11555 тона и Сента за 1699; остала пристаништа нису имали транзита.

Удео страних бродарских предузећа у промету војвођанских пристаништа био је у 1925. скоро исто толики колики и домаћих, државних и приватних, а у 1926. г., удео страних предузећа био је већи за преко 100000 тона.

Поред Државне Речне Пловидбе и Српског Бродарског Друштва, бродарски саобраћај у војвођанским рекама и пристаништима обављају и ова важнија приватна предузећа:

бродова јачина у к. с. шлепова тонажа шлепова

Апатинска предузећа	23	850	97	20364'6
Гутман и Франк, Н. Сад	4	515	24	8010'8
Сима Шулиц, Панчево	2	450	17	10077'8

Број бродова и шлепова које укупно имају мања, овде непоменута, бродарска подuzeћа знатно је већи од наведених. Према томе и њихов удео у превозу.

Компетентни привредни кругови констатују да је локално и уопште домаће речно бродарство недовољно да подмири потребе Војводине, нити да успешно истраје у конкуренцији са страним. Предлаже се, оправдано, проширење постојећих, изграђивање нових пристаништа и спајање њихово директним краћим колосецима са железничким станицама.

Саобраћај аутобусима, за превоз путника, и теретним аутомобилима, за превоз робе, сразмерно је више развијен у Војводини него и у једној другој покрајини. Нема, тако рећи, ни једнога места које с другима на овај начин није повезано. Зато што је бржи и непосреднији, овај саобраћај је, у много случајева, јевтинији од железничког.

5. БАНКЕ

Под ранијим државним режимом, војвођански велики пољопривредни поседи и крупна пољопривредна индустрија били су кредитирани од великих пештанских аграрних и страних банака. Код великих предузећа пољопривредне индустрије банке су биле непосредни власници или главни сувласници истих. И код извесних великих посела банке су биле стварни њихови власници, док је распусни аристократа био само формални. Банке су држале, посредно и непосредно, и сву крупну трговину пољопривредним производима у својим рукама. У предузећима остале индустрије оне, готово нимало, нимало нису имали удела. Једно зато што удео у овим предузећима није тако рентабилан као у пољопривредним; а друго зато што су се повињавале државној политици, која је ове крајеве сматрала правим Елдорадом за своје искључиво колонијалне и колонизаторске експанзивне циљеве. Извршеним привредним и политичким променама тај се однос великих банака, које су, као што се види, имале привреду Војводине готово апсолутно у својим рукама, у много променио. Учесће тих банака у привреди Војводине није данас, природно, онако велико и рентабилно и са онако отвореним циљевима, али, тако исто, није ни искључено. Готово сва предузећа велике пољопривредне индустрије остала су у њиховим рукама. Разуме се «национализирана» учешћем у њиховим управама многих министара и «државника» без паре и динара у погледу материјалног учешћа капиталом, али лавовским делом

учешћа у добити за учињене услуге! Шта више, стране банке су, на овај и сличан начин, постале власници приличног броја феудалних добара, која су изузета од аграрне реформе без погледа на одређени «максимум».

Поред поменутих великих банака, у крајевима Војводине постојао је знатан број мањих и малих са, више-мање, локалним значајем. Основано их је приличан број после рата у повољној атмосфери новчане инфлације и са тенденцијом неких да преузму улогу страних великих банака у новим односима. Наравно са мало изгледа на успех, мада су се неке знатно дигле. Све те банке имају, поред локалног, и националистички карактер.

По извештају Удружења Војвођанских Банака, са седиштем у Панчеву, у 1925. г. било је у Војводини домаћих банака:

	уплаћен капитал	резерви фондови	улог на изјави	улог на текући рачун	чиста добит
д и н а р а					
у Банату 81 д. д.	69.146.750	20.739.686	330.173.687	26.038.689	12.209.437
" " 5 задруга	600.278	124.301	7.362.243	147.229	50.553
у Бачкој 42 д. д.	49.982.001	10.877.216	277.681.192	82.971.416	7.171.488
" " 8 задруга	713.484	86.852	3.357.524	—	83.683
4 општ. штедион.	627.500	1.035.372	16.938.668	5.371.648	552.788
	121.070.013	32.913.427	635.513.314	114.528.982	20.067.949

Подаци у погледу улога на текући рачун нису потпуни: обухватају, од наведених, свега 30 д. д. и 2 задруге у Банату; 13 д. д. у Бачкој и само једну општинску штедионицу. У погледу чистог добитка, подаци, тако исто, нису потпуни: обухватају 77 д. д. (од 81) у Банату; 33 д. д. (од 42) и 6 задруга (од 8) у Бачкој. Према томе би и износ улога на текући рачун и износ чистог добитка морали бити знатно већи.

Подељена дивиденда за 1925. г. износи, у највећем броју случајева, од 12 до 20% на номиналну вредност деоница. У релативно највећем броју случајева износи дивиденда 20%. Дивиденду испод 10% дало је свега 9 новчаних завода, од којих свега један од 4%, као најмању. Грађанска Штедионица у Јаша Томићу (Модошу) дала је 47'6%, а Штедионица у Пригрев Св. Ивану 60%! Ердевичка Штедионица, са свега 30.000 динара уплаћеног капитала, дала је 53.167 динара чисте добити и 30% дивиденде. Сличан случај је код многих малих завода. „Реномиране“ банке, као што су: Панчевачка Пучка Банка и Централна Штедионица у Великој Кикинди деле: прва, са 5.000.000 уплаћеног капитала и 1.677.989 динара чисте добити, 28%, а друга, са 1.500.000 уплаћеног капитала и 484.987 динара чисте добити, 24%. Из свега тога произлази да војвођанске банке, постижући толику добит и делећи толико високу дивиденду, дају своје кредите уз врло високу камату, која далеко прелази ону законом дозвољену. У индустријским и трговачким предузећима ангажовано је непосредно 13 банака у Банату, 6 у Бачкој и 1 општинска штедионица, те се не може рећи да толику

добит постижу трговином и индустријском производњом које, уз већи ризик, дозвољавају и већу добит. Да је то не само тачно, него и да оне шире и прави зеленашлук који даје привреду и малог привредног човека непосредно а потрошача посредно, већи од онога озлоглашених србијанских банака, сведочи и упоређење дивиденде по покрајинама. Ова је 1925. г. износила: у Србији 13%, Хрватској и Славонији 11, Босни и Херцеговини 13, Словенији 8 и Војводини 16%. Кад би још биланси показали тачно стање ствари (а то је редак случај!), онда би овај суд испao по војвођанске банке још гори. Неке, такође «реномиране», банке уопште не показују износ дивиденде, иако имају прло велику чисту добит. На пример, Трговачка и Обртна Банка у Новом Саду: са 6,000.000 динара капитала и 2,226.216 динара чисте добити, и друге.

Поводом свега овога, може се судити колико је оправдан и тачан протест војвођанских банака на велики порез ударен на њих, који их, веле, онемогућује да опстану и приморава да узимају високу каматну стопу дужницима.

Поред домаћих, у Војводини послују и велике београдске, загребачке, љубљанске и сарајевске банке преко својих многобројних филијала. Податке о њиховом пословању, за сада, немамо, те не можемо дати никакав ближи суд. Опсег њихова пословања је извесно врло велики и од значаја по кредитне односе и привреду Војводине. Државна Хипотекарна Банка послује у Војводини преко свога филијала у Новом Саду, а Поштанска Штедионица преко своје централе у Београду. Према изјавама меродавних привредних кругова, обе ове државне новчане установе поступају мађухински према војвођанској привреди и привредницима у погледу додељивања кредита. С обзиром на велику потребу Војводине за јевтиним и дугорочним кредитима, овај приговор је сасвим на месту.

Привилегована Народна Банка послује у Војводини преко својих филијала у: Новом Саду, Суботици, Великом Бечкерек, Вршцу и Панчеву. Оно што су меродавни привредни кругови рекли за Државну Хипотекарну Банку и Поштанску Штедионицу, важи и за Народну Банку. Кредити које ова додељује Војводини сасвим су недовољни; они су, чак, за 83% били мањи у 1922. према укупном износу кредита које је, рачунајући на бази злата, давала 1913. г. Војводини бивша Аустроугарска Банка. Народна Банка се овде, изгледа, руководи националним и «државотворним» обзирима а запоставља привредне, који се најпре морају имати у виду. Недавањем довољних кредита привреди Војводине, она знатно доприноси привредном наплатку и кризи, од којих најпре пате баш и ти национални и «државотворни» обзирни. Свој додуше јевтин, од 6%, кредит, али краткорочан, Народна Банка највећма даје банкама, које га, видели смо, искоришћују зеленашки. Колико је, онда, искрена и ефикасна њена борба противу високе каматне стопе? Извесно мало. Отуда

је прека потреба да далеко обилнијим и непосредним кредитима помогне подизању тешко угрожене привреде Војводине и опстанку њених привредних слојева.

6. СОЦИЈАЛНЕ И ЗДРАВСТВЕНЕ ПРИЛИКЕ.

Као и свуда, социјалне прилике у Војводини израз су, у првом реду, привредних прилика. Једна релативно високо развијена привреда била би у стању да обезбеди један, исто тако релативно, висок ниво живота свима својим друштвеним класама. Разуме се у сразмери привредне, социјалне и политичке снаге сваке од њих. У погледу материјалног нивоа живота он је, просечно га узевши, био повољан за радничку класу у Војводини у односу на стање у том погледу у осталим покрајинама данашње државе. То велимо с погледом на материјални ниво живота занатских и индустријских радника, док се то не би могло рећи за многобројни слој пољопривредних најамних радника, чији је ниво живота био и остао толико низак, да је, готово, неподобан за упоређења. Из узроке које смо већ навели, тај и такав ниво живота радника *срозан је данас на далеко нижи ниво од ранијег*. О томе речито говоре бројеви и графички прикази у одељку о положају радничке класе. Једна добра трећина свега становништва Војводине, коју представља радништво, пролетаријат, преживљава данас један од најмучнијих периода свога битисања. Са разликом у времену и, по томе, са нешто блажијим последицама ради нуждом историског развјетка учињеног привредног и социјалног напретка, — овај период у многоме наличи на оне које је Маркс описао у свом *Капиталу*, а Енгелс у *Положају радничке класе у Енглеској*. Потресна излагања Вернера Зомбарта у његову *Пролетаријату* бледа су слика према ономе што би се данас могло рећи о пролетаријату Војводине.

Законска заштита и осигурање радника, постављени на једну основу која би, теориски, донекле могла задовољити, практично веома мало значе и дају још мање користи. Установе, које ради њих постоје, окружни уреди за осигурање и инспекције рада и још више њихови органи, једва да задовољавају и минимум онога што се од њих мора очекивати и с пуним обзиром на све околности објективне и субјективне природе које дејствују на њихов неповољан развој и стање. Разлози који наводе на ту констатацију поменути су у одељку о пословању Коморе у 1926/27. г.

Бич бесцелности каштигује радничку класу Војводине беспштедније него игде у земљи. Многобројне излишне радне руке нису могле све да нађу запослења ни у време највећег при-

вреднога просперитета, а камо ли данас када су, више-мање, све привредне гране у највећем застоју и кризи опстанка. Неопходна потреба за берзама рада истиче се највећма у Војводини. Међутим, до данас још увек не постоји на њеној територији ниједна берза рада, иако се за њих и за помагање беспослених збира од самих радника принос који би, колико-толико, могао удовољити тим потребама. Са фондом убраним у ту сврху, у садашњем износу од око 50 милиона, који бесцилно лежи код Државне Хипотекарне Банке, врши се од стране Министарства Социјалне Политике формална и стварна злоупотреба: и по томе што се не употребљује у намењене сврхе, и још више по томе што се троши на циљеве којима није намењен. Суме, које из истог фонда Министарство Социјалне Политике додељује Радничким Коморама ради помагања незапослених радника, значе, с његове стране, право шегачење према беспослици као социјалном проблему и беди небројених незапослених радника. А ових је, само организованих, из свега неколико места и у сезонским месецима о. г. било просечно беспослених око 1600. Министарство, осим тога, ненадлежно и самовољно рукује само тим фондом, искључујући интересовање и приштивање оних, који су њим највише заинтересовани: раднике и њихове класне организације и институције.

И *здравствене прилике* у Војводини израз су, у првом реду, привредних и социјалних, а тек потом осталих. Један плакат Здравственог Одсека Министарства Народног Здравља у Новом Саду вели за Војводину да је «скроз туберкулозна, шкрофулозна, прашљива, мочарна и маларична». У здравственом погледу, за њу, заиста, не треба горе сведоџбе од сасвим компетентне стручне стране. Њен терен и климат су заиста здравствено непогодни и одлично иду на руку рђавим социјалним и материјалним приликама најшире масе становништва да здравствене прилике буду још горим. Табеле г. д-ра В. Јојкића на страни 47—8 пружају нам податке о туберкулози у Војводини за раздобље 1908—1920. г. уопште и по годинама старости. Карактеристика је ових података да становништво градова, ту, наравно, у првом реду долази радничка класа, умире више од туберкулозе него становништва села. Та карактеристика, уосталом, иста је, у овом погледу, свуда за градове и села по правилу. Просечна смртност туберкулозних од 4'06‰ за градове и близу 4‰ за села већа је, дакле, знатно од просечне смртности од 3‰ која важи за целу земљу. По томе, Војводина по смртности од туберкулозе долази одмах иза Београда, који носи светски рекорд. У Војводини, сразмерно много, болује свет и од шкрофулозе, трахома, маларије и венеричних болести. Извештај Сомборског Окружног Уреда за осигурање радника, предусретљиво стављен Комори једино од њега, иако тражен од свију, вели: «Несразмерно много терете касу Окружног Уреда издаци за старачке болести: емфизем, вициум кордис, артериосклероза итд».

ТУБЕРКУЛОЗА У ВОЈВОДИНИ ОД 1908.—1920.

ПОМОР У ГРАДОВИМА

	Просечан број становништва	Апсолутан број умрлих	Од хиљаде	У ‰ опште смртности
4 града Бачке	187.000	9.765	4'06	у 6 градова са 172.000 становн. 15'08
4 града Баната	89.500	4.472	4'06	
8 градова Војводине	276.500	14.237	4'06	

ПОЈЕДИНИ ГРАДОВИ

Нови Сад	33.000	2.094	4'83	17'30
Суботица	95.000	4.874	3'90	
Сомбор	30.000	1.428	3'70	14'80
Сента	29.000	1.369	3'60	15'—
4 града у Бачкој	187.000	9.765	4'06	
Велика Кикинда	26.500	1.607	5'05	15'60
Велики Бечкерек	26.000	1.471	4'70	14'70
Бела Црква	10.000	427	3'55	7'55
Вршац	27.000	967	2'76	13'10
4 града у Банату	89.500	4.472	4'06	
8 градова у Војводини	276.500	14.237	4'06	

ПОМОР У СРЕЗОВИМА

	Просечан број становништва	Апсолутан број умрлих	Од хиљаде		
7 срезова у Бачкој	273.000	11.979	3'75		
5 срезова у Банату	152.000	7.612	4'16		
12 срезова у Војводини	425.000	19.591	3'90		
ПОЈЕДИНИ СРЕЗОВИ				Словенско-румунско станов. у ‰	
Жабаљски срез	29.500	1.638	4'68	76'15	
Тителски срез	28.500	1.252	3'66	66'00	
Сомборски срез	47.500	1.879	3'63	14'22	
Одзачки срез	40.000	1.650	3'17	34'45	
4 среза Бачке	145.500	6.419	3'70	37'38	
Алибунарски срез	29.000	1.870	4'96	43'80	51'30
Вршачки срез	26.100	1.443	4'14	14'90	49'30
Ст. Кањински срез	47.000	2.325	3'76	36'50	4'32
В. Кикиндски срез	38.000	1.494	3'26	46'51	
4 среза Баната	140.000	7.131	4'12	36'76	21'21
8 срезова Војводине	285.500	13.550	3'84		

ПОМОР ПРЕМА ГОДИНАМА ЖИВОТА

Од 6.289 умрлих од Т. Б. Ц. на 121.000 градског становништва преминуло је у ‰

ГОДИНЕ ЖИВОТА					
0—10 г.	11—20 г.	21—30 г.	31—40 г.	41—50 г.	преко 50 г.
6·1	24·4	27	16·6	26	

Од 13.727 умрлих од Т. Б. Ц. на 318.000 сеоског становништва преминуло је у ‰

ГОДИНЕ ЖИВОТА					
0—10 г.	11—20 г.	21—30 г.	31—40 г.	41—50 г.	преко 50 г.
15·19	16·86	20	13·56	13·79	20·24

СТАНОВНИШТВО ВОЈВОДИНЕ (без Барање) 1910.

Бачка	Банат	Свега
у градовима 204.000	у градовима 110.000	314.000
у срезовима 514.000	у срезовима 497.000	1.011.000
Свега 718.000	Свега 607.000	1.325.000
На км ² 82·3	На км ² 63·8	

Прилике станова и становања у Војводини су невероватно рђаве; нарочито у градовима. Рђави и нездрави, прекомерно влажни станови, такви су поглавито ради тога што је земљиште Војводине подводно, а куће се зидају веома примитивно, без икаквих потребних обзира на захтеве технике и здравља. То, дабогме, важи за станове у којима обитавају најсиромашнији слојеви становништва. По градовима су у том погледу најнесрећнији радници. Они с породицама обитавају, по правилу, у влажним, ниским, тескобним, мрачним, од светлости сунца и ваздуха изолованим становима. Ради скупине и оскудице станова и насељавања, прилике становања радника у градовима све су горе. О томе даје документовану сведојбу опет извештај О. У. З. О. Р. у Сомбору: «У послератним годинама има међу радницима несразмерно и незапамћено много туберкулозе и реуматизма услед рђавих станова». Шеф-лекар овога уреда водио је статистику прегледаних од лекарског савета, по којој је:

Године	Свега прегледано	Туберкулозни		Реуматичари	
		прегледани	одређени за купку	прегледани	одређени за купку
1922.	342	169	141	39	38
1923.	449	229	187	48	39
1924.	586	306	208	79	72
1925.	611	315	236	43	28
Укупно	1988	1019	772	209	177

«Из овога се види, да су од свију код лекарског савета прегледани, више него половина били само лаки туберкулозни и тежи реуматичари за које се унапред захтевало да се на савет шаљу само они којима купка заиста треба и којима може помоћи».

Отуда је питање станова и становања у Војводини прворедно, акутно, социјално питање а не само проблем заштите кираџија, јер прети да у корен поткопа здравствени и физички опстанак нарочито радничке класе и дегенерише већ садашње, а поготову будуће генерације. Такозвано јавно старање у том погледу није у Војводини готово ништа учинило: ни држава, ни општине, ни области. Приватна иницијатива допринела је свега толико, да се изгради нешто нових станова, већином за ужу употребу оних који су их зидали. Зидано је веома мало станова за ширу употребу. Статистички је доказано да се у Војводини уопште најмање зидало, ако се не узме у обзир зидање у колонијама аграрних насељеника. Нови станови су, због тога, несразмерно скупи у градовима и по ценама својим радницима апсолутно неприступачни.

Асанација Војводине је, признајемо, тежак проблем, али и проблем који се неодољиво намеће свему јавном старању. У том погледу, својим радом и установама у Војводини Министарство Здравља показује похвалну, но још увек веома недовољну, иницијативу. Општине показују да их питање здравственог опстанка њихова становништва најмање интересује. Градске мало шта у том погледу предњаче од селских. На прете се могу избројати јавни паркови, шеталишта, излетишта, деџа и спортска игралишта, купатила, болнице и санаторијуми — основани и одржавани њиховом иницијативом и материјалном помоћу. За овим лошим примерима поводе се чак и радничке социјалне установе какве су окружни уреди за осигурање радника. Док, на пример, у целој Војводини, постоји свега једно радничко лечилиште у овако страховитим здравственим приликама радничке класе, дотле извесни уреди, као новосадски, показују милионске суфиците!

На територији Војводине послују шест окружних уреда за осигурање радника са укупно 75327 осигураних чланова, по стању показаном крајем месеца маја и јуна 1927. г. Појединачно бројно стање појединих уреда изгледа овако: Суботичког (30. јуна): 13702 члана; вршачког (1. јула): 12050; Новосадског (20. маја) 17228; Сомборског (27. маја): 16859; Великобечкеречког (27. маја): 15488; Осијечког, само за област Барање, која је раније припадала под Сомборски, (30. јуна) 1214.

Као што је већ наглашено, ближи подаци о пословању уреда пису могли бити добијени, изузев од Сомборског, ни од једног другог окружног уреда за осигурање иако су тражени, и иако су уреди законски обавезни да их Комори дају кад то ова захтева! Из биланса објављених у *Радничкој Заштити* тешко се може створити правилан и опсежан суд о њиховом пословању и узроцима који дају повода радницима да се често на њих жале јавно и дискретно. Остаје као извесно констатација учињена од представника радничких комора да су многи уреди, па међу њима и војвођански, неспособни за живот и опстанак, па према томе и да послуже своме циљу, ради малог броја чланова а скупе администрације, те да би их требало спајати. Као субјективан разлог незадовољству чланства противу поступака равнатељстава и органа уреда, може се, с пуно основа, уважити заведени систем наименовања равнатељстава, који собом условљава мали осећај одговорности и дужности.

На подручју Војводине послује свега једна инспекција рада са седиштима у Новом Саду (где је шеф инспекције) и Великом Бечкерек. На другом месту поменут је суд о раду ове инспекције створен на основу пословног односа између ње и ове Коморе. Стога ћемо се овде највећма ограничити на њеном извештају о раду у 1926. г.

Инспекција је у току 1926. г. извршила 677 прегледа у 594 предузећа. На те прегледе употребљено је 289 дана ван седишта инспекције. Резултат прегледа огледа се: „у 240 наређења за одстрањење недостатака, 44 казнена поступка“ и „37 изречених казни са укупном сумом од 17400 динара“, на које је у 13 случајева изјављена жалба, те су 5 одбијене, код 2 ублажена казна, и 6 остале нерешене. Извештај не вели колико су успела „наређења инспекције за одстрањене недостатака“ у предузећима, али се о успеху тих наређења може поуздано судити по броју и величини суме изречених „казни“! Број несрећних случајева пријављених инспекцији износи 928, од којих 14 смртних, или 1.50%. Овај проценат смртности у несрећним случајевима већи је него код речног бродарства у Немачкој, које је по једној немачкој статистици најпогубљивије од свију грана рада. Тај процент износи 0.95% свију несрећних случајева.

Број запослених страних радника у Војводини износи 3767. Инспекција је у свега пет предузећа нашла да су запослени малолетни испод 14 година, а у шест да су „ученици

неправилно запослени“. Један ужарски шегрт шегртовао је шест година не похађајући школу и Инспекција је од Министарства издејствовала његово ослобођење!

„Радио време се, вели извештај, одржавало по законским прописима у свима предузећима“. Колико је ово тачно, мислимо да није потребно доказивати!

У погледу висине надница, извештај наводи примере по изузетку и поставља их готово као правило: „Највећа надница квалификованих је 180, а најмања 50 динара. Код неквалификованих највећа је 70 (ретко 90), а најмања 10 динара“. И тако даље!

ДРЖАВНА ФИНАНСИСКА И ПОРЕСКА ПОЛИТИКА

Државна привредна и финансишка политика безобзирно води што потпунијем исцрпљењу народне привредне снаге и онемогућењу развитака и ојачања народне привреде. Ту констатацију не чинимо само ми, већ и сви остали друштвени и привредни редови и њихови идеолози. Ствар ни у колико не мења што то, можда, није намера: главно је да то показују резултати. То, у првом реду, показује овај упоредни преглед државних буџета од уједињења до данас, који су износили:

године:	динара:
1919—20.	1,195.000.737
1920—21. и 1921—22.	7,718.885.319
1922—23. и 1923—24.	6,934.946.80
1924—25.	10,405.000.000
1925—26.	11,190.000.000
1926—27.	12,504.392.616

Упоредни преглед расхода и индекса цена износи, међутим:

расходи	индекс
1913.	100
1923—24.	2552
1924—25.	2991
1925—26.	3076
	1804
	1935
	2015

Буџет је за 1927/28. г. смањен на 11,477.570 динара, али он опет није ни у каквој сразмери са платном пореском и привредном снагом народа, као ни раније. Јер то смањење је само номинално, никако стоварно, с обзиром на већу и стабилнију вредност динара и пад индекса цена. Терет оволиког буџета пада још утолико теже што се, у свом претежном делу, не продуктивно троши, не само на многе излишне установе, него и на огромно велики и непотребни чиновнички апарат и друге издатке који би се дали избећи, кад рђаво газдовање државе не

би било опште познато. Само што остали друштвени редovi слабо указују на ту околност жалећи се на претерано високе порезе.

Начин убирања државних буџетских прихода најтеже погађа сиромашне народне масе, а у првом реду радничку класу. Поглавито ради тога што се овај убира за преко 50% у виду *посредних пореза*, који су, с пуним правом, названи „сиротињским порезима“, јер их „сиротиња“ највише и најтеже подноси, пошто су њима оптерећени предмети неопходне потребе. Но и непосредни порези постали су у последње време „сиротињски“. Јер их држава најбезобзирније убира баш од сиротиње, а нарочито од радника. На пример укупна оптерећења просечног недељног примања једног радника од 227'18 динара у Војводини износе, само у непосредним порезима, 7'46%, прорачуната под најповољнијим односима рада, док фискално оптерећење целокупног нашег народног дохотка износи 11'69%!

Тако се и овде, као и у сваком другом погледу, држава показује према радничкој класи у свој својој класној наготи и безобзирности.

Отуда захтев радничке класе за увођењем прогресивног пореза на имање и доходак садржи у себи све одлике које су у овом моменту потребне и са гледишта праведности и потреба народне привреде.

РАДНИЧКИ ПОКРЕТ

Савремени раднички покрет у Војводини нема за собом дугу историју. Први његови почени датирају из 1905. г., дакле пре свега 22 године. Много пре тога постојала су такозвана „асталска друштва“ занатских радника Немаца, Мађара и Срба, који су били чланови својих организација у већим градовима Мађарске и Аустрије. Вративши се у места рођења у Војводини или наставивши се у њој идући „трбухом за крухом“, ови су чинили покушаје да оснују своје синдикалне организације. У томе нису успевали: једно ради неразумевања осталих радника, а друго ради оштрог и безобзирног терора власти које су у клици гушили сваки такав покушај заједно са послодавцима. Овима, зато, није преостајало ништа друго него да, скупљајући се у друштва за столом, воде појединачне акције противу својих послодаваца и потајно и полако шире мисао организације и класне борбе. Једина организација која је у то време постојала у неким градовима Војводине била је типографска, али са хуманим а не борбеним карактером, те је ради тога једино и толерирана од власти.

Дуго сејано семе организације уродило је најзад плодом, већ и по неодољивости по којој се свуда рађао раднички покрет. Кад је, за један моменат, духнуо 1905. нешто слободнији поли-

тички ветар доласком коалиције мађарске буржоазије на власт, почеле су, овде-онде, ницати организације и још одмах водити тарифне и штрајкашке покрете. Касније, покрет се снажно развио и имао врло јаког утицаја у погледу општег класног уздицања радника ових крајева. Обухватио је све струке радника у бројним подружницама по појединим местима. Једно време постојао је и врло јак синдикални покрет пољопривредних радника. Радници се у својим синдикалним организацијама нису делили по народностима, нити су такве уопште постојале. Поред ових, слободних и класних синдиката, постојали су већ раније бројно и организационо незнатни синдикати католичких радника, од власти фаворизирани, који су доцније исчезли, пошто су, у ствари, били само име без садржаја.

У току светског рата покрет је био готово замро, да пред завршетак истог оживи под утицајем великих догађаја извршених у свету и међународном радничком покрету. Одмах из рата синдикални раднички покрет невероватно снажно је набујао у Војводини. Било је синдиката у којима је било организовано до 80% и више радника те струке. Разуме се да је тако снажан синдикални покрет имао велики утицај на регулисање односа између рада и капитала. Нажалост већ одмах, покрет у Војводини доживео је расцеп, коме је повод било различита гледишта на улогу синдиката у класној борби и њихове тактичке и акционе задатке и средства. Расцеп се све више удубљивао. На једној страни, у почетку, био је Опћи Раднички Савез Југославије са седиштем у Загребу, који је синдикат специјалног типа, пошто у себи удружује, у једном организму, раднике свију струка. Овај се доцније прикључио Главном Радничком Савезу у Београду као синдикалне централе, а данас припада оном делу синдикалног покрета који је централизован у Уједињеном Радничком Синдикалном Савезу Југославије. На другој страни постојао је покрет под Централним Радничким Синдикалним Већем, данас Централним Радничким Синдикалним Одбором Југославије, Трећу групу представљале су подружнице Савеза Графичких Радника Југославије са централом у Загребу и локални Савез Банкарских Чиновника (БОТИЧ) са седиштем у Новом Саду.

Покрет под Централним Радничким Синдикалним Већем претрпео је 1920. г. познатом „Обзнаном“ велики удар и отада све до данас постао предметом безобзирног гоњења државних и осталих власти и послодаваца. Његов утицај и снага сведени су данас на, тако рећи, ништавиу меру, иако је, до „Обзнане“, био најјача синдикална групација. Скоро нимало мање власти и послодавци су онемогућавале рад и осталим синдикалним групацијама и прогонима свију синдиката непосредно и посредно онемогућавале дизање и ојачавање синдикалног покрета уопште. Своју снагу и утицај најбоље су сачували такозвани неутрални синдикати графичара и банкарских чиновника. На рачун

независних синдиката (ЦРСОЈ) ојачао се од 1925. г. на овамо покрет слободних синдиката (УРССЈ).

Поред ових, субјективних, прилика, слому синдикалног покрета у Војводини ишле су на руку, исто толико, и објективне привредне, социјалне и остале. Све је то имало за резултат један невероватан класни и социјални пад радничке класе у Војводини, као и целој земљи. У досада невиђено рђав положај заваљена, радничка класа има мало изгледа да га скоро поправи и изађе из њега, ако постојећи расцеп синдикалног покрета буде и даље продужаван истицањем других интереса и обзира ван оних које диктују класни, као једино општи и једино меродавни и нужни у овој и оваквој ситуацији. Својом улогом, и ова Радничка Комора има да допринесе да ови последњи превагну.

Бројно стање појединих синдикалних групација у Војводини изгледа овако по последњим подацима Коморе:

1. *Слободни Синдикали*: Уједињени Раднички Синдикални Савез Југославије — 2970 чланова;

2. *Независни Синдикали*: Централни Раднички Синдикални Одбор Југославије — 3988 чланова;

3. *Неутрални Синдикали*: Савез Графичких Радника Југославије — 618 чланова; Удружење Банкарских, Осигуравајућих, Трговачких и Индустијских Чиновника — 1025 чланова; Савез Банковних Чиновника Југославије — 300 чланова. (Бројно стање чланства последњих двеју организација је нешто мање, јер су у њега урачунати, делом, и нередовни чланови).

Број професионалних централизованих савеза и њихових подружница који делују у Војводини може се видети из регистра у II делу. Тако исто и број радничких културно-просветних и спортских друштава.

Кооперативни раднички покрет одувек је слабо стајао у Војводини. Било је неколико покушаја са оснивањем потрошачких и произвођачких радничких задруга који су свршили неуспехом и нису оставили за собом никаква виднија трага. Данас једино постоји и успешно делује Радничко Потрошачко Друштво у Вршцу, које тамо стоји у непосредној вези са синдикалним покретом. — У Сомбору постоји „Радничка Штедионица Бачко-Бодрошке Жупаније,” која је данас само по имену „радничка”, иако су је стварно радници основали.

У срећнијим приликама, радничка кооперативни покрет могао би опстати и корисно послужити радничкој класи у Војводини.

ГЛЕДИШТЕ РАДНИЧКЕ КЛАСЕ.

На дан 9. јула 1927. г. ова Радничка Комора одржала је анкету са представницима свију радничких организација у Војводини по питању положаја радничке класе. Анкета је стала на следеће гледиште:

1. Да је положај радничке класе у Војводини, уопште узевши, веома рђав и неповољан.

Изузетно је рђав и неповољан положај многобројних пољопривредних радника, осуђених да живе и раде под невероватно тешким условима посве несавремених односа рада и живота у пољопривреди и изузетих од заштитног радничког законодавства.

Износ надница и месечних плата радника и приватних чиновника и намештеника свију професионалних група потпуно је недовољан за одржање најпотребнијег минимума егзистенције. То неопориво доказује упоређење износа данашњих надница и плата и индекса цена са онима у 1914. г. Однос у том погледу погоршан је још увек великом и незапамћеном немогућношћу запослења радника, услед тешке кризе домаће привреде и других узрока. Дуготрајна беспослица просто је довела до очојања огроман број радништва Војводине, нарочито графичке, грађевинарске, млинарске, металске и дрводељске струке. Од ње су мало шта мање поштеђени трговачки помоћници, приватни намештеници и чиновници, као и радници свију осталих струка. Државна привредна и финансијска политика мало је шта учинила у погледу изласка из тешке привредне кризе, а још мање у погледу сузбијања незапослености радника и пружања им јавне материјалне помоћи. Фонд од преко 40 милиона динара, сабран од радничких приноса ради осигурања у беспослици, троши се без припита радника и намењује у сврхе које само дискредитују и злоупотребљују и сам принцип јавнога помагања радника у беспослици. Безначајна сума од 600.000 динара, додељена, као прва рата, из тога фонда радничким коморама ради помагања радника у беспослици, значи, ради услова у погледу издавања помоћи радницима, све друго него оно што се под тим може разумети. Последњим наређењима Министарства Социјалне Политике у погледу повластица у вожњи радницима, који путују ради тражења рада, учињено је толико ограничења, да се њима поједини радници могу само по изузетку користити.

Законски регулисано радно време од 8 часова дневно и недељни одмор од најмање 36 часова — мртво су слово на хартији за највећи део радништва у Војводини. По прикупљеним подацима ове Радничке Коморе, просечно радно време радника у Војводини износи 10 и по часова дневно, према просечно од 10 и три четврти часа пре рата! Без одобрења надлежних власти и изузетне потребе, послодавци сами одређују дужину радног времена. Они, уз то, по правилу, не плаћају никакву законом предвиђену накнаду за прековремени рад преко нормалног радног времена од 8 часова. На прековремени рад под овим условима нагоне се у индустријским предузећима и малолетна деца и раднице — жене непосредно пред порођајем, а шегрти у занатским предузећима по правилу. Непоштовање

и неспровођење законских одредаба о недељном одмору нарочито тешко погађа хлебарске, пекарске, келнерске раднике и трговачке помоћнике.

2. Да установе радничке заштите и осигурања нису на потребној висини својих задатака. То се може констатовати и поред свију обзира према тешкоћама, на које те установе налазе у свом раду. Постоје многобројне, усмене и писмене, жалбе радника, радничких организација и повереника Радничке Коморе противу рада тих уснова и њихових органа. У тим жалбама тврди се да ови неправилно и, чак, самовољно примењују одредбе Закона о осигурању радника и односних правилника; да органи обласних инспекција рада веома нехатно и неправилно бде над извршењем одредаба Закона о заштити радника. Узрок таквом стању у установама радничког осигурања треба тражити, у првом реду, у систему наименовања њихових управа, које, наименоване, не могу имати довољно потребнога осећаја одговорности и дужности.

3. Да се прилике станова и становања за радничку класу у Војводини изванредно неповољне. То особито важи за веће градове, у којима раднички свет обитава у веома нездравим становима по скупу кирију. Пред могућношћу евентуалног престанка законске заштите кирија, постоји опасност да многобројне радничке породице остану без крова над главом не могући платити претерано скупе кирије, које ће безусловно настати; а ако их плате, могу то учинити само на рачун своје већ и иначе бедне исхране и ускраћења многих других неопходних потреба живота. Здравствене прилике живота и рада војвођанскога радништва веома су неповољне, колико ради неповољних здравствених прилика саме Војводине, толико и ради нехата здравствене политике државе и осталих јавних тела. У том погледу учињено је толико мало, да уопште није вредно помена.

4. Да је скупоћа животних потреба у Војводини непојмљиво велика баш у производима неопходним за исхрану. Нови Сад је, например, најскупљи град у држави! С обзиром на то да је Војводина најпродуктивнија пољопривредна покрајина у држави, случај би морао бити обрнут. Што је, пак, стање тако, непосредни узрок је у последицама лоше и неуспутне привредне, финансијске и социјалне политике државе, области и општина. Исто тако и у потпуно занемареној заштити потрошача од безобзирне трговине и никаквом старању да се подигне производјачка моћ становништва.

5. Да је радникова надница или плата неподношљиво преоптерећена државним и осталим јавним, непосредним и посредним, дажбинама. У том погледу, изгледа, не постоји мерило које би морало имати бар мало обзира и потребне правичности према економски најслабијој друштвеној класи; ако не то онда према општим интересима народне и државне заједнице, чији

је један од главних ослонаца физички здрава, културно напредна и, тим, производно способна и потрошачки моћна радничка класа.

6. Да су уставне и законске гаранције у погледу слободе рада радничких синдикалних и других организација у области Војводине највећма неважеће. Њихов опстанак и развитак зависи, готово поглавито, од воље и расположења полицијских власти. Колико је ово тачно, нека послужи овај пример: Један велики жупан у Војводини насрнуо је на аутономију једне јавно-правне установе каква је окружни уред за осигурање радника, сменивши његову управу! Исто тако радник је у Војводини од стране полицијских власти извлашћен од многих законских и уставних гаранција; његова грађанска и правна личност налази се ван свију категорија, које, додуше, закон не познаје, али које је пракса власти створила! Ово особито важи за раднике припаднике такозованих националних мањина. Познато је, такође, да су власти у Војводини, више но игде, повлашћивале терор разних фашистичких банди над радницима и радничким организацијама.

7. Да је раднички синдикални покрет у Војводини бројно и акционо слаб ради расцепа који већ пуних седам година влада у радничком покрету у земљи. Отуда је и то један од узрока што је положај радника у Војводини овако рђав и несношљив.

Констатујући предње, анкета је истакла да би требало предузети следеће мере:

1. Одлучне мере ради што скоријег излаза из тешке привредне кризе, која највећма погађа радничку класу. Као прворедне потребне од тих мера, анкета сматра: Смањење свију јавних терета на најмање могућу меру, узимајући у обзир границе до којих може да их издрже народна привреда и друштвени редови. Завођење прогресивног пореза на доходак уз ослобођење од сваког пореза минимума потребног за егзистенцију од најмање 30.000 динара годишње. Укидање свију посредних пореза, као најнеправеднијих по економски слабе друштвене редове. Покривање ванредних јавних потреба, државних, обласних и општинских, конфискацијом дела прихода или имовине имућнијих личности или уснова (Vermögensabgabe). Трошење свију јавних прихода на искључиво продуктивне сврхе. Обаврива валутна реформа у правцу завођења златнога важења. Подизање ниске продуктивности пољопривреде свима средствима рационалности. Обезбеђење јевтиних и довољних кредита индустрији и заштита оних њених грана, које имају све услове за развитак. Хитно предузимање јавних радова, нарочито железница, путева и пристаништа, неопходних за привредни, културни и социјални опстанак и напредак и ублажење огромне беспослице на пијаци рада. Пуна слобода у погледу обављања привредних занимања и предузећа. Појевтинење скупих подвозних тарифа. Деетатизација државних привредних предузећа; постављање њихова пословања на трговачку основу и непосредно

учешће радника у управи над њима. Што скорије установљење Привредног Савета са најширом компетенцијом и учешћем радничких представника. Енергично упрошћење државне администрације и смањење огромног чиновничког апарата. Аграрну реформу спровести на принципу поделе феудалних добара свима зелоградницима без земље и без разлике народности. Повећати минимум додељених парцела и аграрне интересенте снабдевати потребним инвентаром и зградама.

2. Безодвлачна и енергична примена законодавства на пољу радничке заштите и осигурања. Нарочито у погледу радног времена, недељнога одмора, техничке и санитарне заштите од несрећних случајева, заштите младежи и жена и радничких повереника. Пољопривредне раднике безусловно подвести под законску заштиту и осигурање. Усавршавање заштитнога радничкога законодавства у правцу директне контроле радника над његовим извршним органима. Образовање одбора од искључиво радничких представника, коме ће се предати на руковање и употребу постојећи фонд за осигурање у беспослици. Олакшање емиграције. Доношење закона о осигурању у старости и изнемоглости. Престанак са системом наименовања у установама осигурања и радничким коморама, који је показао најгоре последице. Установљење лаичкога судства ради брже и ефикасне заштите у споровима између радника и послодавца. Ратификација осталих међународних конвенција рада.

3. Брза изградња довољнога броја станова средствима државе, области, општина, већих привредних предузећа и установа или зајмовима на подлози амортизације подигнутих станова за раднике, чиновнике и уопште привредно слабе грађане. Доношење закона у том погледу. У њему изузетну пажњу поклонити Војводини, у којој су прилике станова и становања најмизерније у држави. Док се не изгради довољан број станова, безусловно продужити законску заштиту свију кираџија са приходом од најмање 30.000 динара. Предузимање енергичних мера на асанацији нездраве Војводине: рушењем нездравих станова, исушивањем мочвара, пошумљивањем, подизањем паркова, шеталишта, спортских терена и дечјих игралишта. Прека је потреба, да окружни уреди за осигурање радника на територији Војводине подигну неколико санаторијума, ради лечења великога броја туберкулозних, шкрофулозних и изнурених радника.

4. Укидање свију посредних дажбина на предмете исхране и све остале потребе живота, што би значило најбољу заштиту потрошача од скупобе и пљачке продаваца и препродаваца. Ради непосредне заштите потрошача треба строго примењивати одредбе постојећег закона о сузбијању скупобе и убрзати доношење новог, са строжијим одредбама. Јавним јевтиним кредитима и повластицама помагати радничке и остале потрошачке задруге.

5. Пуну слободу рада синдикалних и осталих радничких организација. Без те слободе нема услова развитка и опстанка наше радничке класе. Обезбеђење тога права налаже и пун интерес здравога и нормалнога развитка у друштву и држави. Закон о заштити државе, који је показао само обратне резултате онима који су се њим мислили постићи, треба безусловно укинута. Са третирањем радника, као грађана последњег реда, нарочито радника који припадају националним мањинама, коју су праксу завеле нарочито полицијске власти у Војводини, треба већ једном престати, ако се хоће дати бар мало доказа оној основној уставној гарантини, по којој су „сви грађани пред законом једнаки.“

6. Уједињење радничког синдикалног покрета горућа је потреба како радничке класе у целој земљи, тако и ове у Војводини. Истичући ту потребу, коју диктују сви класни интереси, анкета позива радничке синдикалне организације у Војводини, да, уверени у свеколику нужност уједињења, пораде на његовом што скоријем остварењу.

Бранко Тадић:

Важност индустрије конзерви за нас*

Наша земља већ више година грца у економској кризи. Узрок је у осетном паду цена земљорадничких производа на светским пијацама, услед јаке конкуренције Америке и Русије и у осетном јачању земљорадње у суседним земљама (Италија, Аустрија, Чехословачка), које су биле главни конзументи нашег кукуруза и цереалија. Пошто смо ми претежно земљорадничка земља, тај смањени приход смањео је и куповну моћ земљорадника, што је утицало неповољно и на све остале гране наше привреде, трговину, занатство и индустрију.

Према статистици наше извозне трговине, коју је изнео г. Никола Драгичевић, смањео се индекс нашег извоза, због пада цена, који је настао другом половином 1925 и продужио се и у првој половини 1926., код пољопривреде од 2.200 на 1441; код сточарства од 1940 на 1548; код колонијала од 1530 на 1364; индустрије од 2017 на 1728. поена. И поред повећане продукције и квантитативно већег извоза пољопривреда је дала мањи принос са преко 15%, а сточарство са 12%. Укупан индекс житарица за последње две године смањео се од 2310 на 1423 за 38%, док се индекс воћа попео од 1.006 на 1476 за 48,7%.

Изаз из овога стања је у интензивирању земљорадње и подизању индустрије земљорадничких прерађевина. Према наведеној статистици донели су нашој земљи у 1925. год. пољопривреда и сточарство 31.579.150.716 динара. Прерађивачка делатност је дала 18.420.300.000 — а занатство око 7.590.000 — динара. На пољопривреди се заснива већи део наше индустрије, као млинарска, кланичка, шећерна, пиварска, текстилна, хемијска и др. Највећа индустријска грана, дрварска, ослања се на шуме, које дају годишње око 2½ милијарде динара чистог приноса. Мањак у биланцу проистиче из смањеног извоза дрвета и брашна, које не може да одолева поменути конкуренцијама. Док све поменуте гране земљорадничке индустрије мање више утичу на поправак нашег трговинског биланца, не види се утицај једне од нама најпотребнијих индустрија, а то је индустрија свестране прераде воћа, поврћа и меса, или индустрије конзерви.

Индустрија је у опште веома компликована радиност; њен успех у једној земљи условљавају многе чињенице, у главном: јефтина сировина и у изобиљу, капитал, стручно радништво и пијаца.

* И ако се са излагањем Тадића у свему не слажемо, извесно овај његов прилог ради актуалности предмета.

За време инфлације код нас су се нагло оснивала индустријска предузећа. Радило се насумце и производило се и што треба и не треба. Насталом дефлацијом и привредном кризом осветиле су се те погрешке, а појачала потреба оснивања и развоја индустрије конзерви.

Код нас се производи веома много поврћа. Готово свако место у нашој земљи има своје земљораднике баштоване, а поред многих места истичу се као јаки баштовански центри Скопље, Ниш и Нови Сад. Из овог последњег извозиле су се у своје време хиљаде вагона у свежем стању у Пешту, Беч и Берлин. Земљорадници, из ближе и даље околине, су на својим малим повишинама интензивно гојили поврће, при чему су веома рационално искористићавали снаге свих чланова своје породице и земљу доводили на највиши степен културе. Поврће су продавали зелено и тако су у једној години земљу по два и више пута искористили и добивали највеће приносе са ње. До колике је висине тај принос ишао потврдиће околност да се је за јутро земље плаћало 40.000 зл. круна, а за једногодишњи најам по 3000 — зл. круна. То поврће су земљорадници продавали на новосадској пијаци трговцима, који су добро организовали трговину са Пештом, Бечом и Берлином. Са Уједињењем је тај извоз престао, услед царинских граница и тежег саобраћаја. Квалитет овога поврћа је првокласан.

Сличан је случај са нашим воћарством и сточарством, који су широм наше земље развијени. Воће се извози у сировом и сувом стању. Много сировога воћа, које се често услед великог рода не може да конзумира, нити на нашим малим, примитивним сушницама осуши, ни извезе услед слаба саобраћаја, пропадне. Неопходна је индустрија, која би продају поврћа и воћа канализовала и родне и неродне године изравнала. Поред кланичке индустрије могла би и конзервна да извози месо у облику разних конзерви, уз то би служила за подмирење великих потреба наше војске, а за време рата би се претворила у индустрију земаљске обране.

Конзервна индустрија према изложеноме има главни услов, добру и јефтину сировину и у изобиљу. У том је наша земља у предности од свих европских земаља.

Радништво у овој индустрији је 95% женско. Оно доноси из домазлука у фабрику способност у раду. Стручњака у земљи има, а пошто је ово једно од најједноставнијих стручних образовања, неби било тешко створити кадар домаћих руковођа. Ова индустрија поред сировине троши шећар, со, сирће, бели плекс, стакло, сандуке и угаљ. Све ове потребе подмирује потпуно у земљи и то је чини потпуно независном од иностранства.

Производи ове индустрије су у почетку споро стварали себи прођу. Домаћа радиност и бојазан од новотарија успоравали су нагли развој прође, али од како је знатан број жена, које су у своје време радиле у домазлуку отишао за зарадом, про-

ширио се је хоризонт потрошача знатно, особито конзерви поврћа. Много горких искустава од експлозија и других разних облика кварења, јасан, једноставан рачун са оловком у руци, уверио је домаћице, да њихова омиљена уметност укувавања неможе држати корака са високом техником фабрике и са фабричким основним искоришћавањем свих материја. Избор сировине и стриктна чистоћа у раду једне фабрике уветују њен успех, за то фабрике тим чињеницама поклањају највећу пажњу. Домазлук је признао конзерву као неопходну и она данас у исхрани и националној економији представља важан фактор.

Као доказ предности индустријског рада пред оним у домазлуку показује следећи пример:

За 25 флаша по $\frac{1}{2}$ л. парадајза у домазлуку укуваног потребно је:

25 кг. парадајза по —50 Дин.	Д 12'50
100 кг. дрва	" 25'—
рад око прања, пасирања, пуњења и укувавања	" 36'—
чепови и пергамен	" 5'—
	Д 78'50

Претпоставимо да ни једна флаша при укувавању не пукне, али 30% од овог парадајза није за употребу излази да се 1 кг. парадајза на овај начин спремљена плати без омота 4'08 Д док је најскупљи фабрички рад у омотима од $\frac{1}{2}$ кг.

16.000 кг. парадајза по —50	Д 8.000'—
10.000 комада доза à 1'—	" 10.000'—
500 радних сати à 3'—	" 1.500'—
3.500 кг. угља à —35	" 1.225'—
50 празних садукца à 20'—	" 1.000'—
15% генералних, продајних и прореза	" 3.259'—
	Д 24.984'—

Доза парадајза стоји фабрику дин. 2'50.— или 1 кг. на овај начин приправљена парадајза стоји дин. 1'56.

Неоспорно је, да је фабричко справљање јефтиније од властитог у домазлуку и да домаћица кад купује фабричке производе заштеди више него кад сама справља.

Вредност једне животне намирнице пенала се према садржају угљичних хидрата, масти и беланчевине, али је у последње време наука пронашла аногране материје, витамине, као неопходне саставке за развој и одржање људског организма. Експериментално је утврдила њихово постојање, али их до данас није расветлила. Употреба хране без витамина повлачи собом извесне болести, као малокрвност, телесну изнемоглост, слепоту и скорбут. Те болести се лече употребом хране богате витаминима. Витамине садржају мање више све врсте поврћа, а у

највећој мери и све три врсте (А. В. С.) имају штапањ и парадајз, док их у мањој мери има воће, у незнатној месо. Начин справљања јела у домазлуку уништи витамине или са свим, или они у врло ограниченој количини долазе у људски организам, јер су они неотпорни према врућини, а особито при кувању уз приступ ваздуха. Техника ове индустрије да очува ове неопходне саставке употребила је вакум, у коме кува у безваздушном простору (код 60°С) и потпуно без утицаја спољњег ваздуха. Витамин, који при кувању са дотицајем ваздуха већ код 80°С потпуно нестаје, показује при кувању у простору из кога је ваздух евакуисан и код 120°С постојање. За доказ служи настајање скорбута код поморства од како се почела јести храна из конзерве. Ту, безбројним експериментима утврђену чињеницу истакли су амерички научењаци, што је направило велику пропаганду за употребу хране из конзерве и силно утицало на развој индустрије конзерви у Америци. Године 1923. произвела је индустрија конзерви Северне Америке 14.650.000.000 доза од 1 кг. поврћа и 341.000.000 доза воћа, а становник Америке појео је просечно 13 доза поврћа и 3 воћа, а потрошња као и производња се сваке године рапидно дижу.

Уз здравствену страну конзерве њена је вредност и у томе што је она или у толико приготовљено јело да је потребно само га загрејати и са готовом запришом и сл. и мешати, или је тако приправљена да се може без даљњег јести. Уз то конзервна индустрија предузима на себе задаћу да потпуно надомести кување код куће и не само да пружа у месецима оскудним поврћем јела од свежег поврћа, него пружа јефтинију храну преко целе године. Узмемо ли у рачун пут док са пијаци донесемо поврће, затим прање и чишћење и гориво, које за справљање јела потрошимо, доћи ћемо до закључка да за исти новац имамо и конзерву, према томе није далеко време када ће се кување код куће посве ограничити и свет навикнути да купује фабрички приправљена јела у кутији.

У нашој земљи раде, поред 3 водена цвета, 4 фабрике конзерви. Једна од њих производи специјално конзерве из меса у разним облицима, а 3 остала баве се свестраном прерадом воћа, поврћа и меса. Наша индустрија ради искључиво за домаћи конзум, а њена годишња производња је приближна:

100.000 кг. мармелада у вредности	Д. 1.300.000.—
700.000 доза нормалних разног поврћа у вредности	" 8.000.000.—
50.000 " " " воћа " "	" 1.000.000.—
50.000 чаша воћних компота и џемова у вредности	" 600.000.—
глазираних и ушећереног воћа	" 100.000.—
месних конзерва	" 8.000.000.—
киселих краставаца у флашама и бурадима	" 1.000.000.—
	Д. 20.000.000.—

Постојећа индустрија не може да подмири потребе нашег конзума а она производи врло скупо, јер се широм наше земље и у свима трговинама живежом наилази на стране производе, чешке краставце, француске компоте и талијански парадајз. Заштитна царина је велика. Колико увоз ове стране робе утиче на трг. биланс не може се тачно изнети с разлога, што Талијани много укувана парадајза шверцују, а много га опет довајају у буралима, па га у нашим приморским местима препакивају у кутије и такав у трговину шаљу.

Са једним изузетком ради наша индустрија врло нерационално и производи необично скупо, тако да су њени производи приступачни само имућнијим класама. Претераним ценама показује своју недораслост. Свакогодишњу своју продукцију распрода наша индустрија пре почетка нове сезоне, а већину врста своје робе прода пре него што и произведе. Осим оног изузетка не показује ни великог материјалног успеха. Узроци овоме су многи. Споменућу узгред да је још у лутању и није на чисто шта да производи. Баца се на производњу луксузних компота: џемова, које купују трговци за украшавање својих излога, а занемарује производњу конзумних артикала. Слаба организација производње, коју воде скупа плаћени странци, који долазе у нашу земљу, да створе капитале и каријеру, а без и труна љубави и одушевљења за ствар. Бюрократизам у организацији и продаји, који највише поскупљују производе. Постоје фабрике са 2 и три магацинера и целом четом канцеларијског персонала, који $\frac{1}{2}$ времена у години нема шта да ради. Постоји фабрика са годишњом производњом од 1.000.000.— дин., која поред запосленика у свим већим местима у земљи има по 2 стална путника, Индустрија је преоптерећена скупим и непотребним инвестицијама, које врло мало или никако не употребљује, а чија амортизација знатно утиче на цену производа. Изгледа да је претерана заштитна царина рђаво утицала и размазила нашу индустрију. Не постоји код ње органска веза и сарадња у циљу да се продуби конзум, развије пропаганда у земљи за потрошњом, подигне настава за образовање стручних снага и добрих руковаоца, ради на извозу него, у место свега тога, она се картелисала.

Као пример под којим условима ради наша индустрија и шаље своју робу у трговину, показаше нам следеће упоређење цена наших фабрика и цене произашле из калкулације при највећем могућем квару и употреби материјала и радне снаге једног занатског предузећа, рачунајући највећи могући квар. За пример изречену боранију, као најконзумнији артикал. Цене у фабрики биле су 1926. год. од 10—14 дин. за једну исту врсту робе, а за кутију од 1 кг. Кад једно мање предузеће, које само дозе производи, искористи своју инвестицију потпуно за производњу 200.000 доза, потребно му је:

200.000 кг. бораније по дин. 1.50	Д.	300.000.—
200.000 празних доза а дин. 1.985	"	397.000.—
40.000 радних сати женских а 3.— дин.	"	120.000.—
500 кг. соли а 3.5 дин.	"	1.750.—
50.000 кг. угља а —35	"	17.500.—
4.000 сандука а 20.— дин.	"	80.000.—
200.000 етикета а —.20	"	40.000.—
	Д.	956.250.—
15% за порез, продајне и генералне трошкове	"	138.287.50
	Д.	1.094.537.50

Према овоме доза бораније стајала би фабрику дин. 5.48. Кад би фабрика давала дозу по 7 дин. зарадила би обзиром на уложени новац најдуже за 6 месеци чисто 26%. У целом свету води се боранија као конзуман артикал, преко кога се навлаче муштерије за осталу, луксузнију робу. Индустрија и трговина држе се за руку и задовољавају се најмањом зарадом. Претпоставимо да се трговина задовољи са 21%, коштала би доза бораније 8.5 динара у трговини на мало. Колико би овај начин рада одвео у ширину и повећао конзум. Поред тога што би одвратио домаћине од справљања, омогућио би овако многој сиротињи куповину, јер задаћа индустрије конзерви и њен успех није у томе да пружа могућност само имућним класама храну из конзерве, него да се пробије у најшире слојеве. Уз научну пропаганду и сарадњу трговаца конзервна индустрија код нас би без великих жртава и напора и за кратко време могла повисити производњу конзерви поврћа од 700.000 на 7.000.000.

Уз домазлук су велики потрошачи ове индустрије болнице, клинике, санаторије, гостионичари, бањска и зимска спортска места и паробродарство.

Инвестиција конзервне индустрије је врло скромна, а употређена са инвестицијом осталих грана индустрије је незнатна и врло јевтина. Ни Американци, код којих је она врло развијена, не смештају своје стројеве у монументалне зграде, него имају посве скромне, приземне и светле радионице. Једна радионица са пар стројева и казана у стању је да преради стотине хиљада килограма сировине и да створи милионе динара готових фабрика, чија се потрошња у културном свету узима као мерило напретка, развоја и културе једног народа.

Развијена индустрија конзерви би подмиривши домаћи конзум без страха и са успехом изашла на светске пијаче. Најбоља сировина дала би и најбоље фабрикате, брижљива калкулација и помоћ надлежних који су вазда индустрију свим могућим мерама помагали, (у овом случају место заштите било би повраћање наплаћене трошарине за со и шећер на робу која се извезе), омогућило би наш извоз за границе.

Развијена индустрија утицала би на развој индустрије белогa плеха, који се код нас производи, али се у друге сврхе слабо троши, утицала би на поправљање социјалне беде у земљи упо- славајући много радништва, повећала би потрошњу угља, сир- ђета, флаша, бурали, сандука, соли и шећера, и развила би воћарство, повртарство и сточарство и знатно поправљала наш трговински биланс.

Имајући у виду начин рада талијанске индустрије пара- дајза, а претпостављајући квалитетом најбољу робу, приказашу у цифрама у светлу калкулација прераду све количине воћа и поврћа, које је у своје време изашло сирово из граница садање наше земље. Извозили смо око 8000 вагона сировог воћа, 1.200 вагона младе бораније, 400 вагона зеленог грашка, 850 вагона шпанаћа, 150 вагона карота, 2.500 вагона парадајза, 100 вагона краставаца, 4.500 вагона купуса.

Ова сировина се може на више начина прерадити као у мар- меладу, сукаду, сок, у чаше, густе шећер што и омотима разних величина, што би индустрија према потребама иностранства и чинила. Приказујући прераду у кутијама од 1 кг. чиним то из обзира према обиму рада и због тога што и остали начини пре- раде, као ни величина омота не би знатно мењали слику. Нај- већи могућ квар урачунат је у сировину и дозе. Чиста зарада индустрије узета је од 20%, док би домаћи конзум могао под- нећи од 5—30% веће цене, према луксузности појединог артикла. Целокупну ову прераду могла би да изврши индустрија разде- љена по целој земљи, чија потпуна инвестиција не би према- шавала 100.000.000.— дин. Рачун је прављен уз повраћену тро- шарину. Сарадњом са шећерном индустријом могла би се цена производа снизити, исто тако би утицала снижене цене на угљу, флашама и сандуцима.

12.000.000 кг. а 1'5.	Д. 18.000.000.—	4.000.000 кг. грашка а 2.—	Д. 8.000.000.—
12.000.000 доза по 1'985	„ 23.820.000.—	2.000.000 празних доза	„
		а 1'985	„ 3.970.000.—
2.400.000 р. сата а 3.—	„ 7.200.000.—	40.000 рад. сати а 3.—	„ 120.000.—
30.000 кг. соли а 70	„ 21.000.—	5.000 кг. соли а 70.—	„ 3.500.—
3.000.000 кг. угља а 0'35	„ 1.050.000.—	500.000 кг. угља а 0'35	„ 175.000.—
240.000 сандука а 20	„ 4.800.000.—	40.000 сандука а 20.—	„ 800.000.—
12.000.000 етикета а 0'20	„ 2.400.000.—	2.000.000 етикета а 0'20	„ 400.000.—
	Д. 57.291.000.—		Д. 13.468.500.—
15% пореза продајних	„ 8.593.650.—	15% порез и ген.	„ 2.020.275.—
и генералн. трошк.	Д. 65.884.650.—		Д. 15.488.775.—
20% зараде	„ 13.176.930.—	20% зараде	„ 3.097.755.—
	Д. 79.061.580.—		Д. 18.586.530.—

Доза бораније стајала би Д. 5'49

Доза грашка стајала би Д. 7'72

Продајна цена за 1 дозу била би Д. 6'58.

Продаја 1 доза грашка Д. 9'26

8.500.000 кг. спанаћа а 1'50	Д. 12.750.000.—	1.500.000 кг. казета 1 2—	Д. 3.000.000.—
4.225.000 доза а 1'985	„ 8.386.625.—	1.500.000 доза а 1'985	„ 2.977.500.—
50.000 радних сати а 3	„ 150.000.—	30.000 радних сати а 3	„ 90.000.—
1.100.000 кг угља а 35	„ 385.000.—	350.000 кг угља а 35	„ 122.500.—
84.500 сандука а 20.	„ 1.690.000.—	30.000 сандука а 20.	„ 600.000.—
4.225.000 етикета а 20.	„ 845.000.—	4.000 кг соли а 70	„ 2.800.—
	Д. 24.206.625.—	1.500.000 етикета а	„ 300.000.—
15% генералних	„ 3.630.993.—		Д. 7.092.800.—
	Д. 27.837.618.—	15% генералних	„ 1.063.920.—
20% зараде	„ 5.567.523.—		Д. 8.156.720.—
	Д. 33.405.141.—	20% зараде	„ 1.631.344.—
			Д. 9.788.064.—

Цена коштања 1 доза спанаћа Д. 6'36

Продајна цена за дозу 7'63.

Доза казете стајала би 5'45

Продајна цена за 1 дозу д. 6'54.

25.000.000 кг парадајза а 50	Д. 12.500.000.—	45.000.000 кг купуса а 25	Д. 11.250.000.—
3.125.000 доза а 2'05	„ 6.406.250.—	2.250.000 кг соли а 70	„ 1.575.000.—
375.000 радних сати 1 3	„ 1.125.000.—	900.000 радних сати а 3	„ 2.700.000.—
5.000.000 кг угља а 35	„ 1.750.000.—	112.500 празн. бурати по	„ 16.875.000.—
62.500 сандука а 20	„ 1.250.000.—		Д. 32.400.000.—
	Д. 23.531.250.—	15% генералних	„ 4.860.000.—
15% генералних	„ 3.454.688.—		Д. 37.260.000.—
	Д. 26.985.938.—	30% зараде	„ 11.178.000.—
20% зарад	„ 5.297.187.—		Д. 48.438.000.—
	Д. 31.783.125.—		

Цена коштања 1 доза 12 пута укуваног парадајза д. 8'78

Продајна цена 12 пута укуваног парадајза д. 10'53.

Бруто за Ненто би изашло 24.187.000 ко

кисела купуса.

Цена коштања за 1 кг д. 1'54

Продајна цена д. 2.—

1.000.000 кг крастав. а 2'50	Д. 2.500.000.—	80.000.000 кг раз. воћа а 3	Д. 240.000.000.—
50.000 радних сати а 3	„ 150.000.—	27.200.000 кг шећера а 9	Д. 244.800.000.—
58.000 кг соли а 70	„ 40.600.—	80.000.000 воћ. доза а 2'05	„ 164.000.00.—
200.000 л сирћ. а 3'5 од 10%	„ 700.000.—	20.000.000 радних сати а 3	„ 60.000.000.—
25.000 сандука а 20.	„ 500.000.—	40.000.000 кг угља а 35	„ 14.000.000.—
за сено, сламу и камап	„ 40.000.—	1.000.000 сандука а 20	„ 32.000.000.—
200.000 празних флаша а 8	„ 1.600.000.—	80.000.000 етикета а 50	„ 40.000.000.—
	Д. 5.530.600.—		Д. 704.800.000.—
15% генералних	„ 829.590.—	15% генералних	„ 119.220.000.—
	Д. 6.360.190.—		Д. 914.020.000.—
30% зараде	„ 1.908.057.—	20% зараде	„ 182.804.000.—
	Д. 8.268.247.—		Д. 1.096.824.000.—

Флаша од 5 л стајала би Д. 31'80

Продаја 1 флаше од 5 л Д. 41'34.

Цена коштања је 11'43

Продаја д. 13'71.

Индустрија би према томе прерадила и потрошила и издала:

17.700 вагона разне сировине	за Д. 308.000.000.—
102.000.000 доза	„ „ 209.560.375.—
2.980.625 радничких надница	„ „ 71.535.000.—
2.347.000 кг соли	„ „ 1.642.900.—
49.950.000 „ угља	„ „ 17.482.500.—

За пренос Д. 608.220.775.—

200.000 л сирћета	Пренос Д.	608.220.775.—
за сламу и канап	за Д.	700.000.—
200.000 флаша по 5 л а	" "	40.000.—
112.500 буради	" "	1.600.000.—
27.200.000 кг шећера	" "	16.875.000.—
2.088.000 сандука	" "	244.800.000.—
99.725.000 етикета	" "	42.140.000.—
за порез, канц. особље, на продају, осветлење	" "	43.945.000.—
ген. трошк.	" "	143.748.116.—
за зараду власницима	" "	224.741.940.—
а на трг. биланс утицала би сваке године са	Д.	1.326.810.831.—

Да резумирамо. Индустрија конзерви је индустрија будућности, а Југославија је за њу обећана земља. Имамо поврћа, воћа и меса у целој земљи, у изобиљу и од изврсног квалитета, као и све потребе за ову индустрију. Имамо јак, растући конзум и све увете за успешан извоз. Уз овакве услове намеће се њено јачање и развој и неби требало да буде у нашој земљи иоле моње место, макар без занатског предузећа ове врсте. Поред сушница канализовање ова индустрија свакогодишњи род воћа, сувишке сточарства и плодове повртарства, плодове наших шума гљиве, јагоде, боровнице, малине и др. и у најукусније опремљеном виду изнети на светске пијаци. Поред тога што ће дати зараде и поправити финансијско стање многе сиротиње, очување неповратно изгубљене милионе сваке године нашој привреди, а конзуму ће изнети у сваком погледу и здравствено беспрекорне животне намирнице. Капитал нека не бежи од ове индустрије, јер има честитих руковођа, који ће умети подражавати талијанску индустрију парадајза, која преко царинских бариера пребацује своју робу у све државе земљине кугле, и индустријом подићи посрнуо извоз воћа, поврћа и меса.

ПОЛОЖАЈ РАДНИКА

У кратком времену које јој је стајало на располагању од минуле скупштине до избора сталне Коморе, Комора је извршила анкету о положају радника на територији своје делатности.

Краткоћа времена није омогућила даља испитивања. Али прикупљени подаци могу да послуже као основица за даља испитивања; и да, ипак, корисно послуже јавности која у подацима ове врсте највише, готово апсолутно, оскудева.

Анкета је извршена преко регистрованих радничких и намештеничких организација на територији и других све радничких Комора. Податке су доставили и за тачност јамче ове организације:

- Савез Дрводељских Радника Југославије;
- Обласни Одбор Ујед. Радн. Синдикалног Савеза Југославије
- Савез Грађевинарских Радника, Нови Врбас;
- Савез Металских Радника Југославије, Вршац;
- Подружница Опћег Радничког Савеза Југославије, Кнежево;
- Опћи Раднички Савез Југославије, Подружница Брањих Врх;
- Савез Живежарских Радника, В. Кикинда;
- Савез Грађевинарских Радника, Вршац;
- Савез Дрводељаца, Вршац;
- Подружница Металаца, Сомбор;
- Савез Шивачких Радника, Вршац;
- Савез Радника Одјевне Индустрије, Нови Сад;
- Савез Графичких Радника, Нови Сад;
- Савез Металских Радника, Велики Бечкерек;
- Савез Живежарских Радника, Вршац;
- Савез Радника Одјевне Индустрије, В. Бечкерек;
- Подружница Савеза Кожарских Радника, Вршац;
- Подружница Савеза Радника Одјевне Индустрије и Обрта, В. Бечкерек;
- Подружница Савеза Приватних Намештеника, Сомбор;
- Подружница Савеза Графичких Радника Суботица;

КРЕТАЊЕ

КРЕТАЊЕ

Место	Зидари					Теса-										
	1914		1922		1924	1926		1927	1914		1922	1924				
	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања				
Апатин	6	3	60	50	100	80	60	50	60	50	5	2	50	40	80	70
Бач	4	3	50	40	70	60	70	70	70	70	3 ²	3	70	60	70	60
Бачка Топола	7	5	80	60	60	40	60	30	50	25	7	5	80	60	60	40
Брањин Врх	5	4	104	78	50	45	60	50	48	25						
Бездан	6	3	60	50	80	60	80	60	80	60	5	3	50	40	80	70
Б. Паланка	5	4	60	50			80	70	70	70	5	4 ²	50	45		
Бела Црква	5	4			52	48	56	40	60	30	5	4			52	48
Црвенка	5	3	15	12							5	3				
Гајдобра	4	3	50	40	70	60	65	60	70	60	3 ²	3	60	55	60	60
Хоргош					52	48									52	48
Ковин	4	3	40	32	48	40	48	40	48	40	4	3	40	32	48	40
Кнежево																
Кула	6	3	64	32	65	40	52	40	48	40	7	4	56	40	56	40
Нови Врбас	5	3 ²	80	64	80	64	64	52	60	36	5	3 ²			80	64
Нови Сад	6	3	80	30	80	63	78	60	70	35	5	4	78	30	80	50
Пригр. Св. Иван	5	4	50	40	80	70	50	40	50	40	5	4	45	40	75	60
Ст. Кањижа	5	2 ²	72	48	48	28			48	28	5	2 ²	72	48	48	28
Сомбор	5	4 ²	60	55	96	64	72	64	64	48	5	4 ²	60	55	96	64
Суботица	6	5	56	48	72	56	90	64	64	52	6	5	24	15	46	40
В. Бечкерек	6	3 ²	80	72	88	80	96	80	80	56	6	3 ²	80	72	88	80
В. Кикинда	4	3	64	48	64	56	56	40	48	40	4	3	64	48	64	50
Вршац	6	4	60	50	72	60	72	60	72	60	6	4	60	50	72	60
Темерин	7	4														
Год. 1914.	5'38—3'65					5'21—					4'43					
	4'51															
Год. 1922.	61'38—48'27					58'81—					53'28					
	54'82															
Год. 1924.	65'42—56'89					71'00—					63'66					
	61'16															
Год. 1926.	64'94—52'11					60'70—					54'20					
	58'52															
Год. 1927.	60'55—44'44					58'11—					50'17					
	52'49															

НАДНИЦА

ри		Лимари										Грађ. бравари									
1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927					
највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања				
50 40	50 40											3 2 ^o	15 10	40 35	70 40	70 40	40				
60 60	50 50	4 3	50 40	25 20	60 50	100 70	40 20	3 2 ^o	50 40	45 40	45 40	3 2 ^o	50 40	45 40	45 40	45 40	40				
60 30	50 25	4 3	60 50	50 40	40 55	20 55															
	18	4	78										104 48								
55 45	55 45							3 2 ^o	15 10	40 35	70 40	70 40	15 10	40 35	70 40	70 40	40				
70 70	70 70	4 3	15 10		40 35	45 40	2 ^o 2 ^o	50 40			45 20	45 20	50 40								
56 40	50 30	4 3				35 20	3 1 ^o					30 25	4 3	50 40	48 36	54 24	52 24				
							3 2 ^o	50 40	45 40	45 40	45 40	45 40	3 2 ^o	50 40	45 40	48 24	48 20				
50 60	60 60	6 5	20 15	45 20	60 50	80 70	48 24														
48 40	48 40	4 3		52 48	52 48	48 40															
								3 3	30 20	30 20	40 12	40 10									
56 40	64 36							4 3	44 28	52 35	54 30	50 30	4 3	44 28	52 35	54 30	50 30				
64 52	60 36							3 ^o 3	25 20	35 25	60 40	60 40	4 3	25 20	35 25	60 40	60 40				
65 40	60 40	4 ^o 3 ^o	50 28	52 35	58 34	58 34		4 3	36 24		48 24	48 20	4 3	36 24		48 24	48 20				
45 30	45 30							7 4	40 24	56 48	40 16	40 16	7 4	40 24	56 48	40 16	40 16				
	18 28							3 ^o 3	24 15	72 40	56 32	60 32	3 ^o 3	24 15	72 40	56 32	60 32				
72 64	64 48	7 4	40 24	56 48	40 16	40 16		6 3 ^o 2	48 28	88 56	56 40	56 40	6 3 ^o 2	48 28	88 56	56 40	56 40				
64 32	64 32	4 ^o 3	38 32	72 32	30 40	80 32		5 2 ^o	60 30	68 24	68 24	60 20	5 2 ^o	60 30	68 24	68 24	60 20				
96 80	80 56	5 3	64 32	64 32	72 40	72 40															
56 40	48 32																				
72 60	72 60	5 2	50 30	65 30	65 30	65 30															
3'66	4'62—3'18 3'90						3'75—2'72 4'69														
47'75	46'11—29'12 37'62						42'64—27'78 35'21														
56'33	52'90—35'00 43'95						52'08—35'00 43'54														
47'70	56'40—36'55 46'47						53'21—29'72 41'46														
42'24	59'00—33'50 46'25						51'26—28'46 39'86														

КРЕТАЊЕ

Место	Бравари					Механи-				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924		
	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања
Апатин	3 2 ¹		40 35	70 40	70 40	4 3	40 30	40 30		
Бач	4 3	40 20	45 20	40 20	40 20	4 3	40 20	45 20		
Бачка Топола	5 4	15 10	40 30	40 30	40 30					
Брањин Врх		104 48	55 30	60 30	65 30					
Бездан	3 2 ¹	15 10	40 35	70 40	70 40	4 3	60 50	70 60		
Б. Паланка	4 ¹ 3	50 20		45 20	45 20	4 ¹ 3	50 20			
Бела Црква	3 1 ¹				35 30					
Црвенка	5 3 ¹	35 10						55 24		
Гајдобра	4 3	40 20	45 20	45 20	45 20					
Хоргош				48 24	48 20					
Ковин										
Кнежево	4 3	30 20	30 20	40 12	40 10		30 20	30 20		
Кула							48 32	84 36		
Нови Врбас	5 4	48 36	56 24	56 20	56 20		44 34	60 40		
Нови Сад	4 3	44 28	52 35	54 30	50 30	5 3	50 30	60 30		
Пригр. Св. Иван	3 ¹ 3	25 20	35 25	60 40	60 40	4 3	30 25	40 30		
Ст. Кањижа	4 3	42 24		40 20	40 12					
Сомбор	6 3	40 24	48 32	40 16	32 24	8 4 ¹	48 32	72 56		
Суботица	4 ¹ 3	48 24	38 40	88 40	80 40	6 5	72 40	80 40		
В. Бечкерек	5 3	48 24	38 56	48 40	72 40	6 3	64 36	64 36		
В. Кикинда		48 36	56 24	48 40	48 32					
Вршац	6 2 ¹	65 24	72 30	72 30	60 24	6 2 ¹	70 40	80 40		
Темерин	3 2 ¹									
Год. 1914.		4'30—2'98 3'64					5'16— 4'25			
Год. 1922.		43'31—23'12 33'21					48'83— 40'62			
Год. 1924.		52'56—29'56 41'06					58'85— 46'81			
Год. 1926.		53'52—28'47 40'99					61'16— 45'95			
Год. 1927.		51'82—27'27 34'54					55'92— 43'38			

НАДНИЦА

НАДНИЦА

чари		Молери						Ковачи					
1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927		1914	1922	1924	1926	1927	
највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	
50 50 40 20	60 50 40 20	4 3 4 3 5 4	60 50 40 30	70 60 60 50	60 50 50 40	50 50 40 40	40 30	3 2 3 2 3 2 4 4 5 4 5 4 5 4	50 40 60 45 30 25 78 48 50 40 60 50	50 40 70 55 40 30 50 30 50 40	40 30 65 50 20 15 55 60 45 40 80 70	40 30 65 50 20 15 60 30 45 40 70 70 45 40 24 40 50 65 50 65	
60 50 45 20	60 50 45 20 35 30	2 ¹ 2 4 3	30 25		40 35	40 35 55 25	35 25		48 40 60 45	44 28 70 50	40 24 65 50	40 20 45 25 45 25	
40 12 84 36 60 32 60 30 65 35	40 10 80 40 35 20 60 30 60 35		3 2 ¹	30 20 30 20	30 20 40 12	40 12 40 10	32 10	3 1 ¹ 5 4 4 2 ¹ 3 2 4 3 4 2 ¹ 4 2 5 4	30 20 56 32 60 40 50 32 50 40 42 24 32 24 54 30 40 36 40 15 48 35	30 20 40 28 40 24 55 35 50 40 44 24 56 48 52 40 48 28 50 25 44 24	40 12 28 40 24 32 50 32 40 30 44 24 40 40 64 40 56 32 50 25 40 20	40 10 24 24 30 30 40 30 44 24 24 24 64 40 56 32 45 20 40 20	
3'34				4'42—3'11 3'77						3'80—2'71 3'26			
32'41				44'70—32'90 38'75						49'33—34'94 42'13			
34'77				62'20—44'90 53'65						50'23—36'55 43'39			
30'75				60'80—38'50 49'65						48'66—32'57 40'61			
30'85				54'25—30'41 42'33						46'10—30'68 38'89			

КРЕТАЊЕ

Место	Столари					Тапери				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1912	1924		
	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања
Апатин	5 3	50 40	60 40	50 30	50 30					
Бач	3 2	50 40	55 40	50 40	50 40					
Бачка Топола	6 3	60 40	80 50	30 20	30 15		60 40	55 45		
Брањин Врх	4	78 56	50 30	55 45	60 35			30 20		
Бездан	5 3	50 40	60 40	50 40	50 40					
Б. Паланка	3 2	50 40		50 40	45 40	3 2	70 50			
Бела Црква	4 3				45 20					
Црвенка			44 28	30 20	40 28					
Гајдобра	3 2	50 40	55 40	50 40	50 40	3 2	60 40	55 40		
Хоргош	3 2		56 40	48 24	44 20					
Ковин	3 2				36 16					
Кнежево		30 20	30 20	40 12	40 10		30 20	30 20		
Кула	2	48 36	44 24	44 24	44 24			48 28		
Нови Врбас	3 2	48 28	64 36	52 32	52 32					
Нови Сад	4 2	50 32	60 38	54 32	50 30	5 3	60 30	62 34		
Пригр. Св. Иван	5 2	50 40	80 70	50 40	50 35					
Ст. Канижа		72 32		30 16	40 16					
Сомбор	6 2	40 30	100 40	80 15	72 12	5 2	48 40	80 32		
Суботина	5 4	45 50	96 56	88 48	80 32	6 5	56 24	104 64		
В. Бечкерек	5 3		80 40	80 40	56 32	6 3	56 32	56 32		
В. Кикинда	4 2	40 24		56 36	48 24					
Вршац	5 2	55 30	75 40	75 40	70 30	5 2	65 30	75 40		
Темерин	3 2	35 20	28 16	30 20	30 20					
Год. 1914.		4'17—2'53 3'35					4'66— 3'82			
Год. 1922.		50'64—33'81 42'26					55'62— 44'56			
Год. 1924.		60—38 49					59'30— 48'20			
Год. 1926.		53'58—31'68 42'63					55'10— 42'80			
Год. 1927.		48'66—26'70 37'68					51'36— 39'39			

НАДНИЦА

Падница				Колари				Млилари					
тари													
1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927		
највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања
50 40	50 40	3 2	50 40	50 40	40 30	40 30	2 1	50 40	30 20	25 20	25 20	25 20	25 20
30 20	30 20	2 1	45 40	45 35	40 30	40 30	2 1	25 20	35 30	30 25	35 30	35 30	35 30
		3 2	20 15	25 20	30 25	20 15	3 2	30 20	35 25	25 20	22 18	22 18	22 18
		4	56 56	50 50	55 55	60 40							
		4 3	50 40	50 40	45 40	45 40	3 2	20 15	39 20	32 20	30 20	30 20	30 20
50 45	45 40	2	45 40		45 40	45 40	2 1	20 15		28 20	23 20	23 20	23 20
40 20		4 3				35 20					40 20	40 20	40 20
50 40	50 40	3 2	45 40	45 35	40 30	40 30	3 2	25 20	35 30	30 25	30 25	30 25	30 25
40 12	40 10	3 2											
40 28	48 18			30 20	40 12								
				40 28	28	28		4 3	48 41	43 40	36 28	46 30	46 30
								4 3	48 41	40 30	35 35	35 20	35 20
60 30	55 30	3	45 40	46 40	46 35	46 35	3	36 26	40 30	30 20	30 20	30 20	30 20
		3 2	50 40	50 40	40 30	40 30		2 1	20 15	30 20	50 30	50 25	50 25
								5 4	48 41				
56 16	48 16	4 2	40 36	50 48	40 16	40 16	3 2	30 20	56 32	38 17	30 25	30 25	30 25
96 32	72 24	4 3	36 16	72 40	48 24	48 24	4 3	36 16	50 40	35 40	46 36	46 36	46 36
56 32	72 28	6 3	40 36	48 28	56 32	50 32	6 4	56 32	56 32	50 44	46 28	46 28	46 28
								2 1	32 24	32 24	36 24	28 20	28 20
75 40	70 35	4 1	35 15	50 20	50 20	45 15	4 2	50 30	60 30	60 30	40 20	40 20	40 20
		4 2	48 39	40 24	40 24	40 24	4 3		30 20	30 20	30 28	30 28	30 28
2'98		3'53—2'27 2'90						3'35—2'46 2'95					
34'50		43'00—38'46 40'73						35'86—26'00 30'93					
37'10		46'07—33'53 39'80						39'38—27'92 33'65					
30'50		43'50—29'06 36'28						34'10—23'46 28'78					
27'36		41'85—26'93 34'39						34'46—20'91 27'68					

КРЕТАЊЕ

Место	Пекари										Меса-					
	1914		1922		1924		1926		1927		1914		1922		1924	
	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања
Апатин	3	2	30	20	30	20	30	20	28	20	3	1	40	20	42	22
Бач	3	2	20	18	30	20	25	20	25	20	2	1	30	20	40	30
Бачка Топола	3	2	15	10	25	20	25	20	23	18	3	2	20	15	30	25
Брањин Врх																
Бездан	4	3	30	20	30	20	30	20	28	20	4	3	30	20	30	20
Б. Паланка	2	1	30	20			30	25	30	18	3	1	40	30		
Бела Црква									50	20	4	3				
Црвенка																
Гајдобра	3	2	20	15	30	20	30	20	30	18	3	1	30	20	40	30
Хоргош																
Ковин																
Кнежево																
Кула																
Нови Врбас																
Нови Сад	4	2	42	20	50	30	50	30	50	30	4	3	35	28	40	30
Пригр. Св. Иван											3	1	35	30	45	40
Ст. Кањижа																
Сомбор	3	2	80	40	100	80	30	20	30	20	2	1	45	30	45	30
Суботица	4	3	40	25	50	40	45	38	15	25	3	1	40	30	48	40
В. Бечкерек					40	15	30	15	30	12					40	30
В. Кикинда																
Вршац	6	4	30	20	70	40	70	40	60	30	4	2	35	20	50	30
Темерин															40	25
Год. 1914.	3'45—2'30 2'87										4'33— 3'58					
Год. 1922.	41'66—23'33 32'49										34'00— 30'75					
Год. 1924.	47'50—30'00 38'75										39'55— 34'63					
Год. 1926.	47'50—30'00 38'75										39'91— 32'63					
Год. 1927.	41'50—24'00 32'75										39'25— 31'75					

НАДНИЦА

ри				Кројачи								Ципелари									
1926		1927		1914	1922	1924	1926		1927		1914	1922	1924	1926		1927					
највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања				
42	22	42	22	2	1 ⁰	40	30	30	20	30	20	25	20	2	1 ⁰	40	30				
32	20	40	20	1 ⁰	1 ⁰	20	15	25	20	30	25	30	25	2	1 ⁰	20	20				
25	20	25	20	3	2	15	10	30	25	30	25	30	15	2	1	15	10				
40	20	40	20	3	2	50	40	50	40	40	30	40	30	3	2	30	25				
40	20	40	28	2	1 ⁰	30	25			25	20	25	20	2	1 ⁰	30	25				
		40	20									40	20	3	2						
40	30	40	20	2	1 ⁰	20	15	25	20	30	25	30	25	2	1 ⁰	20	15				
				3	2							32	16	3	2						
														3	2	40	25				
40	25	40	25	3	2	40	25	45	25	45	26	40	20	3	2	32	22				
35	20	30	20	2	1 ⁰	40	30	30	20			35	20	4	3	30	20				
														4	3	40	25				
40	25	40	25	6	2	40	32	72	40	56	24	56	24	5 ⁰	3	40	36				
45	38	44	36	6	4	30	24	80	24	80	24	80	24	4	3	40	15				
40	30	40	30	4	1			60	16	70	24	60	16	3	2						
				2 ⁰	1 ⁰	56	32	56	28	52	32	40	28	2	1 ⁰	24	16				
60	35	50	30	3 ⁰	2	45	25	60	30	67	37	67	37	3 ⁰	2	40	20				
				3	1 ⁰	32	24	32	24	40	36	40	12	3 ⁰	1 ⁰	40	28				
2'83				3'08—1'82 2'45								2'94—1'94 2'44									
27'50				40'28—25'00 32'64								32'27—22'92 27'59									
29'70				44'57—25'42 34'99								34'66—22'83 28'74									
25'45				45'38—26'30 35'84								37'84—25'69 31'76									
24'25				41'86—21'50 31'68								32'50—20'57 26'53									

КРЕТАЊЕ

Место	Типографи										Трамвај-					
	1914		1922		1924		1926		1927		1914		1922		1924	
	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања
Апатин	5	3	150	30	160	35	160	35	160	35						
Бач																
Бачка Топола	5	3			80	80	95	95	110	110						
Брањин Врх																
Бездан																
Б. Паланка																
Бела Црква																
Црвенка																
Гајдобра																
Хоргош																
Ковин																
Кнежево																
Кула																
Нови Врбас																
Нови Сад	5	3	75	40	105	65	100	80	100	80	5 ⁰		35		40	
Пригр. Св. Иван																
Ст. Кањижа																
Сомбор	5	3	60		80				100							
Суботица	5	5	50	40	150	100	125	90	125	90	5 ⁰	3	40	25	60	35
В. Бечкерек																
В. Кисинда	5	5	56	40	64	48	96	72	96	64			30	20		
Вршац	6	5	60	55	80	75	88	88	93	88						
Темерин																
Год. 1914.	5'16—3'33 4'30										5'50— 4'25					
Год. 1922.	75'20—41'24 58'23										35'00— 28'75					
Год. 1924.	102'33—69'60 85'96										50'00— 42'50					
Год. 1926.	112'80—76 94'40										57'00— 45'00					
Год. 1927.	112'33—77'40 95'46										58'00— 45'50					

НАДНИЦА

ци	Трг. помоћници										Бербери				
	1926		1927		1914		1922		1924		1926		1927		
	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	највећа	најмања	најмања
					4	1	35	18	40	18	40	18	40	18	1 ⁰
					2	1 ⁰	20	18	22	20	25	18	30	15	1 ⁰
					4	3	15	10	18	13	40	20	35	25	4
															3
					3	1 ⁰	30	15	35	15	40	20	40	25	1 ⁰
					3	1 ⁰	28	20			40	30	40	30	1 ⁰
					2	1					50	20	50	20	1 ⁰
															1
					2	1 ⁰	20	18	22	20	25	20	30	15	1 ⁰
															1
					2	1 ⁰							40	10	
48	50				3	1 ⁰	30	16	50	20	50	20	50	20	3 ⁰
					2	1	30	15	38	30	20	18	20	15	4
															2
					8	1	35	10	100	15	80	10	80	10	2
66	33	66	33		3 ⁰	2	35	15	60	20	55	20	55	15	3
															2
					2	1			40	20	40	20	40	20	1
					6	2	70	25	120	45	120	45	110	35	2
3'00	3'27—1'50 2'38										3'50—2'25 2'87				
22'50	31'80—16'40 24'10										22'91—14'55 18'58				
35'00	49'50—21'60 35'55										27'64—19'64 23'64				
33'00	47'82—21'73 34'77										23'23—15'69 19'46				
33'00	46'92—19'45 33'18										21'86—13'33 17'59				

КРЕТАЊЕ

Место	П О М О Ћ И									
	Грађевинарски					Механи-				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924		
	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања
Апатин	3 1 ⁸	30 20	30 20	30 20	30 20	3 1 ⁸	20 15	25 20		
Бач		18 12	20 15	20 15	20 15		20 15	25 15		
Вачка Топола	3 2	20 18	30 25	25 20	20 17			35 25		
Брањин Врх										
Бездан	3 1 ⁸	30 20	30 20	30 20	30 20	3 1 ⁸	20 15	25 20		
Б. Паланка	3 1 ⁸	30 25		30 25	30 20	3 1 ⁸	30 25			
Бела Црква	3 2				30 20					
Црвенка										
Гајдобра	3 2	18 12	20 15	25 20	25 20	3 2	18 12	20 15		
Хоргош										
Ковин	3 2				25 15					
Кнежево										
Кула		44 32	36 28	36 28	36 24		32 20	28 20		
Нови Врбас				32 28						
Нови Сад	2 ⁸ 1 ⁸	30 20	32 20	30 20	30 20	2 ⁸ 1 ⁸	25 20	30 20		
Пригр. Св. Иван	2 1 ⁸	35 20	35 25	30 20	30 20	2 1 ⁸	30 20	30 20		
Ст. Кањизка	2 ⁸ 1					2 ⁸ 1				
Сомбор	2 1	30 20	35 25	30 20	30 20	2 ⁸ 2	30 25	35 28		
Суботина	2 1 ⁸	28 16	40 20	32 16	32 16	2 1 ⁸	20 16	40 28		
В. Бечкерек	2 ⁸ 1									
В. Кикинда	2 1	16 12	24 16	36 20	24 20					
Вршац	2 1 ⁸	40 30	40 30	40 30	32 25					
Темерин										
Год. 1914.		2'52—1'67 2'04					2'55— 2'08			
Год. 1922.		28'24—19'75 23'99					24'44— 21'27			
Год. 1924.		30'83—22'00 26'41					29'30— 25'45			
Год. 1926.		30'33—21'16 25'74					27'66— 24'27			
Год. 1927.		28'14—19'42 23'78					26'60— 21'75			

НАДНИЦА

Место	Р А Д Н И Ц И														
	чари					Штампари					Млиinari				
	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924
	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања	највећа најмања
Апатин	20 15	20 15													
Бач	20 15	20 15													
Вачка Топола			3 2			10 9	25 20							25 20	22 18
Брањин Врх															
Бездан	20 15	20 15													
Б. Паланка		30 25	2 1 ⁸	30 25		30 25	30 25								30 25
Бела Црква															25 20
Црвенка															
Гајдобра		25 20													
Хоргош															
Ковин															25 15
Кнежево															
Кула	28 20	28 16											2 ⁸ 1 ⁸	40 32	32 20
Нови Врбас		28 22											2 ⁸ 1 ⁸	40 25	30 25
Нови Сад	30 20	27 17	2 ⁸ 1 ⁸	30 20	35 25	30 15	35 20						2 ⁸ 1 ⁸	30 20	30 20
Пригр. Св. Иван		30 20													35 25
Ст. Кањизка													2 ⁸ 1		
Сомбор	25 18	25 18											2 1 ⁸	25 18	30 25
Суботина	44 32	40 28	2 ⁸ 1 ⁸	20 16	50 40	28 20	55 40						2 1 ⁸	36 24	40 32
В. Бечкерек															40 20
В. Кикинда													1 ⁸ 1 ⁸	24 12	24 16
Вршац			3	40	40	40	40						3 2 ⁸	30 20	40 30
Темерин													2 ⁸ 1 ⁸	20 15	30 25
Год. 1914.	1'61					2'62—1'50 2'06					2'32—1'52 1'92				3'28
Год. 1922.	18'11					25'00—23'00 24'00					29'28—20'14 24'71				35'05
Год. 1924.	21'60					35'00—25'00 30'00					32'28—24'71 28'49				41'79
Год. 1926.	20'88					26'00—14'50 20'25					35'25—26'62 30'93				40'13
Год. 1927.	16'90					32'50—20'00 27'75					49'40—20'40 34'90				37'87

	1 V. 1914.	1 VII. 1922.	1 VII. 1924.	1 VII. 1926.	1 VII. 1927.
хлеб - бели 1 кг.					
» црни »					
бело брашно (0) »					
црно » хлебно »					
кукурузно брашно »					
Месо — говеђе »					
» свињско »					
» јагњеће »					
маст — свињска »					
масло — бутер »					
зејтин — уље 1 лит.					
сир — овчи 1 кг.					
» — трапист 1 »					
млеко — слатко 1 лит.					
јаја комад					
шећер — кошке 1 кг.					
кафа — средња »					
чај					
кромпир					
купус — слатки					
грах — суви					
пиринач					
лук — црни					
со					
сапун					
сода — љута					
једња кошуља					
једно средње одело					
један пар ципела					
један м ³ дрва за гориво					

КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Место	Бели хлеб					Црни хлеб				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
Апатин	32	6	4'5	4'5	4'5					
Б. Топола	20	5	6	5	4	16	4	5	4	3
Б. Петровосело	14	7	7	5	5	12	6'5	6'5	4'5	4'5
Б. Паланка	28	5	4'5	4'5	4'5					
Бач	26	4'5	4	4'5	4'5					
Бездан	32	6	4'5	4'5	4'5					
Бела Црква	16				5	20				4
Бан. Карловац	12				5	10				4'5
Првенка	18	7'5	6	5	5	14	4	5	4'5	2'5
Гајдобра	28	5	4'5	4'5	4'5					
Хоргош	16	7	5'5	4	4'5	10	6	4'5	3'5	4
Ковин	16				5	20				4
Кнежево		6	5	4	4		5	4	3'5	3
Н. Врбас	13	7	6	5	4'5	10	6'5	5	4'5	4
Н. Сад	20	6	6	5	4'5	16	5	5	4'5	4'5
Опаци	24	5	5	4	4					4'5
Пргр. Св. Иван	32	6	4'5	4'5	4'5					
Сомбор	32	5'5	4'5	5'5	4'5	24	5	4	5	4
Ст. Кањижа	14				4'5	13				4
Суботина	22	7	6	5	5	20	6	5	4'5	4'5
Вел. Бечкерек	20	3			5	16	2'5			4'4
Вел. Кикинда		3	3'5	3'7	4		2'8	3'2	3'5	3'5
Вршац	10	5'5	6	5	4'5	8	5	5	4'5	4
1.-VII. 1914. средње цене: К.	0'21					0'15				
1922. " " Д.	5'61					4'85				
1924. " " "	5'14					4'84				
1926. " " "	4'60					4'20				
1927. " " "	4'50					3'88				

ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА

Бело брашно 0					Црно хлебно брашно					Кукурузна брашна				
1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
30	4'5	5	5	4'5	25	4	4	3'75	3					
24	5'5	6'5	5'5	5'5	20	4	5	4	3	08	3	3'5	2	2
14	7	7	5	5	12	6'5	6'5	4'5	4				2'25	2'25
36	6	5	5	5	32	5'5	4'5	4'5	4'5	14	3'5	3'5	2'75	2'5
34	6	5	5	5	5'5	4'5	4'5	4'5	4'5	12	3'5	3'5	2'75	2'5
30	4'5	5	5	4'5	25	4	4	3'5	3'5					
20				5	14				4'75	7				2'5
	7'2			5'5		6'2			4'5	10				
17			5'5		13			5		4			2'1	
36	6	5	5	5	32	5'5	4'5	4'5	4'5	14	3'5	3'5	2'75	2'5
16		4'5	3'5	4	12		4'5	3'5	4					
18				5'75	13				4'75	6				2'5
	6'5	5'5	4'5	4'5										
14	7	6		5	11	6	5'5		4'5					
36	6	5	5	4'5	28	5	4'5	4	3	12	3	3'5	2'4	2'4
30	4'5	5	5	4'5	25	4'5	4'5	4'6	4'4			3'5	2'6	2'9
30	4'5	5	5	4'5	25	4	4	3'5	3					
30	6'25	5'5	5'5	5	22	5	3'75	4'5	4	6			2'75	3
14				6	13				4'25					2'5
24	8	7	5'5	5'5	22	7	6	4'5	5					
24	3'5			5	18	3			4	14	2			3
	3	3'2	4'3			2'9	3	3'8					0'8	1'8
12	5'5	5	5	5	10	5	4'25	4'5	4'35	6	3'75	4	2'5	2'25
	0'24					0'19					0'09			
	5'61					4'91					3'21			
	5'36					4'60					3'50			
	4'96					4'19					2'33			
	4'92					4'14					2'44			

АДМИНИСТРАЦИЈА КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Место	Месо говеђе					Свињско месо				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
Апатин	80	12	14	16	16	1'-	20	17	16	18
Б. Топола	72	10	20	18	16	84	15	25	18	18
Б. Петровосело	64		20		20	80	27	24	20	20
Б. Паланка	1'-	14	16	12	16	1'2	26	18	18	20
Бач	1'-	14	16	12	16	1'2	26	18	18	20
Бездан	98	20	18	18	14	1'-	24	20	20	18
Бела Црква	72				16	80				20
Бан. Карловац	60				18	60				20
Црвенка	70	26	24	20	16	74	30	28	22	22
Гајдобра	1	14	16	12	16	1'2	26	18	18	20
Хоргош	64	14	16	16	15	84	28	20	18	18
Ковин	62				16	75				18
Кнежево	80	20	18	16	16	1'-	22	20	18	16
Н. Врбас	64	14	16	16	16	86	28	22	20	20
Н. Сад	80	18	18	16	16	1'-	24	22	18	20
Одаци	70	12	15	16	16	1'-	20	17	20	20
Пргл. Св. Иван	1	20	18	18	18	1'2	24	20	20	20
Сомбор	80	15	24	16	19	1'2	22	28	18	21
Ст. Кањижа	65	14	16	16	18	84	27	20	18	22
Суботица	70	21	18	18	18	88	30	26	18	20
Вел. Бечкерек	1'4	32			16	1'8	34			20
Вел. Кикинда	1'6	15	22	16	16		18	24	20	20
Вршац	60	10	24	14	16	72	16	24	16	20
1.-VII. 1914. средње цене: К 0'82										
1922. "		Д	16'50				24'30			
1924. "		"	18'05				22'—			
1926. "		"	16'11				18'60			
1927. "		"	16'33				19'62			

ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА

Јагњеће месо					Свињска маст					Маслац (бутер)				
1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
					1'-	16	23	22	20	1'-	44	42	38	40
32	7	16		10	90	15	26	30	20	1'12	20	60	40	40
			16	16	90	32	28	20	20				40	40
80	14	16	16	16	1'4	18	22	22	20	1'5	64	64	60	60
80	14	16	16	16	1'4	18	22	22	20	1'5	64	64	60	60
40	18	18	16	14	1'2	18	28	28	22	1'2	50	68	56	40
32				16	80				22	1'2				48
				16	80					1'4				
		24	18		1'-	30	30	24	16	1'-	35		35	25
80	14	16	16	16	1'4	18	22	22	20	1'5	64	64	60	60
64	20	18	16	16	1'-	30	25	20	20					
27				16	78			19	19	1'-				45
					1'2	32	26	22	20					
60				18	96	32	27	22	20					44
72	16	18	16		1'4	28	28	22	22	1'-	50	60	50	40
					1'-	44	42		20					
					1'4	18	28	26	24	1'2	50	68	56	46
60	15		16	19	1'2	27	28	20	22	1'4	40	60	48	46
64	20	18	16	16	1'-	30	25	22	24				40	
66	20	20	17	18	1'1	30	28	22	22	1'6	45	42	40	40
70	20			20	1'8	38			20	2	48			46
1	10	14	12	12	1'6		16	18	20	1'8		26	40	55
30	10	20	16	16	80	35	32	19	22	1'-	70	80	60	50
0'60					1'16					1'33				
15'17					26'72					49'50				
17'75					27'26					58'16				
15'92					22'28					48'07				
16					20'74					45'26				

КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Место	Зејтин (уље)					Овчи сир				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
Апатин	1'-	60	60	55	55	40	24	24	22	22
Б. Топола	1'-	40	30	25	20	40	12		20	20
Б. Петровосело										20
Б. Паланка	1'6	40	40	32	28	44	28	28	24	24
Бач	1'6	40	40	32	28	40	28	28	24	24
Бездан						40	24	24	20	20
Бела Црква	1'6					40				14
Бан. Карловац	2	35			27'5	40				12
Црвенка									25	
Гајдобра	1'6	40	40	32	32	36	28	28	24	24
Хоргош								40	40	30
Ковин	1'6					35				13
Кнежево										
Н. Врбас										
Н. Сад	1	40	40	35	30	48	28	24	22	
Одаци	1'4	45	45	38	28	42	30	30	24	22
Пргр. Св. Иван	1'-	60	60	55	55	60	28	30	24	24
Сомбор	1'1		50	30	30	80	20	22	18	26
Ст. Кањижа			40		30					
Суботица	1'-	33	28	25	25	1	38	36	30	30
Вел. Бечкерек	1'-	19								20
Вел. Кикинда						60		14	18	15
Вршац	60	17	40	30	28	30	10	10	12	12

1.-VII. 1914. средње цене: К. 1'29

1922. " " Д. 39'—

1924. " " " 41'25

1926. " " " 35'40

1927. " " " 29'18

0'48

25'80

24'50

23'20

20'52

ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА

Сир трапист					Слатко млеко					Јаја (по ком.)				
1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
					08	2'5	2'5		2	04	1'5	0'75	0'75	0'75
					08	1'5	3	2'5	2	04	1'-	2'5	1'5	0'75
	30	50	40	35	08	3'-	4	3	3	03	2'-	1'5	1'5	1
					12	4'-	3'5	3	3	02	1'5	1'5	1	1
					10	4'5	3'5	3	3	02	1'5	1'5	1	1
					8	2'-	2	2'5	2'5	04	1'5	1'5	1	1'75
					10				2'5	02				0'80
2					10				04					0'75
					10	3'-	2'5	3	2	02	1'5	1	1	0'75
					12	4'-	3'5	3	3	02	1'5	1'5	1	1
			32		10	4'5	4	3	3	03	2'-	2	1'75	0'85
					10				2'5	02				0'70
2					10	1'-		2	2	04	2'-	1	1	1
					10	4'-	3'5	3	3	02	2'-	2	1'5	0'80
					5	4'-	3'5	3	4	05	2	1'5	1	1
1'5	32	38	39	42	12	4	4	3	2'5	03	1'5	1'25	0'75	0'75
				56	10	3'-	4	3	2'5	04	1'5	1	1	0'75
					8	2'5	3	2'5	2	04	1'5	1	1	0'90
					12	2'5	3	2'5	3	04	1'5	1'5	1'75	1
					8	4'5	4	3	2'5	02	2'-	1'5	1'75	1
1'2	40	40	40	40	14	5'-	4'5	3'5	3	04	1'5	1'2	1	1
				40	14	5'-			2'5	06	2'5			1
					12	1'-	1'5	2	3	06	-80	1	1'5	0'80
1'2	26	32	30		8	3'-	3'5	3	3	04	2'5	1'25	1	1

1'30

32'-

38'-

39'6

42'75

0'10

3'29

3'33

2'78

2'67

0'04

1'67

1'45

1'16

0'93

КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Место	Шећер у коцки					Кафа (средња)				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
Апатин	60	22	22	17'5	15'75	1'75	75	74	55	55
Б. Топола		20	18	16	16	1'70	70	60	50	48
Б. Петровосело	68	22	17	16	16	2			40	40
Б. Паланка	80	24	22	18	16'5	2	80	75	56	52
Бач	80	24	22	18	16'5	1'60	80	75	56	52
Бездан	60	24	24	17'5	16	1'50	70	60	45	40
Бела Црква	80				15'5	2				40
Бан. Карловац	80	22			16'5	1'20	50			60
Црвенка	75	24		16	16	2			80	
Гајдобра	80	24	22	18	16'5		80	75	65	60
Хоргош	28	21	17	16	17	2'40	90	85	85	75
Ковин	80				16'5					40
Кнежево	88	17	16	16	16					
Н. Врбас		22	16	17	15		75	85	80	75
Н. Сад	68	22	20	16	16	2	70	70	60	60
Одаци	72	24	22	17'5	14	1'80	70	80	55	50
Пргр. Св. Иван	60	24	24	16	15'70	1'75	75	74	64	55
Сомбор	80	15	19	16	18'75	1'20	62	65	56	75
Ст. Кањижа		22	18	16	17		90	85	80	75
Суботица	70	22	20	18	16	1'20	60	65	60	60
Вел. Бечкерек	88	22			17					64
Вел. Кикинда	1	22	24	15	17			35	50	68
Вршац	80	18	21'5	16	16'5		39	60	68	68

1.-VII. 1914. средње цене: К. 0'71

1922. " " Д. 22'40

1924. " " " 20'47

1926. " " " 16'67

1927. " " " 16'19

1'72

69'06

70'81

61'47

60'50

ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА

Чај					Кромпир					Слатки купус				
1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
0'14	3			0'6	02	3	3	4	2	08	1	1	1	1
					04	2'5	3	2'5	2'5	04		3		
					04	3'5	3	2'5	2'5					1
					04	3	3	2	2	04	2	2	1	1
					02	3	3	2	2	05	2	2	1	1
					04	2'5	3	2	2'5		1	1	2	2
10				0'8	06				2	08				
	1			1'2	06				2'5					
2			100		02	4	3'5	2	2	02		1'5		1
					04	3	3	2	2	03		3	2	1
					04		3'75	4'5	2'25					
1'5				1	06				2'5	06				
					10	2	2	2	2					
					04	3	2'75	3'5	2					
1'5	1'8	2	2	2	06	3	3	3	3	06	05	2	1'5	1
					03	3	3	4	1'5	06		2	2	1
					02	3	3	2	2	05	1	1		2
					05	3	2'5	1'5	3			2	2	
		3'5	80		04	4	3'5	4	2'5					
4	1'7	2	160		06	3'5	3	2	2		2'5	2	2	
					10	2			2					
1'2		1	80	1'5	08		4'25		2'5			0'8	70	
		1	125	125	06	2'8	4'25	2	4			2'76	2	

1'49

1'9

2'22

1'09

1'68

0'05

2'87

2'96

2'62

2'43

0'05

1'58

2'11

1'61

0'80

КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Место	Суви грах					Пиринач				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
Апатин	05	2	5	5	1'75	20	16	15	10	9
Б. Топола	05	6	7	5	2	30	15	12	12	10
Б. Петровосело	07	5	4'5	2'5	2		18			
Б. Паланка		3	7'5	2'2	2		18	16	12	10
Бач	10	3	7'5	2'2	2	28		16	12	10
Бездан	05	2'5	4	2	2	30	18	18	12	12
Бела Црква	12					48				12
Бан. Карловац	12				3		13			10
Црвенка	10		3'5		2	35			22	
Гајлобра	10	3		2'2	2	28	18		12	10
Хоргош	06	4	4	2'5	1'25					
Ковин	10					48				12
Кнежево	06	5'5	2	1	1'5					
Н. Врбас	07	4	4'5	2'5	2					7
Н. Сад	16	6	5	3	2	24	16	16	12	12
Опаци	05	2	5	3	2	26	17	17	12	13
Пргр. Св. Иван	05	3	6	2'5	2	30	18	18	13	12
Сомбор	10	3	7	2	2'5	50	12	14	11	12
Ст. Кањижа	14	4	3'75	3'75	3'5					
Суботица	12	3'5	2'5	2	2	48	12'5	11'5	10	10
Вел. Бечкерек					3					12
Вел. Кикинда			2'6	3	3			16	12	15
Вршац	16			2	2	24	11	14	14	14
1.-VII. 1914. средње цене: К. 0'09										
1922. "	"	Д.	3'81			33'—				
1924. "	"	"	4'81			15'54				
1926. "	"	"	2'72			12'61				
1927. "	"	"	2'23			11'22				

ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА

Црни лук					Со					Сапун				
1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
08	2'5	2'5	2	1	26	4	5		4	1	6	5		5
04	2	3	1'5	3	12	3	3'5	4	4		10	18	28	26
04	4'5	5	4	6	14	4	3'75	4'5	4			20	20	20
	3	3	2'5	2'5		4	3'5	3'5	3		20	20	18	16
05	3	3	2'5	2'5	26		3'5	3'5	3	40	20	20	18	16
06	2'5	2'5	2	4'5	26		5	6	4	1	8		14	12
08					24				3'5	80				14
04				3	12	4			3		12			16
					14			4					15	
04	3		2'5	2'5	26	4		3'5	3	40	20		18	16
04	4	3	4'5	4	14	4	3'75	3'75	3'5					14
05				6	24				3	50				
					14				4					
04	4	5	4	5'5	14	5	4'5	4	4					
06	4	3	3	5	26	4	4	4	4	40	15	17	16	14
05	3	3	2	3	26	4	3'5	6	3	50	20	20	17	15
08	2'5	2'5	2'5	2	26	3'5	5	3'5	7	1				5
10	1	1	1	6	26		4	3'75	4	1			16	12
06	4'5	4	4	4	26	6'5	6'5	6'5	6'5	56	12	11	10	9
05	2			5	26	5			4					20
	2		3		26		4	3'5	3'5	60	8	16	12	8
04	5	5	4	6	14		3'5	3'5	3	14	22	20	20	20
0'06					0'21					0'69				
3'03					4'12					13'—				
3'37					4'18					17'70				
2'80					4'28					15'85				
4'20					4—					14'42				

КРЕТАЊЕ ЦЕНА

Место	Љута сода					Једна кошуља				
	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
Апатин	2	11	10	10	9	3	90	180	150	95
Б. Топола		20	12	17	12	2	100	120	120	
Б. Петровосело						1	55	60	60	50
Б. Паланка		12	10	9	8		90	170	160	80
Бач		12	10	9	8	2	100	170	160	145
Бездан	2	11	12	12	10	2	90	100	80	70
Бела Црква						1'6				80
Бан. Карловац						1'5				50
Црвенка						2			100	
Гајдобра		12		9	8	2	90		140	120
Хоргош	2					1	60	65	70	60
Ковин						1				80
Кнежево						1'6	120	120	90	90
Н. Врбас						1	55	65	60	50
Н. Сад	2	12	12	10	9	1'4	90	120	110	60
Одаци		12	12	9	9	2	150	160	140	80
Пргл. Зв. Иван		11	12	12	10	3	90	180	150	100
Сомбор	2					2			130	95
Ст. Кањижа	1'2					1			80	80
Суботица		12	10	9	9	3	70	100	78	85
Вел. Бечкерек					10	3	100			75
Вел. Кикинда						2				
Вршац			10	8	8	1'6	80	100	80	80

1.-VII. 1914. средње цене: К. 1'84

1922. " " Д. 12'55

1924. " " " 11'81

1926. " " " 10'40

1927. " " " 9'46

1'81

89'33

124'-

108'70

79'76

ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА

Средње одело					Пар цилела					1 м³ дрва				
1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927	1914	1922	1924	1926	1927
15	1000	1600	1000	900	12	200	350	250	250	7	150	100	75	75
	1000				10	200		320						
15	1500	1200	800	800	6	250	300	200	200					
	1000	1500	1300	900		260	340	340	250		150	200	150	150
40	1000	1500	1300	1200	14	260	300	340	340	6	150	200	150	150
15	1000	1500	1200	1000	8	260	300	250	250	7	150	100	75	75
30				800	10				250	8				160
28				800	12				250					150
20			1400		8		200	300	150					
40	1000		1300	1200	6	260		340	340	6	150		150	150
16	1300	1300	1000	900	14	250	350	350	200					
15				800	14				220	9				180
32	800	1600	1200		10	300	300	300	270	7	150	200	180	180
14	1200	1700	1500	850	13	350	350	300	250					
30	1100	1400	1200	800	10	270	320	300	250	8	150	150	125	150
15	1000	1500	1200	1000	10	260	350	250	250		150			
15	1000	1600	1200	1000	12	260	400	300	250	7	125	100	75	75
34			1400	1000	10			350	250	7		200	150	150
16			1000	800	12			250	200					
30	1300	1400	1300	1200	10	240	300	280	250					
50	800			900	16	400			350		150			150
					14								120	145
32	1600	1800	1200	800	10	300	300	250	250					

23'54

1086'88

1393'37

1218'75

917'50

10'87

272'48

318'66

292'35

250'91

7'11

147'22

153'33

125'—

138'57

УПИТНИК БР. 3.

о кретању цена радничких станова у

Цена једног радничког стана	1914		1922		1924		1926		1927	
	нај-мања	нај-већа	нај-мања	нај-већа	нај-мања	нај-већа	нај-мања	нај-већа	нај-мања	нај-већа
а) једна соба										
б) једна соба и кујна										
в) две собе и кујна										

Примедба: Графички приказ кретања цена станова у годинама 1914., 1922., 1924., 1926. и 1927. види у табели графичких приказа на страни 102.

ЦЕНЕ РАДНИЧКИХ СТАНОВА

Место	Цена за једну собу									
	1914		1922		1924		1926		1927	
	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише
Апатин	20	20	500	500	1000	1000	1200	1200	1200	1200
Б. Топола	48	72	1200	1800	1200	1800	1440	2100	1800	2400
Б. Паланка	60	70	400	500	500	600	700	800	800	1200
Бач	50	70	350	400	500	550	600	700	750	800
Бездан										
Бан. Карловац	60	72								
Б. Петр. Село	24	30	200	220	400	400	800	800	900	950
Бела Црква	72	120							960	1200
Брањин Врх	24	48	300	480	300	480	360	600	360	600
Црвенка	20	60	900	1000	750	900	800	1200	800	1200
Гајдобра	70	90	400	500	500	650	650	700	650	750
Хоргош	15	30	800	900	500	800	450	700	500	600
Н. Врбас	60	100			140	420	100	300	100	300
Пргр. Св. Иван	30	30	600	600	800	800	1000	1000	100	1000
Сомбор	60	70	400	500	500	600	700	800	1200	1500
Ст. Кањижа	30	30	600	800	500	800	800	800	800	800
Ковин	48	60							360	600
Суботица	30	50	400	700	700	1200	700	1200	700	1200
Вршац	48	60	300	480	420	600	720	900	840	960
Вел. Кикинда	72	180	350	720	960	1680	1440	2400	1800	3000
Вел. Бечкерек	60	96	480	720	1200	2160	2160	3000	3000	3360
Просечно:	39.10	63.62	512	675	633.50	896.50	824	1094	953.60	1195
Просечно годишње:	51.36		593.50		765		959		1074.30	
Просечно месечно:	4.28		49.47		63.75		79.90		89.54	

ЦЕНЕ РАДНИЧКИХ СТАНОВА

Место	Цена за собу и кухињу									
	1914		1922		1924		1926		1927	
	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише
Апатин	60	60	2000	2000	2000	2000	2500	2500	2500	2500
Б. Топола	96	120	1800	2400	1800	2400	2400	3000	2400	3000
Б. Паланка	80	90	500	600	700	800	800	900	950	1200
Бач	70	90	600	700	750	800	800	900	800	900
Бездан	24	32	700	1000	900	1200	1200	1200	1200	1200
Бан. Карловац	72	96								
Б. Петр. Село	35	40	250	300	600	600	1000	1000	1200	1300
Бела Црква	120	168							1200	1800
Браћин Врх	48	72	480	960	480	960	600	1200	600	1200
Црвенка	30	80	1000	1200			1200	1600		
Гајдобра	80	60	500	650	650	750	700	800	700	800
Хоргош	30	90	900	1000	800	1000	800	1000	1000	1200
Н. Врбас	100	120								
Пргр. Св. Иван	80	80	1000	1000	1200	1200	1500	1500	1500	1500
Сомбор	80	100	500	600	700	800	900	1000	1200	1600
Ст. Кањижа	60	100	900	1200	1200	1500	1200	1500	1500	1800
Ковин	60	96							960	2400
Суботина	50	70	600	1200	1500	2800	1500	3000	1500	3000
Вршац	96	144	420	600	780	900	1200	1800	1200	1800
Вел. Кикинда	96	240	480	840	1200	1800	1800	2400	2160	3600
Вел. Бечкерек	120	144	840	1440	1440	2400	2400	3480	3000	4200
Просечно:	68'56	95'83	781'60	1039	1025	1200	1273	1641	1548	2080
Просечно годишње:	82'20		910'30		1112'50		1457		1814	
Просечно месечно:	6'85		75'90		92'71		121'80		151'15	

ЦЕНЕ РАДНИЧКИХ СТАНОВА

Место	Цена за две собе и кухињу									
	1914		1922		1924		1926		1927	
	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише	најмање	највише
Апатин	100	100	2500	2500	2500	2500	3000	3000	3000	3000
Б. Топола	168	216	3000	3600	3600	4200	3600	4800	3600	4800
Б. Паланка	120	200	800	1000	1500	2000	2500	3000	2800	3000
Бач	100	150	800	900	900	1000	1000	1200	1000	1200
Бездан	80	90	1600	1600	2000	2000	2500	2500	3000	3000
Бан. Карловац	192	240								
Б. Петр. Село	40	45	400	450	1000	1200	1200	1200	1600	1800
Бела Црква	240	360							3000	4800
Браћин Врх	78	96	960	1200	960	1200	1200	1500	1200	1500
Црвенка	60	120	1200	1500			2000	3000		
Гајдобра	100	120	700	800	750	850	800	900	800	900
Хоргош	80	100	1000	1400	1000	1200	1150	1250	1250	1400
Н. Врбас	120	200	3000	4800	5040	9840	3600	7200	3600	7200
Пргр. Св. Иван	100	100	1600	1600	2000	2000	2500	2500	3000	3000
Сомбор	120	200	800	1000	1500	2000	2500	3000	2800	4000
Ст. Кањижа	100	120	1000	1500	1500	2000	2500	3000	2000	3000
Ковин	120	192							3600	6000
Суботина	70	120	1000	4500	2500	7000	2500	7000	2500	7000
Вршац	288	384	600	900	1440	2040	2400	3600	2400	3600
Вел. Кикинда	240	360	720	960	1440	2400	3000	3600	3600	4200
Вел. Бечкерек	180	240	1440	3000	3000	3600	3600	6000	5000	9600
Просечно:	124'37	172'72	1131	1601	1578	2178	2076	2757'90	2497	3479
Просечно годишње:	148'54		1366		1878		2417		2988	
Просечно месечно:	12'40		113'83		156'50		201'42		249	

Станбене прилике радника пре и данас.

Анкетирани радници са породицама настанивали су просторије:

1914.	100
1927.	91.

Кретање цена радничким становима.

1914.	100	89.10 od zarade.
1922.	101	97.0
1924.	104.	92.070
1926.	142	12.620%
1928.	187	16.62.0%

УПИТНИК БР. 4.

О положају радника и његове породице.
(види табеле од I. до V.)

Име радника занимање
стар година колико чланова породице

1. Колики вам је стан био пре рата, 1914. год.?
2. Колики је сада, 1927. год.?
3. Колико вас је становало у њему пре рата?
4. Колико вас станује у садашњем стану?
5. Колико сте плаћали месечно кирије пре рата?
6. Колико плаћате сада?
7. Колико сте имали:

а) одела пре рата? колико имате сада?

б) кошуља " " " " "

в) гаћа " " " " "

г) чарапа " " " " "

д) шешира " " " " "

е) зимских капута " " " " "

г) ципела " " " " "

8. Колико је имала ваша жена:

а) блуза пре рата " " "

б) сукања " " " " "

в) доњег веша " " " " "

г) чарапа " " " " "

д) ципела " " " " "

е) зимски капут " " " " "

9. Иде ли Ваша жена на рад изван куће?

10. Ако иде, колико привређује недељно?

11. Је ли пре рата ишла на рад изван куће?

12. Иде ли још неко од укућана на рад изван куће?

13. Ако иде, ко све иде, и по колико привређује недељно?

Рекапитулација

Податци о свима наведеним радницима (види табелу означену са I—V.) сабрани су у једну целину. Када се из те целине у проценту издвоји њих 100, онда излази да су њих 100 радника

	имали 1914	имају 1927	у %
чланова породице	?	422	
настањивали су кујни	97	95	
» » соба	121	110	— 9
у горњим просторијама становало је	412	510	— 27
за наведене просторије плаћало се годишње	8719	125.132	
имали су пре рата одела	320	156	48'74
кошуља	786	355	45'16
гаћа	745	325	43'62
чарапа	754	221	29'84
шешира	266	126	47'37
капута зимска	179	87	48'60
ципела	306	133	43'86
радничке жене су имале			
блуза	649	284	43'76
сукања	688	304	44'17
доњег веша	1037	384	37'03
чарапа	653	239	36'60
ципела	286	133	46'49
зимских капута	172	75	43'60
од 100 жена радило је	17	46	
из 100 породица осим мужа и жене ишли су на рад чланова породице		75	

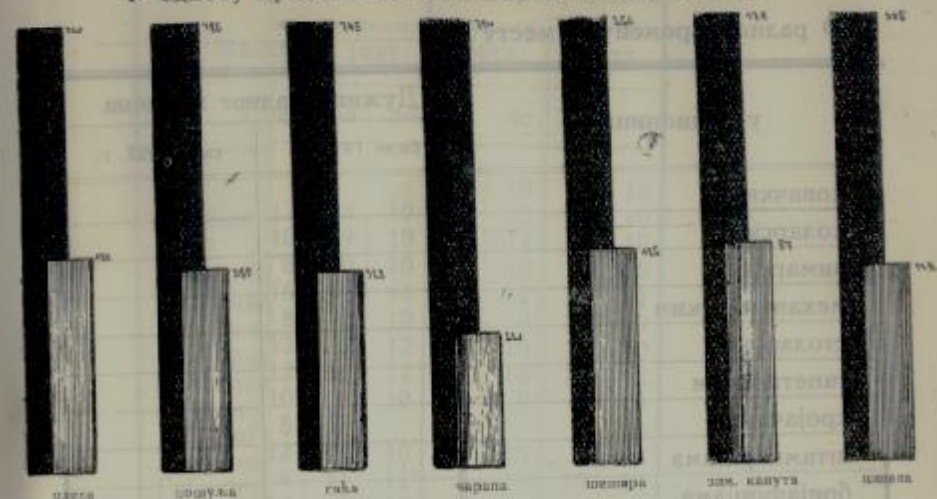
Место становања	Име радника	Старост	Чланов породице		Вел. стана пре рата		Вел. стана год. 1927.		Колико станова
			кух.	соба	кух.	соба	кух.	соба	
Бачка Топола	П. Н.	33					1	1	
" "	Б. К.	45	4	1	2		1	1	
" "	Л. Т.	28	1				1	1	
" "	Ј. Ш.	29	1				1	1	
" "	Ф. С.	43	2	1	1		1	1	
" "	И. М.	41	6	1	1		1	1	
" "	Ј. Ш.	33	1				1	1	
" "	Ј. Б.	39	4	1	1		1	1	
" "	П. В.	46	3	1	1		1	1	
" "	Ј. Л.	34	1				1	1	
" "	И. Б.	36	3	1	1		1	1	
Бранчи Врх	С. К.	44	2	1	1		1	1	
" "	Ф. К.	51	6	1	1		1	2	
Црвенка	Л. П.	42	8	1	2		1	2	
Кнежево	М. Л.	46	5	1	1		1	1	
Вел. Кишинда	Ф. Ш.	27	3	1	1		1	1	
" "	Р. Ј.	27	3						
Сомбор	С. В.	33	5	1	2		1	1	
Вел. Бечкерек	Д. С.	39	3	1	1		1	1	
" "	М. Р.	32	3	1	2		1	1	
Вршац	Ј. Б.	36	4	1	1		1	1	
" "	Ф. Х.	36	4	1	1		1	1	
Бачка Топола	Ф. П.	41	2	1	1		1	1	
" "	Л. П.	34	3				1	1	
" "	М. С.	33	3	1	1		1	1	
Бранчи Врх	П. Ц.	49	4	1	1		1	1	
Црвенка	В. П.	47	8	1	2		1	2	
Кнежево	Д. Б.	34	6	1	1		1	1	
" "	Ј. П.	29	4						
Сомбор	Ј. С.	45	4	1	2		1	1	
Вел. Бечкерек	М. П.	40	6	1	1		1	1	
" "	М. Р.	53	7	1	1		1	1	
" "	Ј. М.	33	2	1	1		1	1	
" "	Д. Р.	44	8	1	2		1	1	

МЕТАЛСКИ РАДНИЦИ

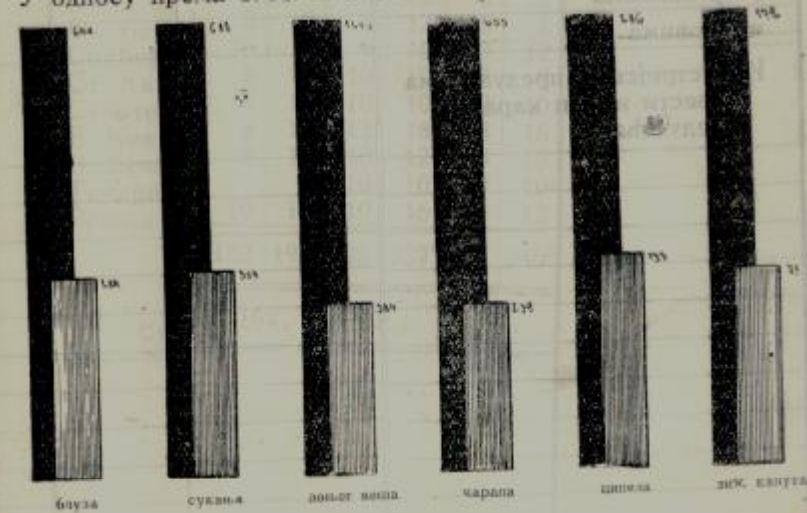
1

пре рата Колико станује 1927. год.	Платио пре рата у зл. крунама.	Колико иста сада у динарима	Имао пре рата и год. 1927.												Жена имала пре рата и 1927.												Жена иде на рад изван куће		Приређује недељно	Жена ишла на рад пре рата		На рад иде ише од ку- ћама		Колико привре- ђује месечно у динарима			
			одела		кошу- ља		гаћа		чара- па		шени- ра		зим- ских капути		ципе- ла		блуза		сука- ња		д. веша		чара- па		ципе- ла		зим- ски капут			ише	не	ишла	није		иде	не иде	
			пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада	пре	сада									
1	36	1200	5	3	16	16	16	16	24	12	4	2	2	1	5	2																					
6	60	150	5	2	9	4	6	3	12	3	2	2	2	1	4	2	6	4	4	2	12	5	8	4	3	2	2	1	1								
3		150	1	1	12	6	12	4	7	2	2	1	2	1	2	1	7	2	5	2	7	3	4	3	2	2	2	1	1			1		1			
3		900	4	1	8	2	3	1	8	3	3	1	2	1	4	1	8	3	5	2	12	1	8	3	2	1	2	1	1			1		1			
4	70	2400	3	1	12	4	12	4	8	2	4	1	2	1	3	1	7	3	5	3	10	4	8	2	3	1	2	1	1			1		1			
8	120	1800	1	1	12	6	8	4	9	6	3	1	2	1	4	2	9	4	9	4	26	11	8	4	4	2	3	1	1			1		1			
2	60	1500	1	1	4	4	3	3	3	2	2	1	2	2	2	2	8	4	5	3	12	5	6	4	2	2	2	1	1			1		1			
6	12	2160	4	1	12	5	12	5	24	6	3	1	2	1	4	1	6	3	6	3	12	4	24	3	4	1	3	1	1			1		1			
5	100	1800	3	1	9	4	6	2	6	2	2	1	2	1	3	1	5	3	7	4	12	5	3	2	2	1	2	1	1			1		1			
3		1800	4	2	10	3	6	2	5	1	3	1	2	1	3	1	5	2	7	2	12	4	5	2	2	2	2	1	1			1		1			
3	60		4	2	12	4	12	4	8		5	2	2		5	2	8	3	10	3	10	3	8	2	2	2	2	1	1			1		1			
4			5	3	12	8	12	6	25	6	6	3	1	1	6	2	5	3	5	3	12	6	6	3	5	3	1	1	1			1		1			
6			3	2	9	5	9	5	12	6	3	2	2	1	3	2	6	2	6	2	6	3	3	1	3	2	1	1	1			1		1			
8			3	2	12	3	12	3	8	1	3	1	2	1	4	2	10	3	10	3	10	2	10	1	2	1	1	1	1			1		1			
7	15	1050	3	1	6	2	6	2	5	1	2		2		3	1	5	2			5		5	1	3	1	1	1	1			1		1			
3	72	480	3	2	6	4	4	2	15	8	2	4	1	1	2	2			3		4		3		2		1	1			1		2		700'—		
			5	1	14	4	14	4	7	3	6	1	3	1	5	2	6		6		5		2		1		1	1					1				
5	60	2400	4	2	8	2	8	2	12	3	3	1	1		5	1	10	4	10	4	10	6	4	8	2	1	1		1				1		1		
3	240	1800	4	1	10	3	10	3	8	1	4	1	2	2	5	1	5	2	5	2	12	2	10	1	3	1	2	1	1			1		1			
3	96	1200	3	1	15	5	8	4	3	2	2	1	1		2	1													1				1		1		
4		1800	2	1	4	2	4	2	2	1	2	1	1	1	2	2	4	2	4	2	6	3	4	2	2	1	1	1					1		1		
5	96	1560	3	1	6	3	6	3	4	2	2	1	1	1	2	1	5	3	5	3	6	3	4	2	2	2	1	1	1			1		1			
ДРВОДЕЉСКИ РАДНИЦИ																																					
4	60	1440	2	1	18	7	12	4	18	6	3	2	2	1	2	2	5	3	6	2	12	4	6	2	2	1	2	1			1		1				
5	120	3900	5	2	12	3	12	2	24		5	1	2	1	6	2	10	1	18	5	16	3	8	1	4	1	3		1				1		1		
5	30	600	4	2	10	3	6	2	12	3	4	1	3	1	3	2	8	4	12	7	9	3	10	4	4	2	2	1	1			1		1			
5			3	1	7	3	7	3	10	2	2	1	2	1	2	1	7	4	6	4	6	3	1	1	2	1	1	1	1			1		1			
7			3	2	6	2	6	2	6	2	3	1	2	1	3	2	4	2	4	2	12	4	6	3	2	1	1	1			1		1		1		
6	144	1560	2	1	10	5	12	5	14	4	4	2	3	2	4	2													1				1		520'—		
			4	2	6	3	8	4			2	1	2	1	3	2																					
4	120	1800	4	1	12	2	12	2	24	4	4	1	2	1	4	1	8	2	8	2	12	2	24	4	4	1	2		1				1		100'—		
6	240	1440	3	1	7	2	7	2	5	1	3	2	2	1	3	2	6	2	8	3	10	3	5	1	4	1	Г		1				1		1		
7	144	720	3	1	12	4	12	3	4	2	2	1	2	1	3	1	5	2	5	2	10	3	3	2	3	1	2	1	1			1		1		640'—	
4	72	600	3	1	12	3	12	3	6	1	4	1	2		3	1	6	2	6	2	10	2	10	2	4	1	2	1	1			1		1		100'—	
8	36	1200	3	1	10	3	10	3	5	1	2	1	1		3	1	4	2	7	3	22	4	6	1	2	1	1		1				1		1		60'—

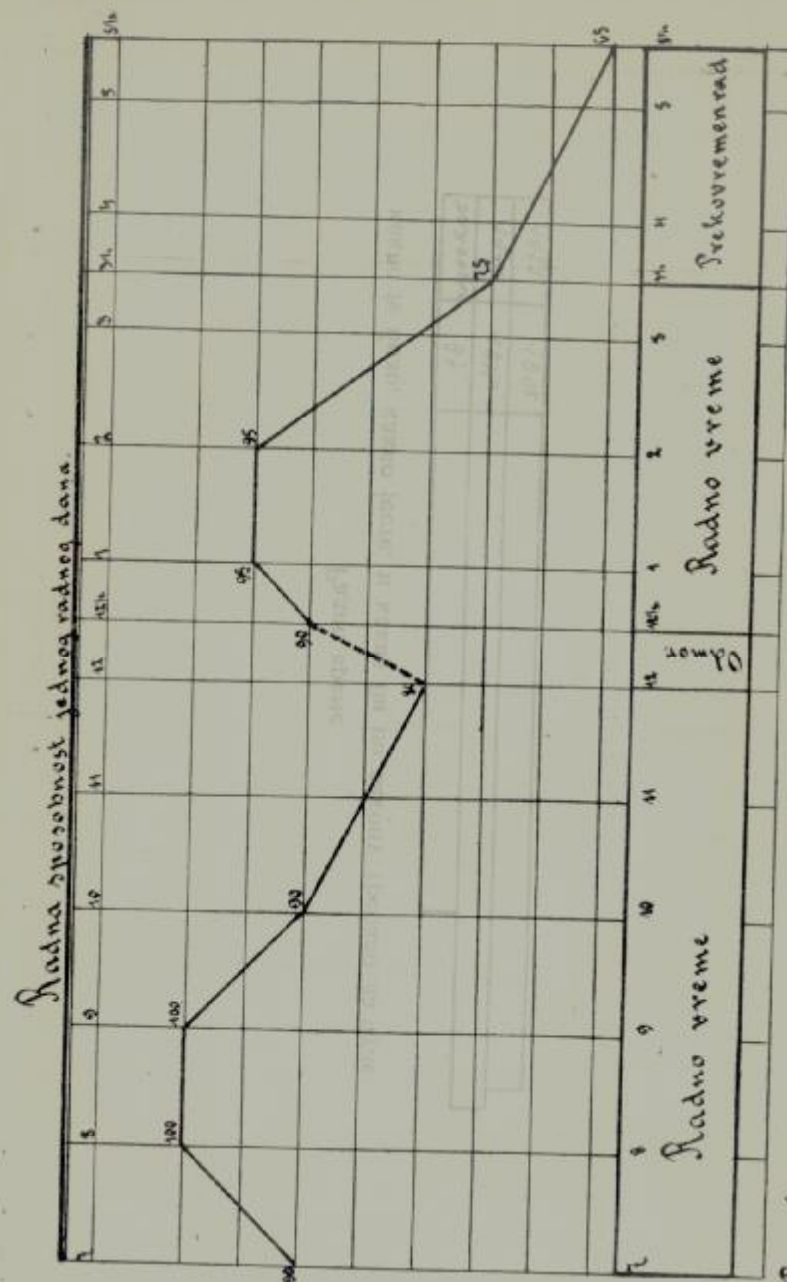
У односу према 1914. г. и 1927. г. радници имају:

У односу према 1914. г. и 1927. г. радничке жене имају:

Бројеви означавају 100 случајева.

Prema vizionskom mišlju - Dresden.

Упоређење цена животних потреба у појединим државама 1. VII. 1926. према 1. VII. 1914. Цене 1914. године = 100.

Држава	Југо- славија	Аустрија	Немачка	Русија	Белгија	Данска	Данциг
Анкети- рана места	24	Беч	72	222	59	100	Данциг
	186	98	142	229	125	184	137

Држава	Есто- нија	Фран- цуска	Енглеска	Италија	Лето- нија	Нор- вешка	Хо- ландија
Анкети- рана места	Ревал	Париз	62	Милано	Рига	31	Амстер- дам
	136	485	170	652	115	221	171

Држава	Пољска	Швај- царска	Бугарска	Чехо- словачка	Египат	Сев. Америка	Индија
Анкети- рана места	Вар- шава	33			Каиро	32	Бомбај
	182	161	104	143	159	175	155

Подаци за Југославију су властити, а сви остали из Internationale Rundschau der Arbeit. — Бројеви означавају пораст скупоће према куповној моћи мирно-донске валуте.

ПРЕДРАТНА И

I.	II. Година 1914.			III. Година 1922.		
	Цена јединици	Износ		Цена јединици	Износ	
		К.	х.		Дин.	п.
6 кг. брашна	24	1	44	5'61	33	66
30 кг. прног хлеба	15	4	50	4'85	145	50
7½ кг. говеђег меса	82	6	15	16'50	123	75
2 кг. свињског меса	96	1	92	24'30	48	60
2 кг. пасуља	9		18	3'81	7	62
10 кг. раз. поврћа	5		50	1'58	15	80
2 кг. пиринча	33		66	15'54	31	08
2 кг. соли	21		42	4'12	8	24
3 кг. шећера	71	2	13	22'40	67	20
¼ кафе	1'72		43	69'06	17	26
1 кг. пикорије	52		52	16'—	16	—
⅓ зачина	2'—		13	80'—	5	—
30 л. млека	10	3	—	3'29	98	70
2 кг. лука	6		12	3'03	6	06
¼ бутера	1'33		33	49'50	12	40
30 комада јаја	4	1	20	1'67	50	10
3 кг. масти	1'16	3	48	26'72	80	16
15 кг. кромпира	5		75	2'87	43	—
⅓ кг. уља	1'29		33	39'—	9	75
¼ л. сирћета	20		05	4'—	1	—
4 кутије шибца	0'12		05	1'—	4	—
1 кг. сапуна	69		69	13'—	13	—
2 кутије крема	6		12	4'—	8	—
2 л. петролеума	34		68	16'—	32	—
8 м. дрва год. (прер. за месец)	7'11	4	74	147'22	98	14
веш 6 пари год.	1'81		90	89'33	44	67
ципеле 5 пари год.	10'87	4	53	272'48	113	53
одело 1 год.	23'54	1	80	1.086'88	90	57
стан	6'85	6	85		75	90
приноси за осиг. порези			88		24	—
културне потребе		29	24		431	25
		Д.	78 72		Д.	1.755 94

ПОСЛЕРАТНА НАДНИЦА

IV. Година 1924.			V. Година 1926.			VI. Година 1927.		
Цена јединици	Износ		Цена јединици	Износ		Цена јединици	Износ	
	Дин.	п.		Дин.	п.		Дин.	п.
5'36	32	16	4'96	29	—	4'92	29	52
4'84	145	20	4'20	126	—	3'88	116	40
18'05	135	37	16'11	120	—	16'33	122	47
22'—	44	—	18'60	37	—	19'62	39	24
4'81	9	62	2'72	5	—	2'23	4	46
2'11	21	10	1'61	16	10	0'80	8	—
15'46	30	92	12'61	25	22	11'22	22	44
4'18	8	36	4'28	8	56	4'—	8	—
20'47	61	41	16'67	50	01	16'19	48	57
70'81	17	70	61'47	15	37	60'50	12	62
16'—	16	—	16'—	16	—	16'—	16	—
80'—	5	—	80'—	5	—	80'—	5	—
3'33	99	90	2'78	83	40	2'67	80	10
3'37	6	74	2'80	5	60	4'20	8	40
58'16	14	54	48'17	12	04	45'26	11	31
1'45	43	50	1'16	34	80	0'93	27	90
27'26	71	78	22'28	66	84	20'74	62	22
2'96	44	40	2'62	39	30	2'43	35	40
41'25	10	31	35'40	8	85	29'18	7	24
4'—	1	—	4'—	1	—	4'—	1	—
1'—	4	—	1'—	4	—	1'—	4	—
17'70	17	70	15'85	15	85	14'42	14	42
4'—	8	—	4'—	8	—	4'—	8	—
16'—	32	—	16'—	32	—	16'—	32	—
153'33	102	22	125'—	83	33	138'57	92	38
124'—	62	—	108'70	54	35	79'76	39	88
318'66	132	80	292'35	121	80	250'91	104	54
1.393'37	116	11	1.218'75	101	57	917'50	76	46
	92	71		121	80		151	15
	44	04		44	04		44	04
				52	64		52	64
	499	32		420	80		435	67
	Д.	1.929 91		Д.	1.767 48		Д.	1.721 47

За просечну месечну зарпду (24 наднице по 3.28 К дневно) од 78.72 радник је 1914. године могао да набави животне намирнице означене у рубрики I. и платио је за њих суме означене под II. За исту ту количину намирница радник би морао да плати суме означене за годину 1922. под III. за 1924. под IV. за 1926. под V. за 1927. под VI.

ПРЕДРАТНА И ПОСЛЕРАТНА

	Година 1914.				Година 1922.			
	Јединица	Цена	Износ		Јединица	Цена	Износ	
			К	п			Д	п
Бело брашно	6 кг.	24	1	44	3 кг.	5'61	16	83
Црни хлеб	30 "	15	4	50	30 "	4'85	145	50
Говеђе месо	7 1/2 "	0'82	6	15	2 "	16'50	31	—
Свињско месо	2 "	9	1	92	—	—	—	—
Пасуљ	2 "	9	—	18	4 "	3'81	15	24
Зелен и поврће	10 "	5	—	50	15 "	1'58	23	70
Пиринач	2 "	0'33	66	2	2 "	15'54	31	08
Со	2 "	21	42	2	2 "	4'12	8	14
Шећер	3 "	71	2	13	1 "	22'40	22	40
Кафа	1/4 "	1'72	43	1/4	1/4 "	69'06	17	26
Цикорија	1 "	52	52	1	1 "	16	16	—
Зачин	1/16 "	2	13	1/16	1 "	80	5	—
Млеко	30 л.	10	3	—	15 л.	3'29	45	35
Лук	2 кг.	6	12	2	2 "	3'03	6	05
Маслац	1/4 "	1'33	33	—	—	—	—	—
Јаја	30 ком.	4	1	20	20 ком.	1'67	3	40
Маст	3 кг.	1'16	3	48	2 кг.	26'72	53	44
Кромпир	15 кг.	5	75	15	15 "	2'87	43	—
Уље	1/4 "	1'29	33	1/4	1/4 л.	39	9	75
Сирће	1/4 "	—20	05	1/4	1/4 л.	4	1	—
Шибнице	4 кутије	0'012	05	4	кутије	1	4	—
Сапун	1 кг.	69	69	1	кг.	13	13	—
Крем за обућу	2 кутије	06	12	2	кутије	4	8	—
Петролеум	2 л.	34	68	2	л.	16	32	—
Дрво, годишње (прера- чунато за један месец)	8 m³	7'11	4	74	6 m³	147'22	73	60
Веш, годишње (прера- чунато за један месец)	6 пари	1'81	50	2	пара	89'33	14	57
Цицеле, годишње (пре- рачунато за један месец)	5 "	10'87	4	53	1 пар	272'48	22	70
Одело, годишње (прера- чунато за један месец)	1 "	23'54	1	80	1 п. за 2 г.	1086'88	45	28
Стан	—	—	6	85	—	—	75	90
Осигурање	—	—	—	88	—	—	24	—
Порез	—	—	—	—	—	—	—	—
Културне потребе	—	—	29	24	—	—	—	—
			К 78	72			Д 841	20

РАДНИЧКА РЕАЛНА НАДНИЦА

	Година 1924.				Година 1926.				Година 1927.			
	Јединица	Цена	Износ		Јединица	Цена	Износ		Јединица	Цена	Износ	
			Д	п			Д	п			Д	п
6 кг.	5'36	32	16	—	6 кг.	4'96	29	76	6 кг.	4'92	29	52
30 "	4'84	145	20	—	30 "	4'20	126	—	30 "	43'88	116	40
2 "	18'05	36	10	—	2 "	16'11	32	22	2 "	16'33	32	64
4 "	4'81	19	24	—	4 "	2'72	10	88	4 "	2'23	8	92
15 "	2'11	31	60	—	15 "	1'61	24	15	15 "	0'80	12	—
2 "	15'46	30	92	—	2 "	12'61	25	22	2 "	11'22	22	44
2 "	4'18	8	32	—	2 "	4'28	8	56	2 "	4	8	—
2 "	20'47	40	94	—	2 "	16'67	33	34	2 "	16'19	32	38
1/4 "	70'81	17	70	—	1/4 "	61'44	15	37	1/4 "	60'50	12	62
1 "	16	16	—	—	1 "	16	16	—	1 "	16	16	—
1/16 "	80	5	—	—	1/16 "	80	5	—	1/16 "	80	5	—
15 л.	3'33	49	95	—	15 л.	2'78	41	70	15 л.	2'67	40	05
2 кг.	3'37	6	74	—	2 кг.	2'80	5	60	2 кг.	4'20	8	40
20 ком.	1'45	29	—	—	24 "	1'16	27	83	20 ком.	0'93	18	21
3 кг.	27'26	81	78	—	3 "	22'18	66	84	2 кг.	20'74	41	48
20 "	2'96	59	20	—	20 "	2'62	52	40	20 "	2'43	48	60
1/4 л.	41'25	10	31	—	1/4 л.	35'40	8	85	1/4 л.	29'18	7	24
1/4 л.	4	1	—	—	1/4 л.	4	1	—	1/4 л.	4	1	—
4 кутије	1	4	—	—	4 кутије	1	4	—	4 кутије	1	4	—
1 кг.	17'00	17	50	—	1 кг.	15'85	15	85	1 кг.	14'42	14	42
2 кутије	4	8	—	—	2 кутије	4	8	—	2 кутије	4	8	—
2 л.	16	32	—	—	2 л.	16	32	—	2 л.	16	32	—
6 m³	153'33	76	66	—	6 m³	12'5	62	52	6 m³	138'57	69	30
2 пара	124	20	66	—	2 пара	103'70	18	11	2 пара	79'76	13	29
1 пара	318'66	27	94	—	1 "	292'75	24	36	1 "	250'91	20	91
1 п. за 2 г.	1393'37	58	05	—	1 п. за 2 г.	1218'75	50	28	1 п. за 2 г.	917'50	38	23
		92	71	—			121	80			151	15
		44	04	—			44	04			44	04
		—	—	—			52	64			52	64
		—	—	—			—	—			—	—
		1002	96	—			964	32			908	88

Примедба: На основу претходно изнесених података, просечна радничка надница износила је К 3.28 или месечно, рачунајући 24 дана, К 78.72 за 1914. г. Овај преглед показује колико је војвођански радник могао да подмири својих потреба из наднице у 1914. а колико од тих потреба може да подмири од наднице у послератним годинама. — Види дијаграм на 117 страни.

Предратна и после-

100%

48%

	Године 1914.				Године 1922.			
	Јединица	Цена	Износ		Јединица	Цена	Износ	
			К	л			Д	л
Бело брашно	6 кг.	24	1	44	2'88 кг.	5'61	16	16
Црни хлеб	30 "	15	4	50	14'40 кг.	4'85	69	84
Говеђе месо	7'5 "	82	6	15	3'60 кг.	16'50	59	40
Свињско месо	2 "	96	1	92	0'96 "	24'30	23	33
Пасуљ	2 "	9		18	0'96 "	3'81	3	66
Разна зелен и поврће	10 "	5		50	4'80 "	1'58	7	58
Пиринач	2 "	33		66	0'96 "	15'54	14	92
Со	2 "	21		42	0'96 "	4'12	3	95
Шећер	3 "	71	2	13	1'44 "	22'40	31	36
Кафа	1/4 "	1'72		43	0'12 "	69'06	8	28
Пикорија	1 "	52		52	0'48 "	16.—	7	68
Зачин	1/10 "	2		13	0'03 "	80.—	2	40
Млека	30 л.	10	3	—	14 л.	3'29	46	06
Лук	2 кг.	6		12	0'96 кг.	3'03	3	—
Маслац	1/4 "	1'33		33	0'12 "	49'50	5	94
Јаја	30 ком.	4	1	20	14 ком.	1'67	23	38
Маст	3 кг.	1'16	3	48	1'40 кг.	26'72	37	41
Кромпир	15 "	5		75	7 "	2'87	20	09
Уље	1/4 л.	1'29		33	0'12 л.	39	4	68
Сирће	1/4 "	20		5	0'12 "	4.—		48
Шибнице	4 кут.	0'12		52	кутије	1.—	2	—
Сапун	1 кг.	69		69	0'48 кг.	13	6	24
Крем за ципеле	2 кут.	6		12	1 кутија	4	4	—
Петролеум	2 л.	34		68	1 л.	16.—	16	—
Дрва за годину (прер. на месец)	8 m³	7'11	4	74	4 m³	147'22	24	53
Веш за годину (прер. на месец)	6 пара	1'81		90	2 пара	89'33	14	89
Ципеле за годину (прер. на месец)	5 "	10'87	4	53	2 "	272'48	31	66
Одело за годину (прер. на месец)	1 "	23'54	1	80	1 за 2	1086'88	45	28
Стан			6	85	године		75	90
Осигурање				88			24	—
Порези								—
Културне потребе			29	24			207	—
			К	78			841	20

ратна надница

52%

54%

53%

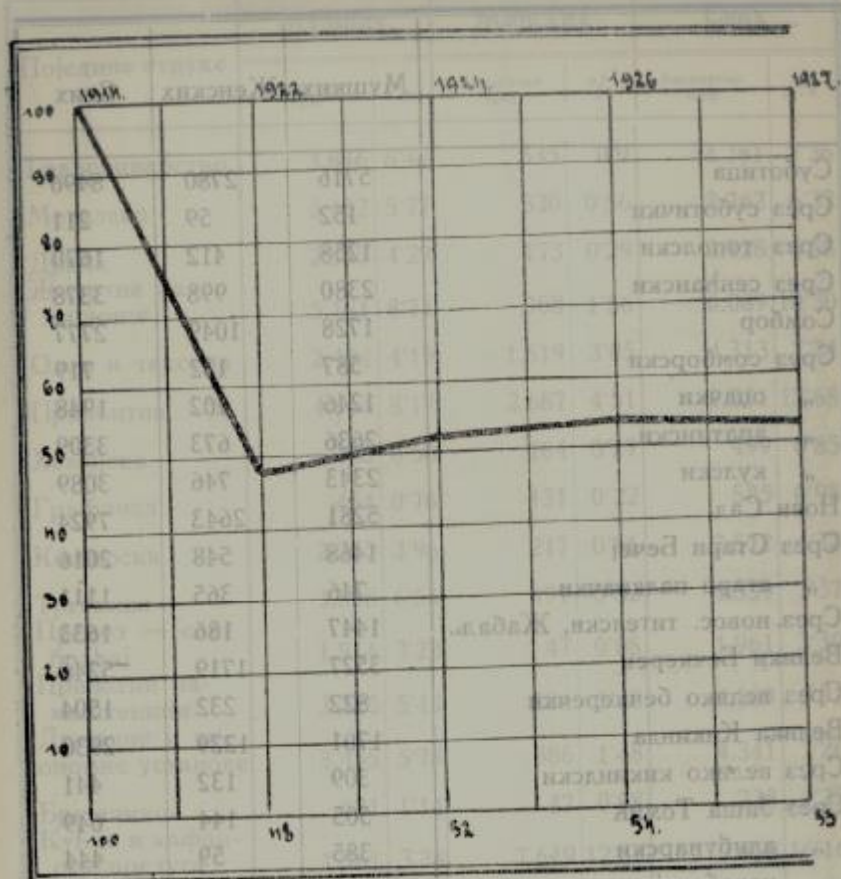
	Године 1924.				Године 1926.				Године 1927.			
	Јединица	Цена	Износ		Јединица	Цена	Износ		Јединица	Цена	Износ	
			Д	л			Д	л			Д	л
3'12 кг.	5'36	16	72	3'24 кг.	4'96	16	07	3'18 кг.	4'92	15	65	
15'60 "	4'84	65	52	16'20 "	4'20	68	04	15'90 "	3'88	61	69	
3'90 "	18'05	70	39	4'05 кг.	16'11	65	24	3'97 "	16'33	64	91	
1'04 "	22.—	22	88	1'08 "	18'60	20	09	1'06 "	19'62	20	80	
1'04 "	4'81	5	—	1'08 "	2'72	2	94	1'06 "	2'23	2	36	
5'20 "	2'11	10	97	5'40 "	1'61	8	69	5'30 "	0'80	4	24	
1'04 "	15'46	16	08	1'08 "	12'61	13	62	1'06 "	11'22	11	89	
1'04 "	4'18	4	35	1'08 "	4'28	4	62	1'06 "	4.—	4	—	
1'56 "	20'47	31	93	1'62 "	16'67	27	—	1'59 "	16'19	25	74	
0'13 "	70'81	9	20	0'13 "	61'44	8	30	0'12 "	60'50	6	69	
0'52 "	16.—	8	19	0'54 "	16.—	8	64	0'53 "	16.—	8	48	
0'04 "	80.—	3	20	0'04 "	80.—	2	70	0'03 "	80.—	2	40	
15'6 л.	3'33	51	95	16'20 л.	2'78	45	04	15'90 л.	2'67	43	25	
1'04 кг.	3'37	3	50	1'08 кг.	2'80	3	02	1'06 кг.	4'20	4	54	
0'13 "	58'16	7	56	0'13 "	48'70	6	50	0'13 кг.	45'26	5	99	
0'16 "	1'45	23	20	16 ком.	1'16	18	79	15 ком.	93	14	79	
1'56 "	27'26	42	52	1'62 кг.	22'28	36	09	1'59 кг.	20'74	32	98	
7'80 "	2'96	23	09	8'10 "	2'62	21	22	7'95 "	2'43	18	76	
0'13 л.	41'25	5	36	0'13 л.	35'40	4	78	13 л.	29'18	3	84	
0'13 л.	4.—		52	0'13 "	4.—		52	13 л.	4.—		420	
2 кут.	1.—	2	—	2 кутије	1.—	2	—	2 кут.	1.—	2	—	
0'52 кг.	17'70	9	20	0'54 кг.	15'85	8	56	0'53 кг.	14'42	7	64	
1 кут.	4	4	—	1 кутија	4.—	4	—	1 кут.	4	4	—	
1 л.	16.—	16	—	1 л.	16.—	16	—	1 л.	16	16	—	
4 m³	153'33	51	11	4 m³	125.—	41	66	4 m³	138'57	46	19	
3 пара	124.—	31	—	3 пара	108'70	27	18	3 пара	79'76	19	94	
2 "	318'66	53	12	2 "	292'35	48	72	2 пара	250'91	41	82	
1 за 2	1382'37	58	05	1 за 2	1218'73	50	78	1 за 2	917'50	38	23	
године		92	72	године		121	80	године		151	15	
		44	04			44	04			44	04	
						52	64			52	64	
		217	60			165	03			127	79	
		Д	1002	96			964	32			908	88

Примеба. Радни би после рати коопиривао своје потребе математички према овој табели.

Шта се све могло купити недељном радничком зарадом
1914. год., а шта изаратних година.

1914		1922	1924	1926	1927
Недељна зарада К 1965		Недељна зарада Д 208'80	Недељна зарада Д 252'05	Недељна зарада Д 240'18	Недељна зарада Д 225'96
Кг бела брашна	78	37'21	47'02	48'42	46
" црна хлеба	131'04	46'20	52'08	57'18	58'20
" говеђег меса	23'52	12'65	13'96	14'90	13'83
" свињског меса	20'46	8'50	11'45	12'91	11'51
" пасуља	218'40	54'80	52'41	88'30	101'31
" разне зелени	393	132'10	119	149'18	282
" пиринча	59'58	13'22	16'30	19'04	20'13
" соли	93'60	50'67	60	56'11	56'49
" шећера	29'66	9'32	12'31	14'40	13'95
" кафе	11'40	3'02	3'55	3'90	3'73
Лит. млека	196	63	75	86'39	84'62
Комада јаја	482	125	173	207	243
Кг масти	16'92	7'27	9'24	10'70	10'89
" кромпира	393	72'75	85'15	91'67	93
Кутија пшенице	1630	208	252	240	225
Кг сапуна	28'50	16'06	14'24	15'15	15'66
Лит. петролеума	57'78	13	15'75	15'01	14'12
м ³ дрва	2'76	1'42	1'64	1'92	1'63
Пари веша	10'80	2'33	2'03	2'20	2'83
" ципела	1'80	0'76	0'79	0'82	0'90
Одела	0'81	0'19	0'18	0'19	0'24
Месечну станарину	2'87	2'75	2'71	1'97	1'40

Кретање реалних радничких надница:

Радничка месечна зарада износила је	у новцу	Да набави исте ко- личине животних потреба као 1914. она би тре- бала да износи:	Према томе она је мања	
			у новцу	у %
1914	78.72			
1922	841.20	1.755.94	914.74	52%
1924	1002.96	1.929.91	926.95	48%
1926	964.32	1.767.48	803.16	46%
1927	908.88	1.721.47	812.59	47%

БРОЈНО СТАЊЕ РАДНИКА У ВОЈВОДИНИ

	Мушких	Женских	Свих
Суботица	5716	2780	8496
Срез суботички	152	59	211
Срез тополски	1258	412	1670
Срез сепћански	2380	998	3378
Сомбор	1728	1049	2777
Срез сомборски	587	132	719
" оџачки	1246	702	1948
" апатински	2636	673	3309
" кулски	2343	746	3089
Нови Сад	5281	2643	7924
Срез Стари Бечеј	1468	548	2016
" старо паланачки	746	365	1111
Срез новос. тителски, Жабалъ.	1447	186	1633
Велики Бечкерек	3527	1719	5246
Срез велико бечкеречки	822	232	1504
Велика Кикинда	1701	1229	2930
Срез велико кикиндски	309	132	441
Срез Јаша Томић	505	144	649
" алибунарски	385	59	444
" новобечејски	739	184	923
" новокањински	378	203	581
Вршац	1753	597	2350
Срез вршачки	867	334	1201
Панчево	1902	880	2782
Срез панчевачки	1085	148	1233
" дарђански и батински	1138	208	1346
Свега	42099	17362	59461

РАДНИШТВО У ПОЈЕДИНИМ СТРУКАМА

Поједине струке	Мушких		Женских		Свих	
	Апсолутни број	%	Апсолутни број	%	Апсолутни број	%
Грађевинарство	3.846	6'46	535	0'9	4.381	7'36
Металска	3.432	5'77	330	0'56	3.762	6'33
Дрвна	2.555	4'29	173	0'29	2.728	4'58
Животне намирнице	5.181	8'74	908	1'56	6.089	10'30
Одев и текстил	2.494	4'19	1.819	3'05	4.313	7'24
Првобитна	4.864	8'17	2.687	4'51	7.551	12'68
Хемијска	335	0'58	164	0'27	499	0'85
Графичка	454	0'76	131	0'22	585	0'98
Кожарска	2.355	3'96	217	0'36	2.572	4'32
Трговина	3.868	6'55	491	0'82	4.359	7'37
Превоз — саобраћај	1.914	3'22	47	0'08	1.961	3'30
Приватни намештеници	3.225	5'43	884	1'48	4.109	6'91
Државне и аутономне установе	3.455	5'78	886	1'48	4.341	7'26
Бријачнице	681	1'14	47	0'08	728	1'22
Кућна и кафанска послуга	1.961	3'28	7.649	12'88	9.610	16'16
Алкохолна	1.315	2'21	347	0'58	1.662	2'79
Музиканти	164	0'27	47	0'08	211	0'35
Свега . . .	42.099	70'8	17.362	29'2	59.461	100

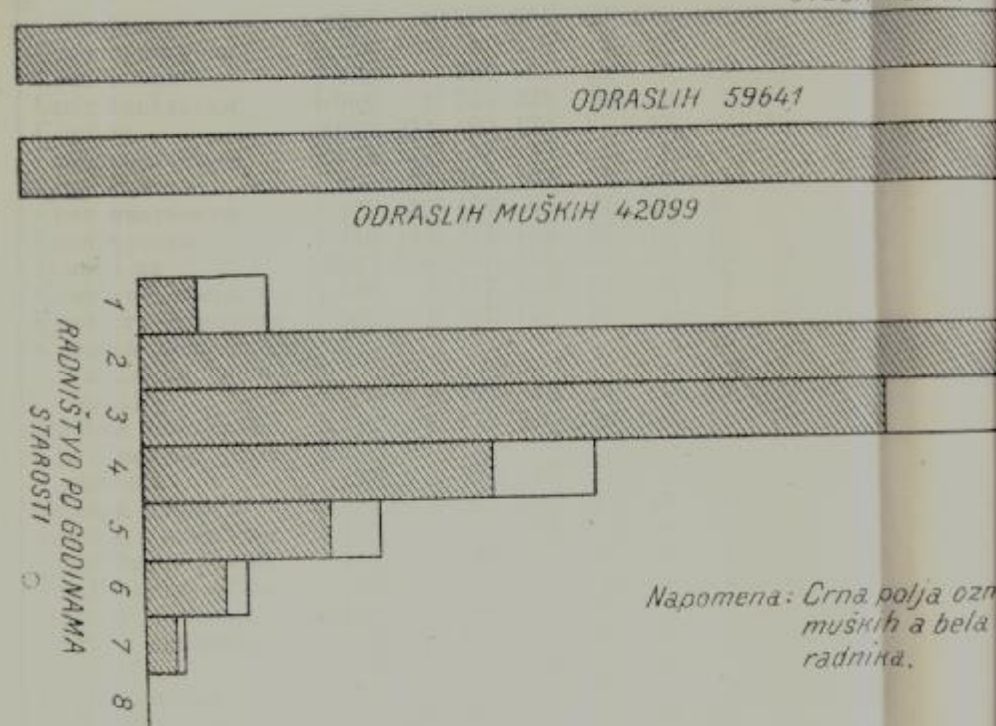
РАДНИЦИ ВОЈВОДИНЕ ПО ГОДИНАМА СТАРОСТИ

	Свега радника	Запосленост радника према г. старости							
		До 18 г.	18—28 г.	28—38 г.	38—48 г.	48—58 г.	58—66 г.	66—78 г.	Преко 78 г.
Суботина	5716	14 2709	1656	875	320	107	31	4	
Срез суботички	152	— 83	33	21	10	4	1		
Срез тополски	1258	3 725	286	141	61	29	12	1	
Срез сентањски	2380	1 1267	523	320	147	94	28	1	
Сомбор	1728	117 775	425	200	137	59	14	1	
Срез сомборски	587	16 311	148	56	43	8	5		
Срез Одачки	1246	84 476	327	176	104	57	21	1	
Срез апатински	2636	60 989	871	346	239	90	33	8	
Срез кулски	2343	133 1038	622	330	153	48	18	1	
Нови Сад	5281	45 2369	1627	667	357	166	48	2	
Срез ст. бечејски	1468	14 866	306	149	74	47	9		
Срез ст. паланачки	746	— 349	191	102	64	30	10		
Срезови новосадски жабаљски и тителски	1447	— 618	388	245	118	63	15		
Велики Бечкерек	3527	7 1667	1069	485	215	58	22	3	
Срез велико бечкеречки	822	2 411	196	124	64	17	8		
Велика Кикинда	1701	4 617	700	207	116	38	18	1	
Срез в. Кикиндски	309	— 143	64	51	27	12	8	4	
Срез Јаша Томић	505	— 264	111	62	37	20	11		
Срез алибунарски	385	— 198	91	52	16	21	6	1	
Срез н. бечејски	739	— 389	173	106	40	20	11		
Срез н. кањишки	378	— 180	85	68	32	10	3		
Вршац	1753	— 968	411	176	110	67	20	1	
Срез вршацки	867	— 459	223	92	60	27	6		
Панчево	1902	210 935	501	129	85	35	7		
Срез панчевачки	1085	167 291	244	107	210	57	9		
Срезови дарђански и батински	1138	23 449	420	202	25	15	4		
Свега	42099	900 19549	11691	5489	2864	1199	378	29	
%	100	2'15	46'45	27'77	13	6'81	2'86	0'89	0'07

РАДНИЦЕ ВОЈВОДИНЕ ПО ГОДИНАМА СТАРОСТИ

	Запосленост радника према г. старости
--	---------------------------------------

BROJ ZAPOSLENIH RADNIKA U VOJVODINI
SVEGA 78222

РАДНИЦИ ВОЈВОДИНЕ ПО ГОДИНАМА СТАРОСТИ

	радика	Запосленост радика према г. старости					
		г.	г.	г.	г.		г.
Ср							
Ср							
Ср							
Ср							
Ср							
Ср							
Ср							
Ср							
Нов							
Ср							
Срез							
Срез							
жа							
тед							
Велл							
Срез							
кер							
Велик							
Срез							
Срез							
Срез а							
Срез и							
Срез н							
Вршац							
Срез вр							
Панчево							
Срез па							
Срезови							
и бат							

ЗАПРАДНИЦЕ ВОЈВОДИНЕ ПО ГОДИНАМА СТАРОСТИ

	Свега радника	Запосленост радника према г. старости							Преко 78 г.	
		До 18 г.	18—28 г.	28—38 г.	38—48 г.	48—58 г.	58—68 г.	68—78 г.		
Суботица	2780	1	1799	514	303	106	49	6	2	
Срез суботички	59	—	44	10	3	2	—	—	—	
Срез тополски	412	—	293	66	26	14	12	1	—	
Срез сенђански	998	1	725	223	18	20	9	2	—	
Сомбор	1049	224	490	174	87	47	17	10	—	
Срез сомборски	132	22	79	30	1	1	—	—	—	
Срез оџачки	702	183	318	107	61	26	5	2	—	
Срез апатински	673	82	424	93	27	25	21	1	—	
Срез кулски	746	198	373	115	36	13	11	—	—	
Нови Сад	2643	50	1501	718	260	79	27	7	1	
Срез ст. бечејски	548	4	357	148	27	9	2	1	—	
Срез ст. паланачки	365	1	201	120	29	8	5	1	—	
Срезови новосадски жабальски и ти- телски	186	2	103	43	24	9	3	2	—	
Велики Бечкерек	1719	6	978	360	220	100	41	11	—	
Срез велико беч- керечки	232	2	154	47	23	5	1	—	—	
Велика Кикинда	1229	7	586	380	143	68	34	11	—	
Срез в. кикиндски	132	—	95	22	7	6	1	1	—	
Срез Јаша Томић	144	—	99	25	16	—	4	—	—	
Срез алибунарски	59	—	32	12	6	4	4	1	—	
Срез н. бечејски	184	—	126	32	16	6	3	1	—	
Срез н. кањишки	203	—	127	30	30	10	3	3	—	
Вршац	597	—	307	120	73	58	31	8	—	
Срез вршачки	334	—	206	68	42	13	5	—	—	
Панчево	880	224	385	170	52	30	18	1	—	
Срез панчевачки	148	37	43	31	12	11	11	3	—	
Срезови дарђански и батински	208	5	124	64	11	4	—	—	—	
Свега	17632	1049	9968	3722	1553	674	317	73	6	
%		100	6'05	57'41	21'44	8'95	3'88	1'82	0'32	0'03

РАДНИЦИ ВОЈВОДИНЕ

	Свега	Грађевинар- ство	Металска	Дрвна	Животне намирнице	Одев и текстил
Суботица	5.716	357	712	384	421	243
Срез суботички	152	7	8	9	13	10
„ тополски	1.258	40	87	64	104	53
„ сенђански	2.380	118	116	253	370	91
Сомбор	1.728	145	130	44	177	61
Срез сомборски	587	66	28	29	81	38
„ одачки	1.246	121	75	37	115	513
„ апатински	2.636	825	49	201	63	422
„ кулски	2.343	111	93	144	932	216
Нови Сад	5.281	374	776	159	364	153
Срез старо-бечејски	1.468	73	68	48	87	57
„ старо-паланачки	746	273	41	29	51	41
Срезови: новосадски, жабаљски и тителски	1.447	152	91	167	134	99
Велики Бечкерек	3.527	340	156	114	631	152
Срез велико-бечкеречки	822	92	69	85	143	29
Велика Кикинда	1.701	99	136	57	235	47
Срез велико-кикиндски	309	42	36	21	43	14
„ Јаша Томић	505	84	53	47	30	14
„ алибунарски	385	40	34	34	59	9
„ ново-бечејски	739	49	42	97	59	28
„ ново-кањишки	378	55	95	21	19	13
Вршац	1.753	76	138	96	243	62
Срез вршачки	867	87	57	44	134	15
Панчево	1.902	128	161	109	115	72
Срез панчевачки	1.085	55	70	57	172	28
Срезови дарувански и батински	1.138	37	111	205	386	14
С в е г а	42099	3846	3432	2555	5181	2494
%	100	9.16	8.15	6.68	12.20	5.72

ПО СТРУКАМА

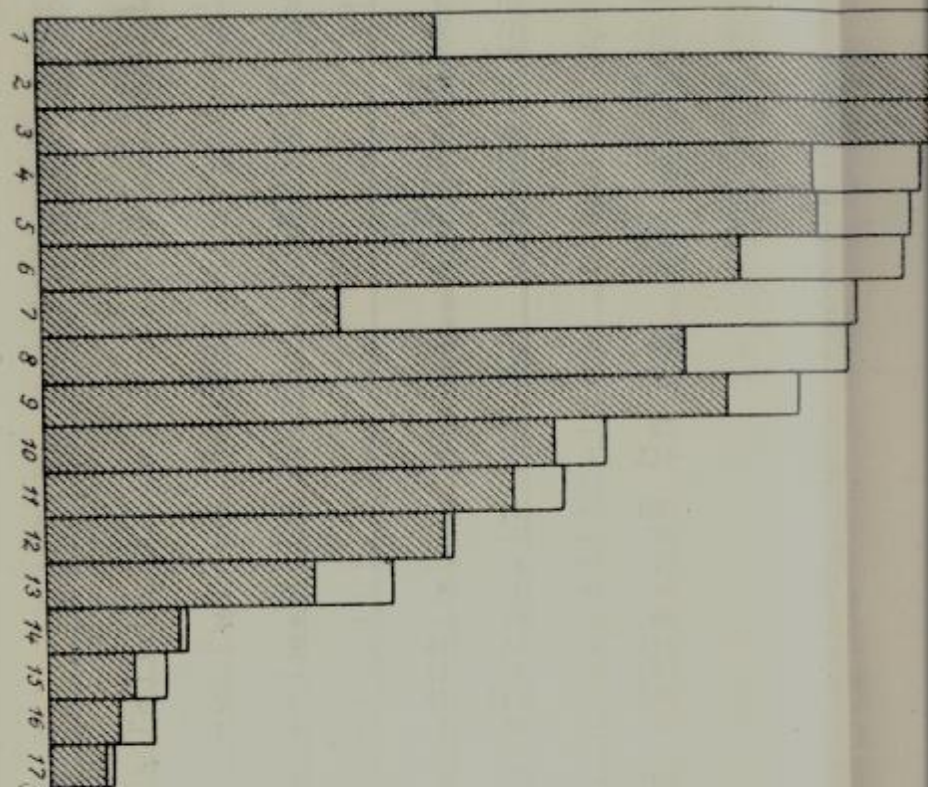
Пробитна	Хелијска	Грађичка	Кожарска	Трговина	Превоз и саобраћај	Приватни „ наместеници	Држ. и ауто- ном. установе	Бријачице	Кућна и ка- фан. послуга	Алкохолна	Музиканти
403	205	94	306	933	557	402	116	50	296	192	45
3	—	—	10	18	3	15	53	2	1	—	—
158	—	8	50	187	34	58	256	17	78	61	3
171	—	16	117	465	16	157	220	20	213	30	7
22	31	61	204	54	322	95	43	208	105	26	—
97	—	—	26	18	3	123	56	9	3	10	—
58	—	2	31	61	3	39	177	8	6	—	—
337	—	1	68	42	151	83	249	10	15	120	—
174	—	18	82	143	27	160	74	21	40	108	—
1016	59	119	161	494	270	709	158	54	252	100	63
281	—	16	68	130	18	93	304	18	40	156	11
21	—	—	65	28	15	24	89	4	63	—	2
182	—	2	205	38	34	86	156	19	56	26	—
574	16	35	236	332	53	386	219	54	90	139	—
—	—	17	50	101	40	88	49	24	35	—	—
406	24	7	137	242	32	75	60	19	113	12	—
—	—	—	49	4	5	19	58	11	7	—	—
86	—	—	31	31	—	38	47	7	37	—	—
109	—	—	10	20	—	12	19	5	34	—	—
198	—	4	48	74	8	73	22	12	25	—	—
12	—	1	29	15	—	18	60	6	34	—	—
51	—	17	145	144	56	134	150	28	204	197	17
115	—	9	39	49	31	61	164	19	38	—	—
223	—	24	101	151	123	179	273	38	72	117	16
147	—	2	68	63	7	54	299	11	31	21	—
20	—	1	19	31	106	44	84	7	73	—	—
4864	335	454	2355	3868	1914	3225	3455	681	1961	1315	164
11.45	0.79	1.07	5.51	9.21	4.54	7.66	8.20	1.61	4.55	3.12	0.38

РАДНИЦЕ ВОЈВОДИНЕ

Место	Свега	Грађевинарство	Металска	Дрвна	Животне намирнице	Одева и текстил	Приватна
Суботица	2780	12	169	59	122	157	278
Срез суботички	59	—	—	—	3	4	8
" тополски	412	24	—	—	3	4	81
" сенђански	998	—	3	37	15	53	43
Сомбор	1049	31	—	3	12	37	42
Срез сомборски	132	—	—	—	—	—	1
" ошачки	702	—	—	—	5	337	16
" апатински	673	154	2	18	11	207	140
" кулски	746	—	15	19	79	138	90
Нови Сад	2643	145	46	8	140	212	496
Срез ст.-бечејски	548	—	—	—	4	8	155
" ст.-паланачки	365	57	—	—	2	34	2
Срезови новосадски, жабаљски и тителски	186	6	—	—	2	7	21
Велики Бечкерек	1719	41	23	27	322	268	233
Срез велико-бечкеречки	232	22	—	—	21	44	—
Велика Кикинда	1229	8	49	1	26	33	752
Срез велико-кикиндски	132	—	—	—	11	6	—
Срез Јаша Томић	144	1	1	—	—	4	61
" алибунарски	59	—	—	—	—	—	16
" ново-бечејски	184	—	—	—	1	5	81
" ново-кањински	203	10	17	—	1	—	1
Вршац	597	12	—	—	10	39	13
Срез вршачки	334	12	—	—	25	12	64
Панчево	880	—	4	1	63	201	64
Срез панчевачки	148	—	—	—	3	9	24
Срезови дарђански и батински	208	—	1	—	27	—	5
Свега	17362	535	330	173	908	1819	2687
%	100	3'09	1'95	0'99	5'23	10'46	15'48

ПО СТРУКАМА

Место	Минска	африка	жарска	говва	жиров и обрабај	милитаријам иште-ни	железне и утомомне станове	визитације	Јана и ифанска услуга	железница	железница
-------	--------	--------	--------	-------	-----------------	---------------------	----------------------------	------------	-----------------------	-----------	-----------

РАДНИЦЕ ВОЈВОДИНЕ

Хемијска	Грађевина	Кожарска	Трговина	Превоз и саобраћај	Приватна наместе-ница	Државне и аутономне установе	Бројачице	Кућа и нафасна послуга	Алкохолна	Музиканти
----------	-----------	----------	----------	--------------------	-----------------------	------------------------------	-----------	------------------------	-----------	-----------

120	35	42	175	26	141	24	15	1296	108	1
—	—	—	2	—	1	15	—	26	—	—
—	—	—	6	—	8	21	1	252	12	—
—	1	2	31	—	27	139	7	633	7	—
3	11	3	30	—	105	30	—	724	18	—
—	—	—	—	—	—	—	—	118	13	—
—	—	—	14	—	6	90	1	233	—	—
—	—	1	4	—	41	16	—	66	12	—
—	10	11	13	—	41	2	1	275	51	—
27	35	1	30	8	239	33	9	1154	31	29
—	—	—	2	—	5	113	—	252	—	—
—	—	3	—	—	4	3	—	258	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	31	—	—	9	3	5	94	7	—
14	16	80	91	7	73	77	6	427	14	—
—	7	2	34	3	37	14	—	47	—	—
—	3	29	30	1	29	31	1	231	6	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	2	—	—	11	—	100	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	76	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	39	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	78	—	—
—	3	—	7	—	8	1	—	89	—	—
—	—	2	4	—	—	79	—	—	—	—
—	3	—	3	—	44	24	1	414	34	—
—	—	—	—	—	17	21	—	183	—	—
—	6	5	6	—	41	113	—	340	30	6
—	—	1	4	—	4	20	—	79	4	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	3	—	4	3	—	165	—	—
164	131	217	491	47	884	886	47	7649	347	47
0'94	0'75	1'24	2'83	0'27	5'09	5'10	0'27	44'05	1'99	0'27

ПОСТРУКАМА

Хемијска	Грађевина	Кожарска	Трговина	Превоз и саобраћај	Приватна наместе-ница	Државне и аутономне установе	Бројачице	Кућа и нафасна послуга	Алкохолна	Музиканти
120	35	42	175	26	141	24	15	1296	108	1
—	—	—	2	—	1	15	—	26	—	—
—	—	—	6	—	8	21	1	252	12	—
—	1	2	31	—	27	139	7	633	7	—
3	11	3	30	—	105	30	—	724	18	—
—	—	—	—	—	—	—	—	118	13	—
—	—	—	14	—	6	90	1	233	—	—
—	—	1	4	—	41	16	—	66	12	—
—	10	11	13	—	41	2	1	275	51	—
27	35	1	30	8	239	33	9	1154	31	29
—	—	—	2	—	5	113	—	252	—	—
—	—	3	—	—	4	3	—	258	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	31	—	—	9	3	5	94	7	—
14	16	80	91	7	73	77	6	427	14	—
—	7	2	34	3	37	14	—	47	—	—
—	3	29	30	1	29	31	1	231	6	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	2	—	—	11	—	100	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	76	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	39	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	78	—	—
—	3	—	7	—	8	1	—	89	—	—
—	—	2	4	—	—	79	—	—	—	—
—	3	—	3	—	44	24	1	414	34	—
—	—	—	—	—	17	21	—	183	—	—
—	6	5	6	—	41	113	—	340	30	6
—	—	1	4	—	4	20	—	79	4	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	3	—	4	3	—	165	—	—
164	131	217	491	47	884	886	47	7649	347	47
0'94	0'75	1'24	2'83	0'27	5'09	5'10	0'27	44'05	1'99	0'27

РАДНИЦИ ВОЈВОДИНЕ ПРЕМА ГОДИНАМА
СТАРОСТИ И СТРУКАМА

	Свега	До 18 г.	18-28 г.	28-38 г.	38-48 г.	48-58 г.	58-68 г.	68-78 г.	Преко 78 г.
Грађевна	2846	82	1519	1064	691	356	100	30	4
Металска	3432	71	1866	854	392	190	45	13	1
Дрвна	2555	41	1396	701	249	103	51	14	—
Животне намирнице	5181	99	2246	1577	777	322	123	34	3
Одев и текстил	2494	103	1277	685	232	119	53	25	—
Првобитна	4864	—	2391	1668	456	195	120	34	—
Хемијска	335	1	155	119	46	9	4	1	—
Графичка	454	10	190	133	77	23	14	6	1
Кољарска	2355	54	1499	471	213	69	40	9	—
Трговина	3868	120	2333	851	358	148	43	14	1
Саобраћај	1914	101	690	546	342	167	57	10	1
Приватни наме- штеници	3225	23	978	950	642	377	188	64	3
Државне и ауто- номне установе	3455	6	982	1144	550	512	202	54	5
Бријачнице	681	17	510	142	11	1	—	—	—
Кућна и кафан- ска послуга	1961	113	817	341	297	205	128	55	5
Алкохолна	1315	12	636	408	145	64	30	15	5
Музиканти	164	47	64	37	11	4	1	—	—
Свега . . .	42099	900	19549	11691	5489	2864	1199	378	29

Раднице Војводине
према годинама старости и струкама.

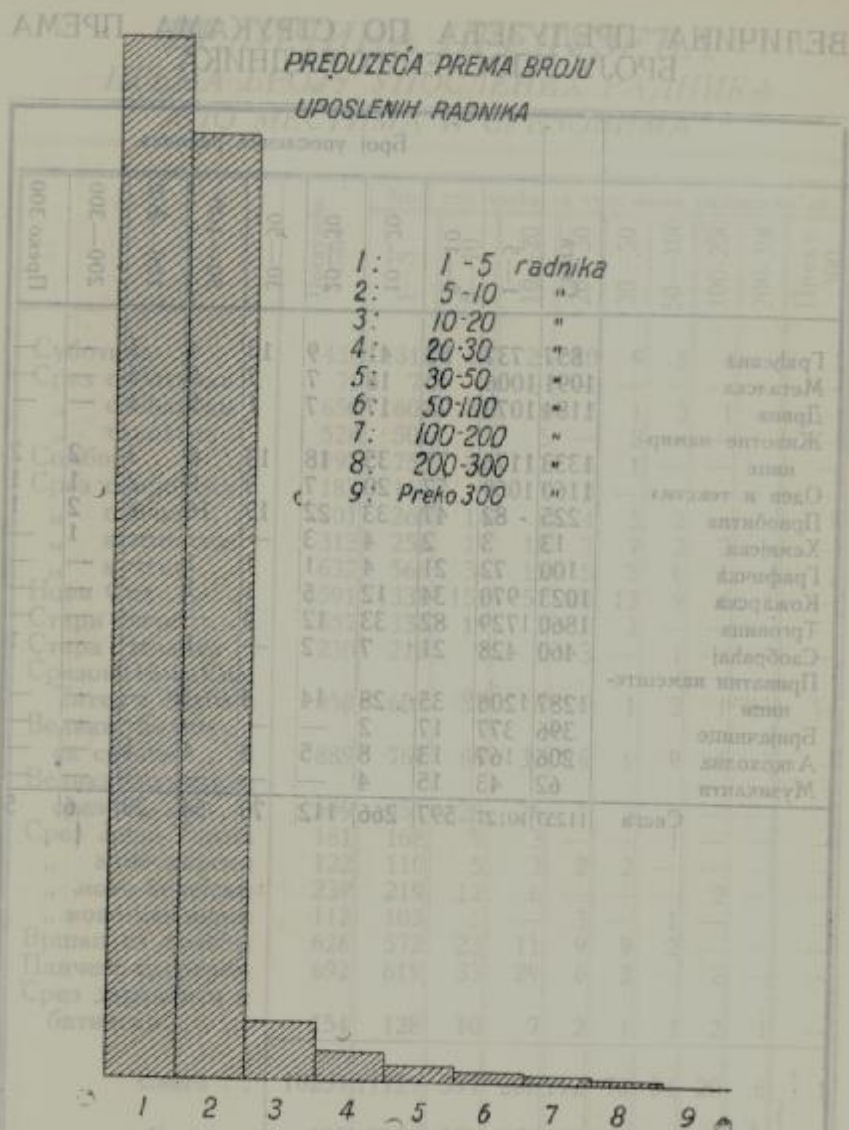
	Свега	До 18 г.	18-28	28-38	38-48	48-58	58-68	68-78	Преко 78
Грађевна	535	50	332	142	5	2	4	—	—
Металска	330	3	188	108	18	12	1	—	—
Дрвна	173	6	123	19	5	7	13	—	—
Животне намирнице	908	7	337	274	217	63	10	—	—
Одевитекстил	1819	189	1151	309	120	36	12	2	—
Првобитна	2687	121	1494	643	296	105	25	3	—
Хемијска	164	1	117	34	6	—	1	5	—
Графичка	131	11	95	16	8	1	—	—	—
Кољарска	217	9	155	35	8	6	3	1	—
Трговина	491	5	312	96	37	35	5	1	—
Превозна средства	47	—	8	3	6	27	3	—	—
Приватни наме- штеници	884	12	501	239	73	32	16	10	1
Држ.аутоном- не установе	886	1	407	290	143	15	19	11	—
Бријачнице	47	—	36	9	1	1	—	—	—
Кућна, кафан- ска послуга	7649	590	4506	1416	572	323	199	38	5
Алкохолна	347	37	181	78	36	9	5	1	—
Музиканти	47	7	25	11	2	—	1	1	—
Свега	17.362	1049	9968	3722	1553	674	317	73	6

ВЕЛИЧИНА ПРЕДУЗЕЋА ПРЕМА БРОЈУ УПОСЛЕНИХ РАДНИКА ПО МЕСТИМА И СРЕЗОВИМА

Предузећа свега	Број предузећа са укупним радницима од									
	1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	50-100	100-200	200-300	Преко 300	
Суботица	1434	1316	61	23	10	9	8	4	2	1
Срез суботички	71	71	—	—	—	—	—	—	—	—
„ сенђански	650	603	31	6	5	1	3	1	—	—
„ тополски	524	506	11	5	—	2	—	—	—	—
Сомбор	797	756	23	11	6	1	—	—	—	—
Срез сомборски	183	165	8	7	3	—	—	—	—	—
„ одачки	301	269	14	8	4	3	2	—	—	1
„ апатински	313	258	19	18	7	7	2	2	—	—
„ кулски	632	566	34	15	5	3	6	1	—	2
Нови Сад	1591	1338	152	51	23	13	9	4	1	—
Стари Бечеј	357	330	19	3	2	3	—	—	—	—
Стара Паланка	230	216	9	1	3	—	1	—	—	—
Срезови Нови Сад, Тител и Жабаљ	650	603	31	6	5	1	3	1	—	—
Велики Бечкерек са срезом	889	760	60	32	16	9	9	1	2	—
Велика Кикинда са срезом	509	451	28	21	1	3	4	—	—	1
Срез Јаша Томић	181	168	9	3	—	—	1	—	—	—
„ алибунарски	122	110	5	3	2	2	—	—	—	—
„ ново-бечејски	239	219	12	6	—	—	—	2	—	—
„ ново-кањишки	112	103	5	—	3	—	1	—	—	—
Вршац са срезом	626	572	23	11	9	9	2	—	—	—
Панчево са срезом	692	619	33	29	6	3	—	2	—	—
Срез дарђански и батински	154	128	10	7	2	1	3	2	1	—
Свега	10257	11127	597	266	112	70	54	20	6	5
%	100	89.96	5.31	2.36	0.99	0.63	0.49	0.18	0.05	0.04

ВЕЛИЧИНА ПРЕДУЗЕЋА ПО СТРУКАМА ПРЕМА БРОЈУ УПОСЛЕНИХ РАДНИКА

	Свега	Број уполених радника								
		1—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	100—200	200—300	Преко 300
Грађевна	857	737	53	41	9	10	4	3	—	—
Металска	1091	1006	45	18	7	7	5	3	—	—
Дрвна	1184	1073	78	17	7	1	5	3	—	—
Животне намир- нице	1333	1175	77	35	18	13	8	3	2	2
Одев и текстил	1160	1059	57	20	7	4	9	2	1	1
Првобитна	225	82	47	33	22	17	16	5	2	1
Хемијска	13	3	2	4	3	—	—	—	1	—
Графичка	100	72	21	4	1	1	1	—	—	—
Кожарска	1023	970	34	12	5	1	1	—	—	—
Трговина	1860	1729	82	33	12	4	—	—	—	—
Саобраћај	460	428	21	7	2	—	1	—	—	1
Приватни намеште- ници	1287	1206	35	28	14	4	—	—	—	—
Бријачнице	396	377	17	2	—	—	—	—	—	—
Алкохолна	206	167	13	8	5	8	4	1	—	—
Музиканти	62	43	15	4	—	—	—	—	—	—
Свега	11257	10127	597	266	112	70	54	20	6	5

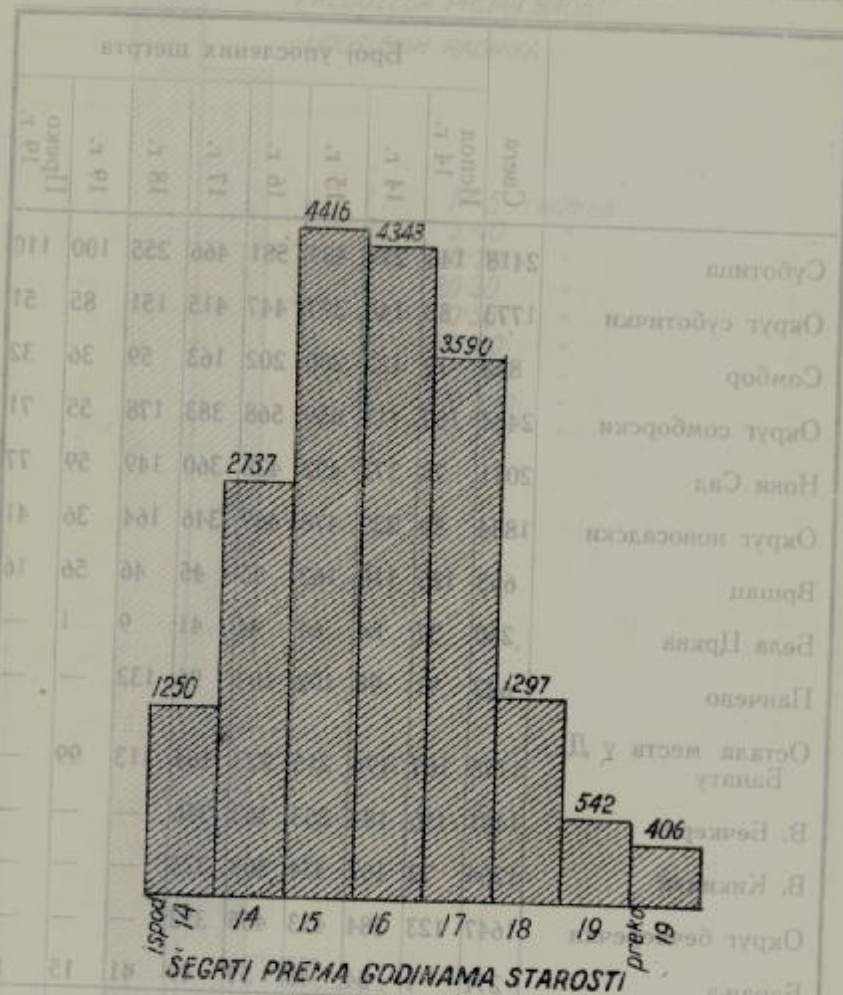

Примедба: Непажњом цинкографа направљена је на овом графичком приказу погрешка, која квари смисао целе слике. Приказ треба да има 10 делова поред постојећих 9 треба бр. 10 да је изражен пртом за $\frac{1}{4}$ тањом од прте коју означава бр. 9, а у објашњењу бр. 1 да гласи свих предузећа, а наредујући бројеви да иду редом како су у објашњењу поређани.

ШЕГРТИ ВОЈВОДИНЕ ПО ГОДИНАМА СТАРОСТИ

	Свега	Број уписаних шегрта						
		Испод 14 г.	14 г.	15 г.	16 г.	17 г.	18 г.	19 г. Преко 19 г.
Суботица	2418	146	271	489	581	466	255	100 110
Округ суботички	1773	83	144	397	447	415	151	85 51
Сомбор	833	19	122	200	202	163	59	36 32
Округ сомборски	2434	109	411	659	568	383	178	55 71
Нови Сад	2011	73	373	492	428	360	149	59 77
Округ новосадски	1854	89	239	470	469	346	164	36 41
Вршац	655	125	110	162	95	45	46	56 16
Бела Црква	280	37	84	64	44	41	9	1 —
Панчево	622	91	98	102	103	96	132	— —
Остала места у Д. Банату	1178	167	196	215	223	165	113	99 —
В. Бечкерек	1401	115	184	353	363	386	—	— —
В. Кикинда	1204	72	167	334	308	323	—	— —
Округ бечкеречки	1647	123	284	433	455	352	—	— —
Барања	271	1	54	46	57	49	41	15 8
Свега	18581	1250	2737	4416	4343	3590	1297	542 406
%	100	6.72	14.72	23.84	23.35	19.32	6.97	2.91 2.17

ШЕГРТ ВОЗВОДНЕ ПО ГОДИНАМА СТАРОСТИ

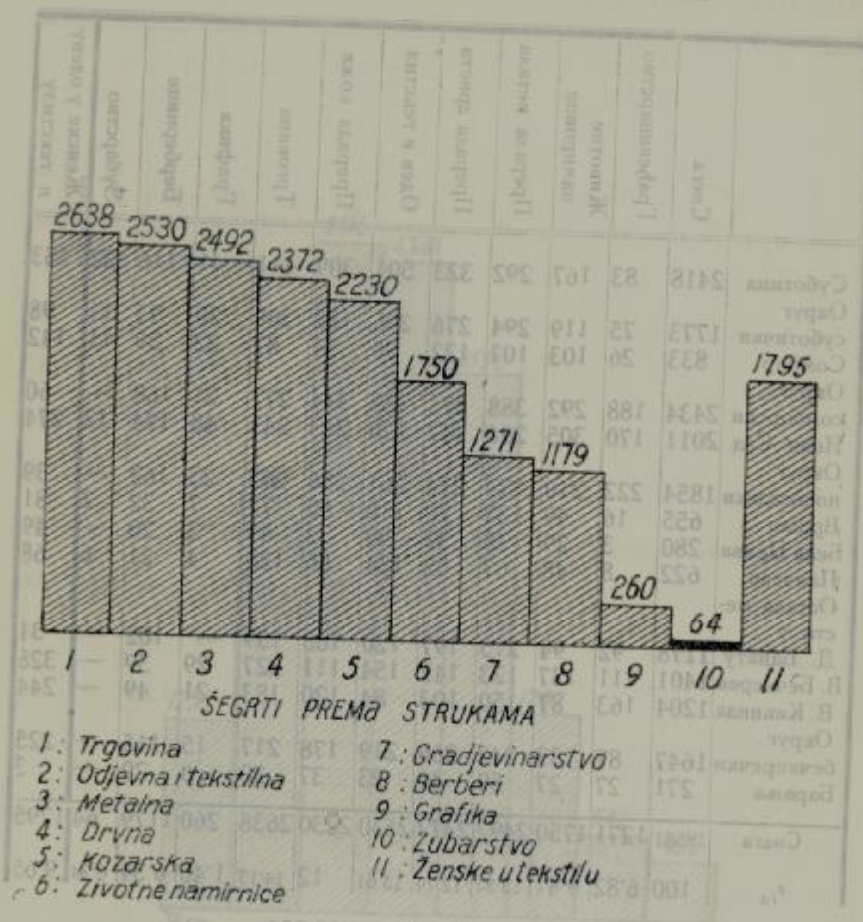
ШЕГРТА ПРЕМА ГОДИНАМА СТАРОСТИ

БРОЈ ШЕГРТА ПРЕМА СТРУКАМА

	Свега	Грађелинарство	Животне намирнице	Прерада метала	Прерада дрвета	Одев и текстил	Прерада кожа	Трговина	Графика	Берберине	Зубарство	Женске у одеви и текстилу
Суботица	2418	83	167	292	323	501	309	411	41	116	22	153
Округ												
суботички	1773	75	119	294	276	296	182	309	20	93	11	98
Сомбор	833	26	103	107	122	90	84	87	22	39	11	142
Округ												
сомборски	2434	188	292	388	393	333	314	277	21	168	—	60
Нови Сад	2011	170	305	206	142	176	243	241	48	194	12	274
Округ												
новосадски	1854	222	210	174	214	261	286	263	23	162	—	39
Вршац	655	16	49	137	70	110	80	71	7	32	2	81
Бела Црква	280	3	29	38	32	29	32	45	3	20	—	49
Панчево	622	8	48	67	52	134	86	128	4	21	6	68
Остала места у												
Д. Банату	1178	92	94	215	197	120	168	159	—	102	—	31
В. Бечкерек	1401	111	137	123	142	154	111	227	29	39	—	328
В. Кикинда	1204	163	87	150	103	84	120	183	21	49	—	244
Округ												
бечкеречки	1647	87	83	242	266	219	178	217	15	115	—	225
Барања	271	27	27	59	40	23	37	20	6	29	—	3
Свега	18581	1271	1750	2492	2372	2530	2230	2638	260	1179	64	1795
%	100	6'82	9'41	13'51	12'74	13'61	12	14'17	1'40	6'34	0'34	9'65

Мушких 16.786 — 90'35%

БРОЈ ШЕГРТА ПРЕМА СТРУКАМА

БРОЈ ШЕГРТА ПРЕМА СТРУКАМА И ГОД. СТАРОСТИ

	Свега	%	Број уписаних шегрта							Прекор 19
			Исход	14	15	16	17	18	19	
Грађевинарство	1271	6.8	76	204	309	254	257	106	35	30
Животне намирнице	1750	9.3	77	240	399	411	373	157	63	30
Прерада метала	2492	13.3	119	338	537	589	568	185	95	61
Прерада дрвета	2372	12.7	129	355	504	595	459	185	70	75
Одев и текстил	2530	14.1	165	339	636	609	438	178	98	67
Прерада коже	2230	12	149	356	580	557	385	134	40	29
Трговина	2638	14.2	215	388	593	630	532	155	67	58
Гrafika	260	1.4	22	36	58	53	48	23	9	11
Бербернице и фризернице	1179	6.3	56	185	350	258	191	74	41	24
Зубарство	64	0.3	—	2	9	17	18	8	5	5
Женске у одеу и текстилу	1795	9.6	242	294	441	370	321	92	19	16
Свега . . .	18581		1250	2737	4416	4343	3590	1297	542	406

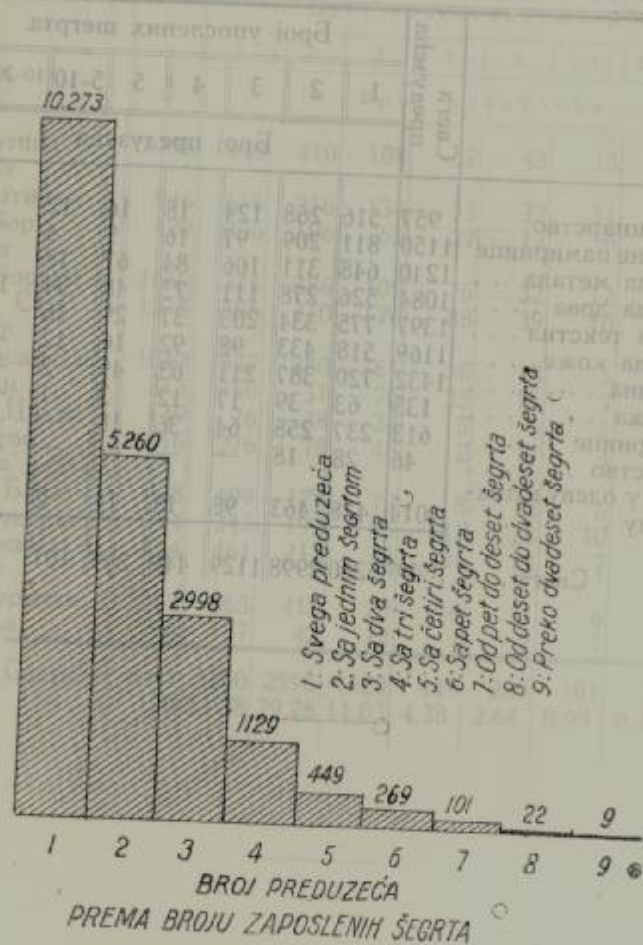
Таблица показује колико има предузећа са уполсленим шегрима.

	Свега	Број уполслених шегрта								Број предузећа
		1	2	3	4	5	5-10	10-20	20	
Суботича	1296	648	410	108	62	43	15	8	2	
Округ										
суботички	946	518	216	134	33	32	11	2	—	
Сомбор	420	206	106	62	27	12	6	1	—	
Округ										
сомборски	1060	341	486	109	76	32	12	4	—	
Нови Сад	1215	596	310	170	88	39	10	2	—	
Округ										
новосадски	1037	537	280	161	36	18	5	—	—	
Вршац	313	150	31	76	33	16	7	—	—	
Бела Црква	149	76	38	24	5	5	1	—	—	
Панчево	416	276	78	48	2	7	4	1	—	
остала места										
у д. Банату	688	409	178	72	8	12	6	—	3	
В. Бечкерек	704	342	192	86	41	26	10	3	4	
В. Кикинда	754	461	213	38	21	14	7	—	—	
Округ										
бечкеречки	1043	563	418	29	16	11	6	—	—	
Барања	196	137	42	12	1	2	1	1	—	
Свега:	10.237	5260	2998	1129	449	269	101	22	9	
%	100	51.38	29.28	11.03	4.38	2.64	0.99	0.21	0.09	

Таблица показује распоред свеукупних предузећа у Војводини према струкама и број запослених шегрта у истим

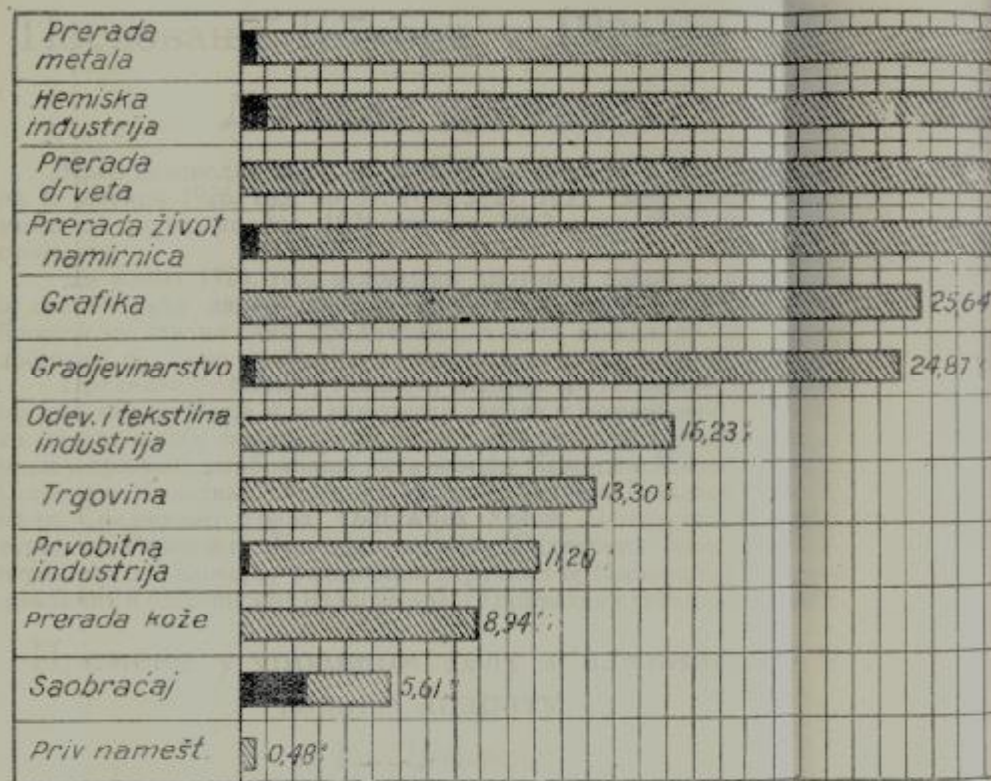
	Свега предузећа	Број уполслених шегрта								пре- ко 20
		1	2	3	4	5	5-10	10-20		
		Број предузећа								
Грађевинарство . .	957	516	268	124	18	16	12	1	2	
Животне намирнице	1150	811	209	97	16	9	4	1	3	
Прерада метала . .	1210	648	311	106	84	67	18	4	2	
Прерада дрва	1084	526	278	111	73	48	34	14	7	
Одев и текстил . . .	1397	775	334	203	37	29	16	1	2	
Прерада коже	1169	518	433	98	92	16	12	—	—	
Трговина	1432	720	387	211	63	49	2	—	—	
Графика	135	63	39	17	12	3	1	—	—	
Бербернице	613	237	258	64	36	18	—	—	—	
Зубарство	46	28	18	—	—	—	—	—	—	
Жене у одеу и тек- стилу	1014	418	463	98	18	14	2	1	—	
Свега	10237	5260	2998	1129	449	269	101	22	9	

Таблица показује распоред сваких пет де-
десет у Војводини према ступњама и број
запослених шегрта у истим

Друго Коморе састајо се из председате II. Татара, заменика
председате II. Татара, председате II. Татара, заменика
председате II. Татара, заменика

NESRETNI SLUČAJEVI RADNIKA U

У Финансиској Контроли били су: Ј. Рајковић, председник;
М. Ковач и Ј. Шмит, као чланови.

Преглед пословања Коморе обухвата време од 1. јануара 1926. до 31. јула
1927. год. у његовим најважнијим моментима.

Биро Коморе састојао се из: секретара П. Татића, заменика секретара Д. Тушановића, референта П. Чакића, статистичара М. Потнера, писара-дактилографа Б. Спасића и послужитеља М. Манделика.

1. јуна 1926. престао је бити члан Управног Одбора Р. Петровић, услед избора за староца читаонице Коморе, и на његово место дошао је Р. Берић; 16. јула поднео је оставку на чланство Управног Одбора Јован Рајковић, због неслагања са радом већине чланова Управног Одбора, и на његово место дошао је Л. Чаут м.л.; 16. јула изгласано је неповерење председнику М. Мрђанину и на његово место изабран је за председника Р. Берић; 29. јула дао је оставку потпредседник М. Ковач и на његово место изабран је А. Брежан.

Седница Управног Одбора 18. марта 1926. суспендовала је са дужности секретара П. Татића, до судског решења спора између њега и Д. Ђорђевића, бившег благајника Коморе, а за вршиоца дужности секретара одређен је Д. Тушановић.

19. априла 1926. изабран је за хонорарног правозаступника и референта по правним питањима Д-р Фрања Рещ, односно његов заменик дипл. јур. Јован С. Јегдић. Од 1. јуна до 31. јула је била уписана Анђелка Миленковић као дактилографкиња. Од 1. августа ангажована је Вилма Николић у својству дактилографкиње, протоколиста и архивара, а Бошко Спасић дотадашњи дактилограф-писар, постављен је за статистичара.

Управни Одбор 14. јуна 1926. донео је решење о реактивирању Павле Татића на дужност секретара, поводом његове писмене представке упућене Комори. На основу акта М. С. П. Т. бр. 132/IV, од 23. августа 1926. суспендован је поново са дужности секретар Павле Татић, до даље наредбе Министарства. Марко Потнер престао је бити чиновник Коморе 15. октобра 1926. услед редукције чиновника, која је уследила по редукцији буџета.

Актом Министарства Социјалне Политике П. Бр. 229/IV, од 28. септембра 1926. разрешен је дефинитивно целокупан Управни Одбор Коморе, секретар Павле Татић, који је дотле био у суспензији, и вршилац дужности секретара Душан Тушановић, и постављен је за Комесара Коморе Лазар Савков, шеф Обласне Инспекције Рада у Новом Саду, а за вршиоца дужности секретара Коморе одређен је од стране Централног Секретаријата Радничких Комора Богдан Крекић, чиновник истог Секретаријата.

5. марта 1927. скупштина Коморе изабрала је нову Управу у коју су ушли следећи: Младен Гргаров, председник; Липот Мочари, п. председник; Антон Јуришић, благајник; Јован Рајковић, Јован Шипош, Сима Аћимовић, Марко Потнер, Бела Киш, Ловро Чаут м.л., Васа Јовановић, Каменко Ђирић и Фрања Тренк, као чланови Управног Одбора; Антон Шефер, председник и Никола Паштровић и Никола Мирков, као чланови Финанске Контроле. Истог дана престао је и Комесаријат у Комори,

а Управни Одбор је накнадно замолио Централни Секретаријат Радничких Комора за одобрење да Богдан Крекић врши дужност секретара Коморе све до дефинитивног избора сталног секретара, што је и одобрено.

30. априла 1927. изабран је за деловођу Коморе Александар Николић; 1. маја 1927. отпуштен је Радивој Петровић, библиотекар, услед везивања његове функције са функцијом културно-просветног референта; 2. маја изабран је за културно-просветног референта Јован Рајковић, и тиме престао бити чланом Управе; 10. маја 1927. изабран је за инспектора Коморе у Новом Саду Милош Тимотић.

б) Код Повереништва:

До конца марта 1926. Комора је имала свега два стална повереништва: у Суботици и Великом Бечкереку. Од 1. априла 1926. успостављена су још три повереништва: у Сомбору, Вршцу и Белом Манастиру. До 1. априла повереници Коморе су били: у Суботици Јован Нешић, у Вел. Бечкереку Драгољуб Јанковић.

Од 1. априла 1926. наступиле су следеће промене: повереник Јован Нешић премештен је из Суботице за повереника у Бели Манастир, а за повереника у Суботици постављен је Лазар Петровић и за заменика повереника при истом повереништву постављен је Иван Оберовић; за помоћника-повереника у Вел. Бечкереку постављен је Дамјан Симић; за повереника у Вршцу Цветко Живанов и за повереника у Сомбору Антон Јуришић; 1. августа на место Антона Јуришића дошао је за повереника у Сомбору Јован Шмитран, који је 10. септембра замењен са Антуном Беретићем; 30. септембра отпуштени су из службе: помоћник-повереника у Суботици Иван Оберовић и помоћник-повереника у Вел. Бечкереку Дамјан Симић, услед редукције чиновника, која је дошла поводом редукције буџета Коморе. 1. маја 1927. отпуштен је повереник Јован Нешић из Белог Манастира, услед докидања тога повереништва.

Пословање повереништава Коморе

Повереништво Суботица

Повереништво Коморе у Суботици од 1. јануара 1926. до 31. јула 1927. године имало је свега 959 аката.

Иставило је 984 легитимације за пропутовање беспослене раднике, на основу којих су овим радницима даване повластице за путовање на железницама у полу цене.

Примило је једанаест молби за дозволу уписења страних радника и исте је упутило централи Коморе, у Нови Сад, на даљу надлежност.

Интервенција код надлежних власти и установа извршено је у 9 случајева, због неослобођења ученика на време и у једном случају безразложног отказа шегртског уговора, са успехом; у 2 случаја због запослења ученика на ноћном раду и у 1 случају због прекомерног запослења радника на ноћном раду, са успехом; у 33 случаја због неуредног отказа, са успехом; у 13 случајева због неисплате зараде, са успехом; у 11 случајева због бесправног задржавања радничке пословне књиге од стране послодавца, са успехом; у три случаја због отпуста радничких повереника, у 1 случају са успехом и у 2 без успеха; у једном случају ради заштите од прогона полиције двојице иностраних радника, са успехом; у 1 случају ради добијање школских простирија за курс кројења за подружницу кројачких радника у Суботици, са успехом.

Поред предњег повереништво је имало још и следеће важније интервенције и предмете: Упућен је распис свима обртничким удружењима на територији Повереништва са молбом, да иста не уписују децу испод 14 година за ученике (шегрте); интервенисано је у 5 махова ради враћања материјала, архива и књига, које је била запленила градска и државна полиција, приликом претреса Суботичког Радничког Дома, са успехом, изузев што Савезу Пољопривредних Радника није враћена архива; интервенисано је код Суботичке Жељезничке Дирекције, да њени органи не чине сметње беспосленим радницима, који путују ради тражења посла са половином карте; тражено је, да се питање и отварања и затварања радњи недељом и празником, као и радним даном, регулише од стране великог жупана у Суботици; на иницијативу повереништва, а уз присуство Инспектора Рада, постигнут је споразум између пекарских радника и послодавца у Суботици у погледу недељног одмора и радног времена по пекарницама, по како се послодавци нису придржавали споразума, Повереништво је против истих поднело пријаву код Инспекције Рада, који предмет до данас није решен; интервенцијом повереништва власник купатила у Суботици, г. Данило Фекете, дао је повластицу за купање, од 20% јевтиније свима организованим радницима у Суботици; на интервенцију Повереништва дошло је до јединствене листе свих радничких групација приликом избора за чланове Примирног Одбора Суботичког Обртничког Удружења (радничке групе), која је листа једногласно и усвојена; интервенисано је код Окружне Финансијске Управе ради издавања наређења свима послодавцима у погледу тачног убележавања у порезну књижицу задржане порезе на зараду радника; на интервенцију подружнице живежара, извршено је саслушање радница у творници чоколаде „Браћа Руф“, због злостављања запослених радница, и предмет је упућен централи Коморе на даљу надлежност; повереник је са представником полиције у Суботици извршио детаљан преглед хигијенских и осталих заштитних мера у творници вагона у Суботици

и извештај по томе послат је централи Коморе; иницијативом повереништва извршени су избори радничких повереника у 7 случајева и то: 5 случајева у Суботици, 1 у Сенти и 1 у Старој Кањижи.

Штрајкова и тарифних покрета било је укупно 10, са 744 учесника, од којих: 712 радника, 13 радница и 19 дечака, ученика. Повереништво је интервенисало у 9 случајева.

Осим тога повереништво је тачно извршавало добијене налоге од Централне Коморе и истој је стално слало недељне извештаје о своме раду, те сва остала акта повереништва говоре о томе.

Повереништво Велики Бечкерек

Повереништво Коморе у Великом Бечкереку, од 1. јануара 1926 до 31. јула 1927. године, имало је свега 689 аката.

Иставило је 663 легитимације за пропутујуће беспослене раднике, ради добијања повластица за возњу на жељезницама у пола цене.

Извршило је 81 интервенцију због неисплате зараде и 81 због моментаног отпуста са посла (без отказног рока) појединих радника. Интервенције су чињене делом на лицу места код послодавца, а делом код надлежних власти, и решаване су у већини случајева у корист заинтересованих радника.

Примило је 65 молби од разних фирми, ради дозволе запослења иностраних радника у нашој држави. Све молбе ове врсте упућиване су централи Коморе на даљу надлежност.

Осим горњих интервенција ово Повереништво је у наведеноме року учинило још и 22 важније интервенције, по молбама појединих радника и радничких стручних организација, и то: у 2 случаја код градске полиције у Великом Бечкереку, ради стриктног спровођења наредбе о затварању и отварању трговачких и занатских радњи недељом и ради оверовљавања легитимација беспосленим радницима за повластице на жељезницама; у 2 случаја код Обласне Инспекције Рада у Великом Бечкереку, поводом самовласног продужења радног времена, у млинској индустрији и фабрици крема у Великој Кикинди, од стране власника истог предузећа; у 4 случаја код месних власти у Великој Кикинди: поводом забране организовања пољопривредних радника у Српском Палеју, ради неспровођење наредбе о затварању радњи недељом, поводом забране рада радничким синдикалним организацијама и ради издавања легитимација беспосленим радницима за повластице на жељезницама; у 1 случају код Обласне Жупанијске Власти у Београду, поводом неodobрења Правила Радничког Спортског Клуба у Великој Кикинди; у 1 случају код Инспектората Министарства Народног Здравља у Новом Саду, поводом наплате велике лечничке таксе, за једну извршену операцију на жени једнога радника, од стране јед-

нога, лечника у Великом Бечкереку; у 1 случају код Жељезничке Дирекције у Суботици, поводом моментаног отпуста са посла тројице радника из Великог Бечкереча, који су били запослени код исте дирекције; у 6 случајева код управа и власника појединих предузећа и радионица у Великом Бечкереку, и то: 4 пута услед продужења радног времена од 8 на 10 и 12 часова дневно; 1 поводом отпуста радничког повереника и 1 пут поводом неисплате оштете радницима за прековремени рад преко осам часова, са 50%, као што Закон о Заштити Радника прописује.

Наведене интервенције већим делом имале су успеха, и заинтересовани радници и организације долазиле су до својих права и потраживања.

Иницијативом повереништва основано је 8 разних радничких организација, и то: Подружница Кожарско-Прерађивачких Радника, Подружница Берберско-Власуљарских Радника, Раднички Спорт Клуб и Музичко Удружење Радника Фабрике Шећера, све у Великом Бечкереку; Подружница Кожарско-Прерађивачких Радника, Подружница Металских Радника, Раднички Спортски Клуб и Раднички Тамбурашки Збор, све у Великој Кикинди.

Избори радничких повереника извршени су 1926 и 1927 године у фабрици шећера и фабрици намештаја „Бенц и Син“ у Великом Бечкереку.

Повереник је са шефом Инспекције Рада у Великом Бечкереку прегледао 25 разних предузећа.

„Аусшперунг“ (искључења са посла) и штрајкова било је свега три, и то: у Јаша Томићу, аусшперунг са 12 радника, код циглане Бауер и Пренкли; у Мариолани аусшперунг са 10 радника, у циглани Восинг и Мали, и штрајк кројачких радника у Великом Бечкереку, у коме је учествовало 10 до 12 радника, а који није био пријављен повереништву Коморе.

Поред наведеног Повереништво је извршило тачно све надлоге и упуте централе и стално је слао недељне извештаје о своме раду централни Коморе у Новом Саду, те се назначени бројеви аката повереништва већим делом односе на те предмете.

Повереништво Вршац

Повереништво Коморе у Вршцу од 1. априла 1926 до 31. јула 1927. године имало је свега 503 акта.

Издано је 1008 карата за купање шегрта у пола цене у градском купатилу, која је повластица одобрена од стране управе купатила на иницијативу Повереништва.

Иставило је 475 легитимација за пропутујуће беспослене раднике, на основу којих су радници добијали повластице за вожњу на жељезницама у пола цене.

Повереништво је, преко свога повереника, одржало 18 конференција са члановима разних радничких организација у Вршцу

и на тај начин настојало утицати на правац рада организација, а у смислу прописа Закона о Заштити Радника и Статута Радничке Коморе за Војводину.

Извршене су интервенције: у 41 случају поводом моментаног отпуста (без законом предвиђеног отказног рока) појединих радника; у 22 случаја због неисплате зараде радницима и бесправног задржавања радничке књиге од стране појединих послодаваца и у 1 случају због отпуста са посла радничког повереника услед вршења повереничке дужности. Интервенције Повереништва у томе правцу имале су успеха и спорови између појединих радника и послодаваца бивали су ликвидирани, већим делом, у корист радника, деломично на лицу места и споразумно између заинтересованих радника и послодаваца, а деломично преко компетентних власти.

Поред тога, повереништво је интервенисало и водило рачуна о искрсним штрајковима и тарифним покретима, којих је у току наведеног времена било свега 7, и то: штрајк млинарских радника, у коме је учествовало 16 радника и који је завршен поразом по раднике; штрајк металских радника, у коме учествовало 39 радника, у коме су радници постигли деломичан успех, и штрајк грађевинарских радника, у коме је учествовало 105 радника, а који је завршен са потпуним успехом радника; тарифални покрет обућарских радника, у коме је учествовало 76 радника, а који је завршен са редукцијом плате радницима са 5%; тарифални покрет дрводељских радника, у коме је учествовала 60 радника, који је такође завршен редукцијом плате радницима са 5%; и тарифални покрет кројачких радника, који се завршио потпуним успехом по раднике^{*)}.

Сва акта овога повереништва односе се на предмете око наведених интервенција и на саобраћајна акта између самога повереништва и централе Коморе у Новом Саду.

Повереништво Сомбор

Повереништво Коморе у Сомбору од 1. априла 1926. до 31. јула 1927. године имало је свега 450 аката.

Поред тога повереник овога повереништва лично је предвео 153 беспослена пропутујућа радника пред градску капетанију у Сомбору и интервенисао да исти добију легитимације на повластице у пола цене на жељезницама, пошто је тамо била заведена таква пракса код издавања ових легитимација.

Повереништво је у наведеном року код надлежних власти и установа учинило 72 интервенције, и то: у 28 случајева за правилно примењивање одредаба Закона о Осигурању Радника,

^{*)} Поред поменутих штрајкова и тарифних покрета у извештајима повереништва, у Новом Саду су у 1926. и 1927. вођена два штрајка у фабрици шрафова и оба се завршила неуспехом.

код Окружног Уреда за Осигарање Радника у Сомбору; у 6 случајева због отежавања и неиздавања легитимација пропућујим беспосленим радницима за добијање повластица у пола цене за возићу жељезницама, код месних власти у Сомбору, које су на основу прописа Закона о Заштити Радника (одељак о Берзама Рада) дужни издавати исте легитимације; у 1 случају због одбијања порезе на радничку зараду, преко законом одређенога %, код Финансијске Управе у Сомбору; у 3 случаја ради додељивања стана радничким породицама, по смислу Закона о Становима, код месних власти за станове; у 5 случајева због неослобођавања шегрта након истеклог времена о науковању, код Занатлијског Удружења (Корпорације) у Сомбору; у 1 случају ради потврде Статута Организације Грађевинарских Радника у Сомбору, код Обласне Жупанијске Власти Сомбору; у 4 случаја због прекорременог и законом недозвољеног запослења шегрта на поћном раду, и то у три случаја на лицу места код управа појединих предузећа у Сомбору и у једном случају код управе јединога предузећа у оближњем месту Крњаја, преко општинског поглаварства истог места; у 26 случајева због неисплате зараде, моментаног отпуста са посла (без отказног рока) и бесправног задржавања радничке књиге од стране појединих послодаваца, код месних надлежних власти у Сомбору ради правилне примене прописа Обртног Закона из године 1884.

Од наведених предмета налазе се у току 10; 10 су решени на штету радника и 52 у корист радника.

Тарифних покрета и штрајкова у току наведенога времена било је свега 4, и то: штрајк каменорезачких радника, у коме је учествовало 14 радника и који се завршио на штету радника; штрајк дрводељских радника, у коме је учествовало 35 радника, и који се завршио такође на штету радника; тарифни покрет кројачких радника, у коме је учествовало 7 радника и који се завршио победом радника и повишењем плата од 25%; и тарифални покрет грађевинарских радника у коме је узело учешћа 150 радника, који се завршио на штету радника уз погоршање услова рада и снижење плата.

Назначени број аката овога Повереништва односи се на послове око решавања напред наведених предмета, и већим делом на примљена упутства од централе у погледу рада Повереништва, и на извештаје и одговоре централи од стране Повереништва.

Министарство Социјалне Политике

Од 1. јануара 1926. до 31. јула 1927., Комора је у саобраћају са Министарством Социјалне Политике од важнијих предмета имала следеће:

Поштом Статута и Пословника Коморе, решење о изашиљању комисије за преиспитивање акта Управног Одбора Коморе

о реактивирању на дужност секретара П. Татића; решење о поновној суспензији секретара и поништење одлуке Управног Одбора Коморе о реактивирању секретара; решење о изашиљању комисије за преглед целокупног рада у Комори; решење о дефинитивном разрешењу секретара и заменика секретара, те целокупног Управног Одбора Коморе и успостава Комесаријата у Комори; решење о наименовању нових чланова за Комору, ради избора нове Управе; одобрење буџета Коморе за 1926—27. пословну годину, са почетком од 1. августа 1926. и завршетком 31. јула 1927., и проглашење ванбуџетског стање за раздобље од 1. јануара до 31. јула 1926. године; распис избора за сталну Радничку Комору за Војводину; *пројект* правилника о избору радничких повереника; *пројект* правилника о помагање незапослених радника; одобрење кредита из фонда за помагање беспослених радника у Војводини, у износу од 80.000 динара; и решење о оснивању Берзе Рада у Новом Саду.

Статут Коморе

Статут и Пословник Коморе, примљени од скупштине одржане 12. и 13. септембра 1925., одобрило је Министарство Социјалне Политике након многих писмених и личних интервенција и са извесним изменама и допунама, тек 23. априла 1926.

Статут је штампан на српском и мађарском језику и раслат је свима радничким и намештеничким стручним организацијама, као и свима члановима Привремене Радничке Коморе за Војводину.

Комесаријат

У административном пословању Коморе још 1924/5. године догодиле су се неке неправилности, услед којих је Комора кроз годину 1926/7. имала да претрпи тешке и немиле последице.

Наиме, тадањи секретар Коморе г. Павле Татић примио је, за рачун Коморе, од Суботичког Окружног Уреда, 12. децембра 1924., суму од 6311.— динара. Али је тај новац у благајну Коморе приспео тек 24. јула 1925. године, и пошто је књиговодство Коморе предходно надошло на овај мањак. Додуше секретар је одмах, чим је Управни Одбор покренуо ову ствар, положио у благајну Коморе 6311.— динара, заједно са одговарајућом каматом, уз мотивацију: да новац полаже, како Комора не би била оштећена, будући да је он одговорна личност за административно пословање у Комори; и ако је он новац у своје време, али без икакве признанице, предао тадањем благајнику Коморе г. Димитрију Ђорђевићу, те је овај крив зашто та сума није заведена у књиге благајне. Управни Одбор, који је тада стајао на челу Коморе, узео је на знање ово образложење г. Павла Татића, новац положен од њега примио, и тиме ову ствар

ликвидирао, давши П. Татићу одређене руке у погледу гоњења Д. Ђорђевића, ради накнаде суме коју он положио у благајну, као одговорна личност.

Након тога књиговодство Коморе надошло је још на један мањак у благајни од 1625'60 динара, и пошто г. Д. Ђорђевић није више био благајник, а констатовало се: да је он ту суму подигао из једне банке, у којој је стојао уложен Коморин новац, док је још био благајник, а није овај новац укњижио као приматак. Управни Одбор је предао ову ствар Суду.

Међутим, државни тужилац, на основу исказа бившег благајника г. Д. Ђорђевића и још неких сведока: да је за ову утају знао и секретар Коморе г. П. Татић, протегла је оптужбу и на њега, као секретара Коморе, и везао је проневеру суме од 1625'60 динара са предметом који се односи на 6311'— динара, те је тражио судски прогон за обојицу.

Како је све ово избило и на јавност, то је, наводно, према једној изјави секретара Централног Секретаријата г. Д-ра Живка Топаловића, Министарство Социјалне Политике, сазнавши за те случајеве, тражило од г. Д-ра Топаловића да он чини утицај на тадању Управу Коморе: да се г. Татић суспендује са дужности секретара, до доношења судске одлуке по предметима за које је оптужен од Државног Тужиштва.

Управни Одбор је тада, по савету г. Д-ра Ж. Топаловића, 18. марта 1926., донео решење о суспензији г. П. Татића са секретарске дужности, и на тај начин изгледало је да се ова ствар, донекле, ликвидира и да за саму Комору не ће бити никаквих тежих последица. Али је исти Управни Одбор Коморе, на основу једне претставке г. П. Татића, донео, 14. јуна 1926., одлуку о реактивирању секретара. Централни Секретаријат, сматрајући одлуку о реактивирању г. Татића на дужност секретара препадом извесних људи у Управи Коморе, затражио је од Министарства изашиљање једне комисије ради преиспитивања мотива те одлуке, и Министарство је 8. јула 1926. изаслало тражену Комисију, у особама г. г.: Лазара Савковог, шефа Обласне Инспекције Рада у Новом Саду, и Саве Музикравића, чиновника Централног Секретаријата Радничких Комора у Београду. Услед овога акта Централног Секретаријата дошло је до заоштрених односа између истог и тадање Управе Коморе, јер је већина чланова Управе у томе акту гледала гажење аутономног права Коморе од стране Централног Секретаријата.

Након тога, на жељу Управе Коморе, Министарство је 28. јула 1926., изаслало и другу комисију за преглед целокупног рада ове Коморе, у особама г. г.: Душана Јеремића, инспектора Министарства, и Д-ра Живка Топаловића, секретара Централног Секретаријата. И по поднетом извештају ове Комисије уследио је акт Министарства, од 18. августа 1926., о поновној суспензији секретара; а затим, као круна читаве ове ствари, и акт Министарства, од 28. септембра 1926., о дефинитивном разрешењу

секретара г. П. Татића и његовог заменика г. Д. Тушановића, разрешење тадањег Управног Одбора Коморе, те решење о успостави комесаријата у Комори.

Дакле, када се узме у обзир следеће: да је буџет Коморе редуциран и одобрен тек концем јула 1926., и да се од почетка те године до одобрења буџета живело, кроз седам месеци, у ванбуџетском стању од аконтација у износу свега 600.000.— динара; да је одобрени буџет почео важити за пословну годину 1926/7., т. ј. од 1. августа 1926. до 31. јула 1927., и да је одмах по одобрењу буџета наступио и комесаријат, који је трајао све до 5. марта 1927., а за које је време Комори опет дат један аванс од свега 200.000.— динара; и напослетку да се, по престанку комесаријата, морало скоро стално и искључиво радити на припремању материјала за редовну скупштину и за изборе за сталну Комору, који су такође међувремено расписани, јасно је, да се мора доћи до закључака: да ова Комора, за читаво време од 1. јануара 1926. до 31. јула 1927., није могла у довољној мери одговарати својим постављеним задацима и обавези према радничкој класи, на њеној подручној територији у Војводини. Јер се види, да је цео рад Коморе, за све то време, у главном и искључиво, био усредсређен на санирању њених унутарњих прилика; која је несређеност наступила као последице рада њезиних ранијих Управа и водећег апарата.

Несумњиво је, да је, од стране Министарства разрешени, Управни Одбор Коморе крив за наступели поремећај и ненормално стање у Комори, који су владали више од пет месеци; јер је дотични Управни Одбор, својим нелогичким закључцима и нетактичним држањем према Министарству Социјалне Политике, као надзорном форуму над радом свих Радничких Комора, дао повода истоме за успоставу комесаријата код ове Коморе.

Али је свакако за осуду и рад Министарства Социјалне Политике, које је, кроз наведено време, незаконито, подржавало једно ненормално стање у Комори, чиме је била тангирана и запостављена не само Комора као установа и њезина аутономија, него, и целокупно радништво у Војводини, које је кроз више од пет месеци било лишено једине своје, законом загарантоване установе, класне представнице и заштитнице у овој покрајини.

Акт Министарства о разрешењу бившег Управног Одбора Коморе и подржавању комесаријата кроз незаконито време, као и акт о редуцији буџета Коморе, усвојеног на скупштини Коморе од 26. фебруара 1926, на предлог Комисија по истим питањима, осудила је и скупштина Коморе од 5—7. марта 1927. њеним двама резолуцијама, које гласе:

„Решењем Г. Министра Социјалне Политике П. Број 227 од 28. септембра 1926. године у вези претходних решења П. Бр. 62 од 10. августа 1925. и Т. бр. 132 од 18. августа а са позивом на §§ 38, 63, 58 и 66 за тим 55, 51 и 40. Закона о Заштити

Радничка и чл. 9, 92, 79 и 93, затим 75 и 60. Статута Радничке Коморе, — Управни Одбор разрешен је дужности.

Дајући наређење свом Управном Одбору, да се позабави мотивима, који су изазвали предње решење и предузме најстрожије мере за заштиту угледа и својине Коморе; као и да се, на основу предњег испитивања, позабави и оправданошћу самог предњег решења, — Скупштина Радничке Коморе, одржана 5. марта у Новом Саду, констатује:

1. Да је Радничка Комора од септембра 1926. до марта 1927., дакле преко пет месеци, била без управе;

2. Да су радови Коморе и њена дужност на пољу радничког старања били спутани;

3. Да је овакав провизориј законом забрањен и да је тиме директно погажен § 65. (други одељак) Закона о Заштити Радника. Констатијући предње, Скупштина улаже свој одлучан протест."

1. Буџет, како је био израђен првобитно, имао је пуно покриће у приходима и био је у свима својим ставкама апсолутно оправдан.

2. Комисија мора да нагласи законом утврђену аутономију установе Радничке Коморе, која се, ако игде, мора да огледа у буџетском праву Скупштине, да саобразно програму свога рада утврди свој буџет. Комисија предлаже: да Скупштина изрази свој протест против отпочете праксе М. С. П., да неоснованим одлукама о буџету Коморе руши аутономију те установе."

Радничка заштита и осигурање

Обласне Инспекције Рада

Комора је у саобраћају са Обласним Инспекцијама Рада, у Новом Саду и Великом Бечкерек, имала пословних веза које се односе: на дозволе запослења страних радника на територији Војводине; на тужбе против појединих послодаваца и фирми, због кршења законских одредаба у погледу радног времена и плата радника, уколико су ове тужбе Комори биле поднешене од појединих радника и организација; и на разне наредбе и уредбе, прописиване од Министарства Социјалне Политике, уколико су се оне односиле на саме раднике или специјално на Радничке Коморе.

Мора се подвући да Обласне Инспекције Рада, као установе са задатком спровођења законске заштите радника, нису досада биле на висини свога позива. Ово не изненађује, кад се зна како су те установе организоване и са каквим апаратом фунгирају.

На пример: Инспекција Рада у Новом Саду, са подручном територијом целе Бачке и Барање, има у својој канцеларији,

пored шефа, свега једног писара, са „платом“ од 700—900 динара. (Плата се помиње само зато, што је оно тачно: „каква плата, онакав и рад“!) Шеф је скоро увек на путу, а писар не може без њега никакве важније предмете да свршава; те се за то и догађа, да прође по неколико месеци, па и година, док се извесни, важнији предмети реше.

Поред тога, шеф ове Инспекције не ради на заштити радника, као што му дужност налаже, него као да систематски и плански штити послодавце и богате предузетнике и индустријалце и сам омогућава гажење Закона о заштити радника. За тачност овога задњег нека послуже следећа факта:

Комора је у више махова, путем својих органа установила, да се у извесним великим индустријским предузећима безобзирно газе прописи Закона о заштити радника и такве случајеве са конкретним доказима доставила Обласној Инспекцији Рада у Новом Саду. Шеф ове Инспекције, уместо да је брзо и радикално приступио кажњавању појединих прекршитеља и тиме спречио даље прекршаје, месецима води нека „ислеђења“ и „поступке“ и на концу краја, на силне пожурнице, једва се смиљује и одговара: да је фирма Н. Н., због прекршаја Закона о Заштити Радника, кажњена са 200 динара, у корист државне касе!

Конкретних случајева било је у Суботици, где су извесне фирме немилице газиле прописе закона о заштити радника месецима прековремено, са неколико десетина радника, без нарочите дозволе, запославајући малолетну децу на ноћном раду непрекидно, и не плаћајући радницима — кроз две и три године — никакву отштету за прековремени рад. Ови су прекршитељи за такве прекршаје кажњени са по 200 и 300 динара новчане казне, иако су сви ови прекршаји били теже природе, за које су прописане казне до три и пет хиљада динара, према снази и величини предузећа, а прекршитељи су били све велика и богата индустријска предузећа!

Оригиналан је био и овај случај: да је фабрика шећера у Новом Врбасу моментано отпустила једног радничког повереника, услед вршења његове повереничке дужности, и да је г. Шефу Обласне Инспекције Рада у Новом Саду требало више од две године, док је установио: да тај повереник није био „правовалјано“ изабран, и да истоме, према томе, не припада никаква оштета нити заштита!

Уједно исти г. шеф оспорава право органа Радничке Коморе да могу без њега одлазити у предузећа, а он никада не налази за потребно да их позове када предузеће прегледа; те се услед тога догађа да г. шеф налази „највећи ред“ у свима предузећима приликом својих инспекција.

Не стоји боље ни са Инспекцијом Рада у Великом Бечкерек, јер се шеф ове Инспекције проглашује као ненадлежан за решавање спора у погледу отпуста и прогона радничких повереника и непријатељски се односи према радничким штрајковима.

Нема сумње да су ове установе, оваке какве су, права супротност ономе што би требало да су, и никаква препорука Министарства, које их је овако организовало и такве их и даље подржава. Јер не може се ни претпоставити, да ће се Закону о заштити радника моћи прибавити санкција и респект од стране послодаваца, када ови виде: да се једно богато предузеће, за прекршаје теже природе, кажњава само са 100 и 300 динара. Уосталом, за једно богато предузеће овакова мала казна не значи апсолутно ништа, када исто предузеће претходно месецима гони по 80, и више, радника на прековремен рад, без оштете са 50%, и на тај начин чини, несумњиво, уштеде на хиљаде динара.

Изгледа, да су надлежни основали и подржавају овакве Инспекције Рада само зато, да би могли рећи: „Ето, и ми имамо установе, које воде бригу о нашим радницима.“

Надлежно Министарство морало би да нађе начина и средстава: да се постојећим Инспекцијама Рада дадне одговарајући административни апарат, који би, под строгим контролом, био приморан на стриктно тумачење и спровођење законске заштите радника. Јер подржавањем оваковог апарата, не само што се узалудно троши новац на издржавање тих усанаова, него се тиме свесно служи интересима богатих предузетника а запоставља се радничка заштита, која има своју законску подлогу.

Напослетку, да ли се исплате она силна путовања г. инспектора? Када од тога нема никакве користи ни радништво, ни држава као таква.

Средишњи и Окружни Уреди за Осигурање Радника

Саобраћајна акта између Коморе и Средишњег Уреда била су, углавном, финансиске природе. Наиме: извештаји и изводи текућих рачуна о убраним приносима, које Средишњи Уред убира за ову Комору путем Окружних Уреда у Војводини, уз известан установљени проценат наиме материјалне оштете за послове око тога убирања.

Уједно је ова Комора у више наврата, по жељи Средишњег Уреда, а по предходном консултовању надлежних радничких и наменитеничких стручних организација у Војводини, чинила предлоге надлежном Министарству за наименовање и попуну чланова за равнатељства појединих Окружних Уреда за Осигурање Радника у Војводини, и подносила надлежним форумима представке и мишљења по извесним питањима, која се односила на радничко осигурање.

Како су Окружни Уреди за Осигурање Радника установе, које су засноване и функционишу на специјалном закону о осигурању радника, то Комора у односу према овим установама стоји на потпуно неутралној бази, и нема никаквих директних

веза са њима. Изузев што су у прошлости тражени од Уреда у Војводини извесни податци о броју осигураних радника, који су употребљени за статистику Коморе; и што су од стране Коморе чинјене интервенције код неких Уреда, а по захтеву појединих радника, који су сматрали да су и интереси били тангирани.

Али је и поред тога запажено, да према овим установима радништво није најбоље расположено (по веровању ове Коморе услед мање-више комплициране администрације, која је заведена код тих усанаова). Што се, углавном, има преписати у ману саме Коморе Закону о осигурању радника, који је иначе модеран и доста либералан за радништво, и прилике под којима исто живи.

Огуда и долазе честе тужбе радника и негодовања против тих усанаова, због спорог решавања предмета по којим су исти заинтересовани; јер се радници не могу да помире са строгим формалностима и многим процедурама, које условљава поменути закон и његова тумачења, кроз које морају да прођу извесни предмети док би се решили. Услед тога понеки радник мора да чека по неколико недеља док дође до свога потраживања, и док се извесно питање, по коме је заинтересован, коначно реши.

Како се код ових усанаова стално, од њиховог оснотка, врше наименовања у њихова управна тела, док се не обављају избори, то се често дешавало: да су на Управу тих усанаова долазили људи са врло мало смисла за правилно вођење послова у истима. А било је и таквих случајева, да су и сами представници радника радили противно онима, чије интересе треба у дотичним усанаовима да заступају.

Карактеристике ради, и без икаквог коментара, овде се износи само један конкретан случај, који се догодио код Окружног Уреда у Суботици, са напоменом, да је сличних случајева било и више и код неких других Уреда у Војводини.

Наиме, Подружница Живежарских Радника у Сенти, на пријаву неких њених чланова, у августу 1926. жалила се — путем ове Коморе — Окружном Уреду у Суботици на рад и недолучно понашање уредског лекара у Сенти Др. Бранка Белеслиног, пошто се жалба, која је по тој ствари претходно подношена директно шефу експозитуре Уреда у Сенти, није узимала у обзир.

Како поменути Уред неколико месеци није ову жалбу решио, то је ова Комора ургирала решење исте. Након тога је Уред, из непојмљивих разлога, тражио од Коморе оригиналан записник оне седнице поменуте подружнице, на којој је предмет тужбе против др. Белеслина расправљан, иако је препис истога записника, оверен од Коморе, био Уреду послат заједно са жалбом.

Комора је, уз горњу констатацију, одбила да оригинални записник пошаље Уреду, бојећи се, да исти не би, евентуално, нестао, и уједно сматрајући да Уред, неверујући у оверени препис, гаји сумњу према самој Комори. Након тога је Комори од Уреда приспео, 15. фебруара 1927., акт следеће садржине:

„У вези тамошње жалбе бр. 298/1926. против овог Уреда у предмету записничке пријужбе Фрање Бодо и Михајла Молара против Др. Бранка Белеслина, уредског лекара из Сенте, извештава се Наслов, да је равнатељство овог Окружног Уреда на својој седници од 29. јануара 1927. под тачком 18. седничког записника, донело следећи закључак:

1. да се интервенција односно тужба Радничке Коморе против уреда, као неоснована одбије, јер се из списка уреда установило, да је управа уреда, поменуте застареле жалбе против Др. Белеслина узела у поступак;

2. да се по горњим жалбама као застарелима обустави сваки даљи поступак,

Ј Е Р

се установило

1. да су жалбе застареле;
2. да је ту по среди била интрига, како би се Др. Белеслин требао да макне а у корист неког другог лекара;
3. да су те жалбе неоправдане;
4. да се у томе питању хтела искористити безазленост радника од стране неких заинтересованих личности."

На овакво решење Уреда, а на захтев заинтересованих радника и њихове подружнице у Сенти, Комора се жалила Средишњем Уреду у Загреб и тражила интервенцију истог. Након чега је, 15. маја 1927., Окружни уред из Суботице послао акт Комори, са којим се солидарисао и Средишњи Уред у Загребу, а који гласи:

„У вези тамошњег акта бр. ад. 61./1927—3. извештава се Наслов, да је закључак овдашњег равнатељства потпуно оправдан и правомаан.

Уједно се извештава Наслов, да се неоправдана жеља једне установе, не може испунити.

Даље се моли Наслов, да појединим организација стави до знања, да интересите са молбама и жалбама упућују непосредно у Уред, где ће им се свака њихова молба или жалба најсавесније решити по постојећим прописима З. О. Р.-а како је то у сваком случају и до сада учињено.

Сувишно и неумесно адвокатисање појединих радничких организација код овог уреда, потпуно је излишно и неће се узимати у обзир, јер Управа Уреда свугде избегава све што је штетно по ову установу, која и тако има много непријатеља."

Како се у задње време код Министарства Социјалне Политике појавила тежња за санирањем нездравих унутарњих прилика у појединим Окружним Уредима у Војводини, путем завођења комесаријата (случај са Уредима у Вршци и Суботици), то ова Комора против тих појава одлучно устаје и најенергичније захтева: да Министарство што хитније распише изборе за све установе радничког осигурања.

Јер су само избори једини лек и начин за сређивање прилика у свима аутономним установама, па и у Окружним Уредима за Осигурање Радника; у којима, такођер, није све онако; како би требало да је. А пут којим је пошло Министарство, не само што не води позитивним резултатима, него је штетан и незаконит.

Централни Секретаријат Радничких Комора и остале Радничке Коморе

Саобраћајна акта између ове Коморе и осталих Радничких Комора, те Централног Секретаријата Радничких Комора, била су већим делом информативно-спојног карактера. Изузев неке мање интервенције, по жалбама појединих радника, које је ова Комора вршила за рачун друге, или обратно.

Коморе су стално и узајамно једна другој, као и Централном Секретаријату и овај њима обратно, достављале: све своје записнике седница Управних Одбора, скупштина и анкета, те важније одлуке, представке и начелна и принципијелна мишљења по појединим питањима, која засепају у интерес радничке класе, као целине.

Коморе и Централни Секретаријат чинили су ово ради тога, да би све њихове представке, мишљења и становишта, које су упућивали надлежним форумима и факторима, поводом решавања разних питања која се односила на раднике, биле саслушне и једнодушне. И да би, као такове, чиниле што јачи утицај код надлежних на решење тих појединих питања у корист радника и радничке класе.

Однос ове Коморе према осталим Радничким Коморама био је у прошлости вазда пријатељски. Као што је, углавном, био однос и према Централном Секретаријату, који важи и функцира као посредни и спојни орган свих Радничких Комора у држави. Изузетак се догодио 1926. године, када је дошло до извесног неспоразума између Централног Секретаријата и тадањег Управног Одбора ове Коморе, услед супротног становишта код питања о рективирању и суспензији тадањег секретара. Овај је неспоразум имао за последицу успоставу комесаријата код Коморе.

Државне Берзе Рада

Пошто у Војводини уопште нема Државних Берза Рада, то је у години 1926. била заведена пракса код Коморе, да се све приспеле молбе за дозволу запослења страних радника предходно упућују Државној Берзи Рада у Београд, ради мишљења и извештаја, те су сва акта у саобраћају између Коморе и поменуте Берзе била те нарави. Како је Министарство Соци-

јалне Политике, на предлог Инспекције Рада у Новом Саду, једним својим решењем докинуло поменућу праксу и завело једну другу, саобраћај између Коморе и Берзе Рада у Београду потпуно је престао; будући, да иста Берза нема евиденцију о кретању незапослених радника у Војводини, нити има било каквих података о радницима, који би евентуално могли послужити овој Комори, код давања мишљења по молбама за упослење страних радника у Војводини, или код решавања било којих других питања која спадају у њену надлежност.

Ова Комора, имајући у виду неопходну потребу постојања Државних Берза Рада у Војводини, у више махова покушавала је дејствовати код надлежног Министарства, да се ове установе успоставе. Но, нажалост, у томе није било успеха, јер ни до данас у Војводини Државних Берза Рада нема.

Министарство Социјалне Политике, тек у заљне време, показало је извесну намеру за оснивањем једне Берзе Рада у Новом Саду, али и та намера, изгледа, није довољна озбиљна. Јер ни сам почетак тога посла није стављен на добру и озбиљну основу, што се може видети из следећег.

Наиме, јуна месеца 1927. исто Министарство дозначило је овој Комори суму од 10.000 — динара, на трошкове око оснивања Берзе у Новом Саду, и без икаквог опширнијег упутства ставило у дужност Комори, да се побрине за одговарајући локал Берзе. Комора је убрзо нашла локал и тражила одобрење ангажмана истог; али, уместо тога, Министарство извештава Комору: да је, према закону, дужна Општина ставити на расположење потребне просторије за Државну Берзу Рада, бесплатно. Комора се са овим актом Министарства одмах обратила Новосадској Општинској Управи, где јој је одговорено: да у општинским зградама нема празних просторија, а за евентуално изнајмљивање приватних просторија у општинском буџету за годину 1927 нема никаква ставка, која би се могла употребити на те сврхе.

Комори је накнадно достављен кредит у износу од 63.000 за тромесечно издржавање Берзе Рада у Новом Саду, која би, по налогу Министарства, имала да отпочиње с радом 1. јануара 1928. г. Тај кредит је више него недовољан за Берзу. И овога пута, Комори у погледу оснивања Берзе нису дате ближе инструкције.

Није потребно нагласити да се из горњег може закључити, да Министарство не мисли озбиљно приступити организовању Државних Берза Рада у Војводини. Јер ако се, неком срећом, и успостави Берза Рада у Новом Саду, то не значи, да је ово питање скинуто са дневног реда, пошто прека потреба радника у Војводини изискује успоставу ових установа у свима већим индустријским центрима, као што су: Суботица, Вел. Бечкерек, Сомбор и Вршац. А уједно се зна, да за ове сврхе има и могућности и довољно материјалних средстава, која су црпљена од самих радника, а намењена су специјално за издржавање поменутих установа.

Раднички повереници

Како § 108. Закона о заштити радника предвиђа установу радничких повереника, а § 111. и 116. вели: да ће Министарство Социјалне Политике израдити потребне правилнике о избору и пословању тих повереника, и пошто досада ови правилници нису били израђени, те је било препуштено шефовима појединих Обласних Инспекција Рада да, по своме нахођењу, одлучују о ваљаности избора радничких повереника и компетенцији њиховог рада, то је ова Комора — упоредо са осталим Радничким Коморама — настојала да се решење овога питања једном приведе крају. Ради тога је код надлежног Министарства стално форсирана израда наведеног правилника.

Најзад је Министарство Социјалне Политике израдило пројект правилника о избору радничких повереника и исти послало, маја месеца 1927., свима Радничким Коморама на мишљење. Мишљење ове Коморе по томе правилнику, које је послато Министарству Социјалне Политике, гласи:

„МИНИСТАРСТВО СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

БЕОГРАД

На акт бр. 3640/IV. тога Министарства Комори је част по правилнику за избор радничких повереника поднети своје мишљење:

1. Чл. 7. пројекта правилника пасивно право везује за рок запослења. Везивање пасивног права, међутим, ма и за пуно краћи рок него што је предвидео пројекат, одвело би до изигравања радника да за своје поверенике изаберу људе које би желели. Зато пасивно право не би требало везати за рок запослења, већ одредити да пасивно право имаду сви радници који су на дан расписа избора затекли се у предузећу.

2. Чл. 14. пројекта предвиђа изборе тајним гласањем по д'Онтовом систему. Али постоји озбиљна бојазан да се у претежном делу места тај компликовани изборни систем по правилнику не схвати, и да то онемогући и саме изборе повереника. У великој неписмености радника ова претпоставка је оправдана и треба водити рачуна да се избори повереника у свима местима проведу безусловно и брзо.

Осим тога треба имати у виду и околност да правилником предвиђени изборни систем намеће и приличне изборне трошкове. Те трошкове моћи ће поднети само радничке организације. Повереници би, према томе, могли бити бирали само у местима где постоје радничке организације.

У читаоном низу места, где радничке организације не постоје, избор се не би могао извршити, јер не би имао ко да их финансира.

Па и тамо где постоје јаке организације, и где има израђених људи који би изборне одредбе правилника потпуно про-

вели, потребно би било да се избор повереника што више упрости. То би могло бити на тај начин, што би се у чл. 14. пројекта, на почетку, унела измена која би гласила:

Избор радничких и намештеничких повереника врши се акламацијом. Ако једна петина радника дотичног предузећа са тим не буде сагласна и код Инспекције Рада затражи, тада ће се избори извршити директним, тајним, гласањем. Подела мандата врши се према утврђеном простом количнику.

Чл. 12. пројекта требало би довести у сагласност са одредбом да се избори могу да врше и акламацијом.

3. Чл. 33. пројекта требало би преиначити тако, да изабрани повереници након 5 дана у своју дужност улазе аутоматски, без обзира да ли су им претходници хтели предати дужност или не. Против оних који повереницима не хтеди предати дужност, повереници ће, пошто аутоматски преузму своје функције, поднети пријаву и тражити интервенцију Инспекције Рада.

4. Пројекат правилника није ништа предвидео у погледу заштите радничких повереника. Закон је међутим предвидео да повереник ради вршења своје дужности не сме бити отпуштен са рада. Оно „због вршења своје дужности“ требало би подвести под једну меродавну и ауторитативну контролу, да би се избегле злоупотребе. Зато би требало да у правилник уђе одредба: да послодавац радничког повереника не сме отпустити без претходног решења надлежне Инспекције Рада.“

Помоћ беспосленим радницима

§ 99. Закона о заштити радника прописује помоћ за незапослене раднике из фонда за Државне Берзе Рада, који се убира од радника а који је још 1926. године износио око 40 милиона динара.

Пошто Министарство Социјалне Политике није основало Берзе Рада, које су према закону дужне издавати помоћ беспосленим радницима, то су оних 40 милиона динара стајали у Хипотекарној Банци уложени, а беспослени радници су стално, гладни, голи и боси, без икакве помоћи, лутали широм државе тражећи посла.

Све Радничке Коморе, заједно са Централним Секретаријатом Радничких Комора, чиниле су утицај на Министарство Социјалне Политике: да се једном донесу те „ближе одредбе“ о давању помоћи неупосленим радницима из поменутог фонда. Нарочито је ово тражено 1926. године, када је беспослица била достигла свој врхунац, и да се оснују законом предвиђене установе, које ће ту помоћ издавати. Али је глас Радничких Комора стално остајао само „глас вапајућег у пустињи.“

Додуше, у Министарству се нашла нека „милостива“ душа која је израдила неки пројект правилника о помагању незапослених радника; али се, изгледа, на томе пројекту и остало. На тај

правилник дала је мишљење и ова Комора, још фебруара 1927., али он још никако не ступа на снагу. Мишљење Коморе по томе правилнику гласи:

МИНИСТАРСТВО СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

БЕОГРАД

Комори је част одговорити на акт М. С. П. З. Р. Бр. 1865/IV од 21. II. 1927.:

1. Како су средства фонда која се сакупе у току године сувише ограничена, мишљења смо да распоред употребе на помагање незапослених и на продуктивно решавање незапослености предвиђен § 23., не би дао жељене резултате ни на једном, ни на другом пољу. Шта више, и цела прикупљена годишња сума за продуктивно решење питања, раздвојена на пелу земљу, не би значила ништа јер, у правилу, на наднице би од тога отишао само незнатан проценат а остало на материјалне издатке, 20%, предвиђено за новчано помагање дало би сувише мален фонд који не би одговорио сврси. Било би зато оправданије да се узме следећи распоред фонда: за новчане и путне помоћи 60%, за продуктивне кредите 30%. Ако у току године кредит од 60% за новчане помоћи не буде исцрпљен, сви заостати концем године преносе се на продуктивне кредите за употребу у идућој години. Правилник треба да утврди и то: да се бескалатни продуктивни кредити не могу трошити за материјалне набавке, већ само за исплату радничких надница.

2. Срествима којима располаже, правилник може да ублажава тешке случајеве беспослености. А ти тешки случајеви су текако незапосленост траје преко 6 односно 8 недеља, и ако се она у току једне године, после краткотрајне запослености, са малим прекидима вуче у недоглед.

Зато би у § 22. требало омогућити да се помоћ у току једне године може пружити три пута по 6 недеља после 2 недеље непрекидне незапослености, или у укупном износу годишње за 18 недеља.

Код дугорочне незапослености овластити правилником на издавање ванредних помоћи у границама могућности а до износа 6-недељне помоћи.

3. § 10. правилника требало би прилопати тумачење: да су одлуке са којима се председник не слаже извршне, и то у року од 14 дана ако не дође решење г. Министра.

4. § 7. правилника потребно би било довести у сагласност са § 106. Закона о заштити радника, обавезујући све друге Берзе да Берзама створеним по овоме правилнику редовно подносе извештаје о кретању незапослених и о висинама издатих потпора.

Напокон је Министарство Социјалне Политике решило да путем Радничких Комора пружи помоћ незапосленим радницима,

и својим актом бр. 36.4332/IV. од 7. маја 1927. одобрило је, у ту сврху, суму од 600.000 динара, за целу земљу.

Према томе решењу, Радничкој Комори за Војводину додељена је сума од 80.000 динара за читаву њену подручну територију, с тим, да се помоћ има издавати по правилнику, који је израдила Београдска Радничка Комора за те сврхе, који је неприлагодљив за остале Коморе, и по нарочитом упутству датом од истог Министарства.

Иако ова Комора ни по чему није била обавезна на делење те врсте помоћи, и на тај начин, она се ипак примила овога, наметнутога јој, посла, како не би на њу пала кривица за евентуално неиздавање те помоћи. И како поменуто решење и правилник, по коме се помоћ издаје, условљавају административне компликације код издавања помоћи, то је Комора морала за тај посао ангажовати, на свој рачун, нарочиту радну снагу услед чега је имала излишних издатака.

Сума од 80.000— динара подељена је на овај начин: Нови Сад 25.000—, Суботица 20.000—, Вел. Бечкерек 15.000—, Сомбор 10.000—, и Вршац 10.000— динара.

Поред тога, што према стриктном тумачењу поменутог правилника мало ко има права на ову помоћ, карактеристично је још и то, да је Министарство ову помоћ издало баш у мају месецу. Дакле, у највећој сезони рада.

Да би се коначно и добро решило питање помагања беспослених радника, потребно је, да надлежно Министарство што пре стави на снагу већ израђени правилник о овој помоћи, и да у исти унесе оне промене и допуне, које су у предњем мишљењу Коморе, по томе правилнику, изражене. Уједно је, у вези с тим, потребно, да Министарство што пре оснује законом предвиђене Државне Берзе Рада, у чију компетенцију спада и издавање помоћи незапосленим радницима. Пошто је крајње време, да се ово питање скине са дневног реда, јер за ове сврхе има већ и довољно убраних материјалних средстава, те нема више никакве сметње за решење тога питања.

Повластице беспосленим радницима

Министарство Саобраћаја, по овлашћењу § 120. Закона о заштити радника, 7. септембра 1925. прописало је било т. зв. „радничке легитимације“, на основу којих су беспослени радници, који путују ради тражења рада, имали право на повластице у пола цене на свима државним жељезницама.

Како на територији Војводине нема државних берза рада, које би, према § 101. поменутог закона, издавале упутнице радницима за наведене повластице, то је ова Комора, у интересу беспослених путујућих радника, дала на свој рачун штампати те „радничке легитимације“ и узела на себе посао око изав-

љања истих, а са надлежним општинским властима споразумела се да они те легитимације само оверавају.

На тај начин је ово питање било регулисано и радници су искоришћавали повластице на жељезницама све до 20. априла 1927. године, када је Министарство Социјалне Политике издало једно наређење о ограничењу кретања незапослених радника, које је наређење наишло на разноврсна тумачења код појединих општинских власти, услед чега је наступила права конфузија око издавања упутница за повластице на жељезницама. Комора је поводом тога била принуђена упутити Министарству Социјалне Политике нарочиту представку, у којој је тражено: или докинуће овога последњег наређења, или да Министарство изда једну нарочиту окружницу у погледу стриктног тумачења тога наређења. Како не би и у будуће заинтересовани радници били изложени разним шиканама полицијских власти, када се на исте обрате ради тражења упутница за повластице на жељезницама, као што је то случај био досада, скоро у свима местима Војводине, након ступања на снагу поменутог наређења о ограничењу кретања беспослених радника.

Упослење страних радника

На мишљење Комори, у међувремену од 1. јануара 1926. до 31. јула 1927, приспело је 393 молбе за дозволу упослења страних радника. Повољна мишљења давана су углавном само специјалним радницима, на пр.: куварима пива, куварима шећера, јалним радницима текстилне и конзервне индустрије, струч-специјалним радницима оних индустријских предузећа и директорима и инжењерима оних индустријских предузећа и творница које су тек у почетку развоја у нашој држави, и неким радницима-мајсторима, који су потребни за руковођење специјалним новим стројевима а за које није било способних домаћих радника.

Како издавање ових дозвола регулисава један нарочити правилник Министарства Социјалне Политике, то се Комора приликом давања мишљења по молбама за те дозволе морала придржавати одредаба тога правилника, наравно, имајући у виду интерес домаћих незапослених радника у кризи рада, која је 1926. била достигла врхунац. И поред настојања Коморе да код обављања овога посла буде објективна, било је потешкоћа и неприлика.

Наиме, према томе правилнику Комора је дужна, у случају да дадне негативно мишљење по извесној молби, упутити моллиоца-послодавца тамо где ће моћи добити потребну одговарајућу радну снагу из редова домаћих радника. Пошто на територији Коморе не постоји Државна Берза Рада, на коју би се могли заинтересовани послодавци упућивати за набавку радне снаге, то се Комора по сваком конкретном случају претходно обраћала за извештај и стручно мишљење стручним радничким

организацијама, или појединим радницима оне струке, којој је припадао и сам инострани радник за кога је тада дозвола запослења тражена. Али је било и таквих случајева да је Комора дала негативно мишљење, засновано на претходном мишљењу и извештају једне од радничких стручних организација, и послодавца упутила да потребну радну снагу набави путем дотичне организације, и када се овај обратио истој није могао домаћег радника, са одговарајућем квалификацијом, добити.

Услед сличних случајева Комора је довођена у незгодан положај и њезини чиновници су позивани на изјашњење, јер се тангирани послодавци жалили, наводно на пристрасно мишљење Коморе, иако се Обласне Инспекције — које дозволе за уписење страних радника издају — приликом давања дозвола нису, јер не морају, строго придржавале мишљења Коморе; него су дозволе, у већини случајева, издаване на основу сопственог познавања стање ствари и нахођења самих Инспекција Рада.

За саму пак карактеристику рада обласних инспекција рада око издавања дозвола за уписење страних радника, послужиће ова околност: 1926. биле су учестале молбе за уписење баштованских радника из Бугарске, те се Управа Коморе, у интересу објективности мишљења по овим молбама, позабавила са овим питањем на једној својој седници и донела закључак: да се баштованским радницима из Бугарске не би требало дозволити уписење, из разлога што се скоро сваки војвођански пољопривредни радник разуме и у баштованлуку. По томе су Коморина мишљења по молбама ове врсте била увек негативна, а слична мишљења била су и Државне Берзе Рада у Београду; али је Инспекција на супрот томе дозволе уписења за баштованске раднике из Бугарске издавала, иако је знала да молбе не подносе наши држављани-послодавци, него сами Бугари, који су претходно дозволе добили, пошто су у Војводини узели у закуп подесну земљу за баштованске производе.

Овакав поступак Инспекције у Новом Саду није ишао само на штету домаћих пољопривредних радника, него и на штету домаћих земљорадника малих поседника, који у недостатку сопствене, арендирају (закупљују) општинску и приватничку земљу; па и самих баштованских радника из Бугарске, који су долазили у нашу државу ради зараде. Јер, док су Бугари-послодавци на једној страни натеривали високе цене закупа земље и на тај начин одузимају из закупа домаћих малопоседника, дотле су на другој страни своје земљаке-раднике, које су у нашу државу доводили, до крајности искоришћавали уз најтеже услове рада, гонећи их на рад дан-ноћ за мизерну награду у новцу и лошој храни, пошто под таквим условима нису могли добити домаћу радну снагу.

Поред тога, Обласна Инспекција Рада доставила је једном приликом Комори једну молбу на мишљење тек након више од једне године дана, иако се у молби тражило продужење упо-

слења још само на 6 месеци; што значи, да је самим протеклим роком, од дана подношења молбе до дана приспећа Комори на мишљење, молби било двоструко већ удовољено. И када је Комора молбу вратила Инспекцији са предњом констатацијом, Инспекција је одговорила: да Комора само изволи дати своје мишљење и без обзира на околност, када је молба послата и када јој је на мишљење упућена.

Сам пак постојећи правилник о уписењу страних радника, услед својих недостатака и без постојања добро уређених државних берза рада, са тачном евиденцијом о кретању незапослених домаћих радника, показао се на пракси као неспроводљив и требало би га укинути. А питање уписења страних радника у нашој држави, као и питање уписења домаћих радника у страним државама, требало би решити путем међународних уговора на реципроцитетној основи слободног кретања радника у циљу тражења посла.

Правна заштита радника

У међувремену од 1. јануара 1926. до 31. јула 1927. Комора је примила свега 322 жалбе радника против разних послодаваца. Ове жалбе се већином односиле: на неисплату зараде радника и на моментани одпуст са посла, без законом предвиђеног отказног рока, те, неке, на задржавање радничких књижица од стране појединих послодаваца.

Детаљан извештај о указаној правној помоћи радницима, појединачно за 1926. и 1927. г., огледа се у следећем:

За време од 1. јануара до 31. децембра 1926. г. Комори је приспело 184 записничке жалбе радника и то 169 против послодаваца и 15 против разних надлештава. Жалбе, које су приспеле против послодаваца, деле се на три следеће категорије: 1. Ради неисплате радничке зараде 86; 2. ради непризнавање законитог отказног рока 62; и 3. ради неисплате прековременог рада 17.

Жалбама против разних надлештава (среских начелстава, окружних уреда и полицијских и општинских власти) подизане су од радника ради незаконитог поступања истих према њима.

Од 1. јануара до 31. јула 1927. г. Комора је интервенисала у 138 случајева по разним споровима између радника и послодаваца. У 10 случајева радници су и од жалбе одустали; у 7 случајева Комора је одбацила жалбе као неумесне; у 8 случајева пружена је правна помоћ и савет; у 49 случајева спор је решен у корист радника посредовањем саме Коморе.

У 64 случаја тужени су послодавци пошто интервенција Коморе није успела. Од те 64 тужбе добијене је 64 пресуде у корист радника. Од стране власти пало је 5 пресуда којима су радници одбијени од захтева. Као несвршени предмети, још у току рада, налазе се: код среског начелства 11; код Градске

Капетаније у Новом Саду 13; код Окружног Уреда за Осигурање 3, и код Коморе 8. Свега 138 предмета.

Од свих 138 жалби у 37 случајева тражена је *накнада за прекршај законских прописа о одморном року*. Успешно по раднике решено: посредовањем Коморе 9, пресудом обртне власти 11; пресудом власти одбијено 4; Комора одбила 3 жалбе; од жалба одустало 4; у току рада: Код среског начелства 2; код Капетаније 2 и код Коморе 2.

У 48 случајева поднета је жалба због *неплаћене зараде*. По раднике успешно решено: посредовањем Коморе 16; пресудом обртне власти 7; пресудом власти одбијена 1; Комора одбила 2; од тужбе одустало 3; у току рада: код среског начелства 8; код Капетаније 6, и код Коморе 5.

У 20 случаја поднета је жалба због *неплаћене зараде и прекршаја прописа о отказном року*.

По раднике успешно решено: Посредовањем Коморе 10; пресудом обртне власти 4; Комора одбила 1; од тужбе одустало 2. У току рада код Капетаније 3. У осталим случајевима вршена је интервенција, већином са успехом, по разним споровима између радника и послодаваца и осталих јавних установа.

У овом времену Комора је интервенисала са успехом у два случаја од већег и општијег значаја.

По првом случају за 37 пољопривредних радника у Србобрану, где је изасланик Коморе успео да развргне по раднике штетан уговор о раду и исти поправи у корист радника.

По другом случају, на захтев пододбора Савеза Живежарских Радника у Новом Саду, Комора је интервенисала по питању недељног одмора за пекарске раднике. У циљу споразумног решења тога питања, преко Инспекције Рада сазвана је анкета, која није успела због пекарских послодаваца. Ови нису хтели у опште разговарати о овом питању, сматрајући да су „по закону“, пекарски радници изузети од законских прописа о недељном одмору.

Акција је у том правцу настављена и Инспекција Рада издала је посебно наређење за целу своју територију: да се сви пекарски послодавци морају строго придржавати законских прописа о недељном одмору и својим радницима загарантовати недељно пуних 36 часова одмора.

Како су се оваком наређењу олуприли пекарски послодавци и уз посредство Трковачко-Индустријске и Занатске Коморе изјавили жалбу, то је акције још у току и надати се да ће иста по раднике бити успешно завршена.

Комора је настојала да се све жалбе радника против послодаваца, које су јој у наведеном року подношене, што пре и у корист радника реше. У ту је сврху, по свакој појединој жалби, узиман записник од радника и спор покушавано претходно личном интервенцијом чиновника Коморе на лицу места решити, и тек након неуспеле интервенције Коморе предмет је упућиван на

надлежност Обртној Власти. Ове личне интервенције имале су успеха утолико, што је око 20% од укупног броја жалби решено посредовањем Коморе, а да се није морало ићи пред Обртну Власт.

Код Обртне Власти у Новом Саду, и поред настојања Коморе да се жалбе радника против послодаваца хитно решавају, решавање предмета ове врсте ишло је доста споро, тако, да је до решења појединих жалби требало да прође по неколико недеља, а кадгод и по неколико месеци. Тек у задње време успело је Комори да код Обртне Власти издејствује, да се за расправа ове врсте одреди, специјално, по један дан у свакој недељи. И поред тога, што су одлуке Обртне Власти доношене већим делом у корист радника, врло тешко су радници долазили до свога потраживања, пошто је са егзекуцијом (оврхом) врло тешко ишло, тако, да су многи радници, и поред правоћне пресуде у руци, остајали без свога зарађеног новца. Комора је и поводом овога задњег у више махова, лично преко свога правног референта, улагала протесте код меродавних и интервенисала, да градски оврховодитељ брже спровађа оврхе по правоћним пресудама палим у корист радника, али нажалост безуспешно.

Комора је такође чинила писмене интервенције код општинских управа и среских начелника по оним жалбама радника, које су јој усмено или писмено подношене од стране појединих радника из околиних места и села. Али ове интервенције су врло тешко успеваале, јер су како општинске управе тако и среска начелства, у већини случајева, одбијали раднике са њиховим жалбама за потраживање зараде од послодаваца; или, у крајњем случају, жалбе су решаване тек након неколико месеци, тако да су радници, немајући у дотичном месту посла, дотле већ отпутовали незнано куда, и њихове су жалбе постojале, услед недоласка на заказане расправе, беспредметне.

Културно-просветни рад

Мора се признати, да ова Комора досада на културно-просветном пољу за раднике у Војводини, није била колико учинила, иако јој је ово имао бити један од најпрецих и најважнијих задатака у њезином опћем раду. Али ово није никакво чудо, када се узме у обзир привременост саме Коморе и многе унутарње промене, како у управним телима тако и у административном апарату, које су је у прошлости задесиле. И када се томе придода још и то, да Комора за културно-просветне сврхе није ни имала довољно материјалних средстава, јер се изванредан део њезиних прихода морао употребити на набавке потребног инвентара и на оснивање њезиних повереништава у провинцији, као и на трошкове око санирања унутарњих прилика и стабилизације саме Коморе, односно, на

трошкове око одржавања изванредних Скупштина и припрема за изборе, ради стицања њезине сталности.

И поред тога, не би се за Комору могло рећи, да на томе пољу није ништа радила. Када се зна, да је 1926. године у Новом Саду основана читаоница Коморе, која је добро организована и уређена за раднике, а која се прилично посећује од стране организованог радништва у месту. Поред читаонице основана је у исто време и библиотека Коморе, у којој има приличан број књига научне и литерарне вредности, а која је такође добро уређена — по картотек систему — и из које се издају књиге свима радницима на читање бесплатно.

По престанку комесаријата 1927. образован је и Културно-Просветни Одбор Коморе са својим секцијама: просветно-васпитном, уметничко-забавном и спортско-хигијенском. Овај одбор функционише по нарочитом правилнику, који су усвојиле све Радничке Коморе у држави, у коме су заступљене све постојеће радничке стручне и културно-просветне организације у Новом Саду.

Културно-просветни референт Коморе, који је уједно и секретар Културно-Просветног Одбора, израдио је, у духу постојећег правилника, нарочити план за рад тога одбора и већ се приступило извођењу истог плана. Те је по томе поведена акција за образовање културно-просветних пододбора, који већ и функционишу у седиштима повереништава Коморе: Суботини, Вел. Бечкерек, Вршцу и Сомбору. Уједно су извршене набавке инвентара за читаонице и библиотеке у седиштима Комориних повереништава, и учињено је расположење да ове установе што пре одпочну деловати. А Културно-Просветни Одбор покренуо је акцију за оснивање једне бесплатне вечерње школе у Новом Саду, која ће имати за сврху: образовање радничке младежи и оспособљавање добрих функционера за вођење административних послова у радничким стручним организацијама, у којима прилично и несумњиво оскудевају дотичне организације. Биће основани и курсеви државног језика у Новом Саду и местима где постоје повереништва Коморе.

Из напред изложенога види се да су и досадашње управе привремене Коморе, и поред свих неприлика и потешкоћа које су их задесиле у њиховом раду, водиле рачуна о овоме за радничку класу, несумњиво, важном питању. А на будућој сталној Комори је, да томе питању посвети претежан део свога рада, како би радничка класа у Војводини стекла што већу образованост и достигла оној културни ниво и положај, који јој у данашњем друштву, према њеној бројној снази и привредно способности и припада.

Државна и општинска надлештва и Комора

Комора је са државним и општинским надлештвима саобраћала утолико, уколико су дотична надлештва од Коморе, и обратно, тражила извесне информације и податке, и уколико је Комора код истих чинила писмене интервенције, у погледу заштите појединих радника и радничких организација.

Приватне установе, лица и Комора

Саобраћајна акта између Коморе и појединих приватних установа и лица била су следећег карактера: набавке канцеларијског материјала и инвентара за Комору, разни позиви и понуде, уговори између Коморе и појединих особа за закуп просторија за Комору и њезина повереништва, разни рачуни и потраживања приватних лица од Коморе, те разне писмене информације и интервенције, чињене од стране Коморе код појединих приватних лица и установа по молбама и жалбама појединих радника.

Избори

Министарство Социјалне Политике својим решењем од 9. априла 1927. под З. Р. Бр. 3401., на основу § 40. и 41. закона о заштити радника и чл. 25., 27., 28., 29. и 30. Статута ове Коморе, одобрило је распис избора за сталну Радничку Комору за Војводину, с тиме, да се исти имају обавити најдаље до 1. августа 1927.

Исто Министарство је 11. маја 1927. за председника Главног Бирачког Одбора именovalo г. Лазара Совковог, шефа Обласне Инспекције Рада у Новом Саду, а на позив г. Савковог делегирани су, од стране Коморе г. Младен Гргаров и од стране Окружног Уреда г. Душан Георгијевић, за чланове Главног Бирачког Одбора за изборе Коморе, те је на тај начин исти одбор конституисан.

Пошто је Главни Бирачки Одбор констатовао да је одређен рок за изборе био кратак, то је од Министарства тражено продужење рока, још за један месец, што је и одобрено. Тада је Главни Бирачки Одбор приступио изборним радњама и одредио: 6. август 1927, као последњи дан за подношење листа, а 21. август 1927, као дан избора за Комору. Уједно су образовани и Месни Бирачки Одбори и учињене све нужне припреме за изборе.

Но како је до одређеног рока за поднашање листа поднета свега једна листа, и то Обласног Одбора Уједињеног Радничког Синдикалног Савеза Југославије за Војводину, а на којој се листи налазе и представници осталих постојећих радничких и намештеничких организација у Војводини, то је ова листа, на основу чл. 44. статута Коморе, од Главног Бирачког Одбора, 13. августа

1927., проглашена као правоваљана. Према чему су за чланове сталне Радничке Коморе за Војводину, за период од три године, изабрана ниже наведена лица, а Комора тиме излази из досадањег привременог стања и добија њезину сталност:

Редовни чланови: Антун Јуришић, радник из Новог Сада; Јован Орос, зидарски радник из Новог Сада; Рудолф Шефер, приватни намештеник из Новог Сада; Марко Потнер, металски радник из Новог Сада; Јосип Петерка, словослагач из Новог Сада; Милан Недељковић, банк. чиновник из Новог Сада; Звонимир Роксандић, трг. помоћник из Новог Сада; Бела Киш, браварски радник из Новог Сада; Василије Бесермињи, тапетарски радник из Новог Сада; Паја Шевчић, кочничар трамваја из Новог Сада; Гашипар Милер, кројачки радник из Новог Сада, Липот Мочари, млинарски радник из Новог Сада; Андрија Полгар, столарски радник из Новог Сада; Милош Плећаш, пекарски радник из Новог Сада; Младен Ђорђевић, ливац из Новог Сада; Андрија Ердеш, столарски радник из Новог Сада; Ђура Месарош, столарски радник из Новог Сада; Гавра Ђукић, словослагач из Новог Сада; Божа Правица, чиновник из Новог Сада; Ловра Чаут, радник из Новог Сада; Марија Сорг, радница, Нови Сад; Јосип Секел, чиновник из Сомбора; Јован Келемен, металски радник из Вршца; Ђура Фламан, радник из Сомбора; Карло Веркман, приватни намештеник из Вршца; Шандор Кендер, столарски радник из Суботице; Лука Казинци, металски радник из Суботице; Карло Хедрих, бравар из Суботице; Антун Нађ-Чилаг, металски радник из Суботице; Иван Пинтер, обућарски радник из Суботице; Фрања Херди, књиговезац из Новог Сада; Јован Човић, кројачки радник из Суботице; Стеван Тамалић, радник из Суботице; Никола Паштровић, зидарски радник из Сомбора; Алберт Дарабош, столарски радник из Суботице; Шандор Поздер, грађевинарски радник из Сомбора; Лазар Митровић, чиновник из Новог Сада; Матија Лончарек, кожарски радник из Вел. Бечкерека; Емил Рожаровски, обућарски радник из Панчева; Деже Мамузић, радник из Велике Кикинде; Стеван Добо, кројачки радник из Старе Кањиже; Петар Леман, корпарски радник из Апатина; Андрија Михајловић, фарб. радник из Вел. Бечкерека; Фрања Мор, обућарски радник из Вел. Бечкерека; Ђула Козар, пипеларски радник из Сенте; Адам Волф, кројачки радник из Вел. Бечкерека; Бела Буљовчић, словослагач из Суботице; Миливој Остојић, обућарски радник из Старог Бечеја; Миленко Грчић, чиновник из Црвенке; Хуго Бардоци, словослагач из Великог Бечкерека; Фрања Киш, млинарски радник из Вел. Кикинде; Риста Живанчев, кројачки радник из Вел. Кикинде; Мартин Лапух, браварски радник из Вел. Бечкерека; Гергељ Селеш, фабрички радник из Старе Кањиже; Исидор Нешић, бербарски радник из Сенте; Блашко Пецарски, обућарски радник из Сенте; Едуард Сладек, кројачки радник из Вршца; Мехмед Трампих, радник

из Старог Сивца; Павле Балог, фабрички радник из Старог Бечеја; Јован Херцог, молерски радник из Вршца.

Заменици: Бошко Мађашевић, чиновник из Новог Сада; Лајош Чеке, зидар, Нови Сад; Ђура Данић, трг. пом., Вршац; Игњат Крунић, ковач, Нови Сад; Данило Беше, типограф, Нови Сад; Александар Клаји, банковни чиновник, Нови Сад; Драгутин Гроздић, столарски радник, Нови Сад; Шандор Лепар, машински радник, Нови Сад; Паја Пајлун, бербарски радник, Нови Сад; Фрања Тренк, ревизор трамваја, Нови Сад; Душан Георгијевић, столарски радник, Нови Сад; Ђула Тешењи, млинарски радник, Нови Сад; Михајло Гелер, столарски радник, Нови Сад; Јосип Гец, пекарски радник, Нови Сад; Јосип Тот, тапетарски радник, Нови Сад; Михајло Пашко, столарски радник, Нови Сад; Калман Халаши, пакер новина, Нови Сад; Васа Јовановић, типограф, Нови Сад; Алфред Штерн, банкарски чиновник, Нови Сад; Стеван Варњу, радник, Нови Сад; Сава Столић, кројачки радник, Нови Сад; Стеван Визи, ципеларски радник из Сомбора; Берихард Камерер, столарски радник, Вршац; Лајош Волк, кројачки радник из Сомбора; Стеван Хорват, металски радник, Вршац; Стеван Бистрички, обућарски радник из Суботице; Бела Чернатић, радник из Суботице; Андрија Петреш, зидарски радник из Суботице; Паја Неордић, бравар из Суботице; Антун Кончек, столарски радник из Суботице; Вељко Нимрихтер, типограф из Новог Сада; Ђула Козма, кројачки радник из Суботице; Мирко Михалец, помоћник из Суботице; Степан Шишкоковић, зидарски радник из Сомбора; Мартин Дереш, столарски радник из Суботице; Антун Аничич, грађевинарски радник из Сомбора; Антун Аладић, банкарски чиновник, Нови Сад; Петар Ујвари, кожарски радник, Велики Бечкерек; Андрија Нађ, столарски радник, Нови Сад; Јосип Жан, браварски радник, Вел. Бечкерек; Петер Фазекаш, обућарски радник из Старе Кањиже; Антун Бург, цигларски радник из Апатина; Јован Нађ, браварски радник из Бечкерека; Хенрих Торих, зидар из Великог Бечкерека; Милорад Бабин, млинарски радник из Сенте; Петар Михајловић, обућарски радник из Вел. Бечкерека; Михајло Келемен, типограф из Суботице; Јосип Пикар, обућарски радник, Вршац; Стеван Јухас, банковни чиновник, Нови Сад; Реже Пфајфер, типограф из Великог Бечкерека; Вилмош Халас, радник из Сенте; Јован Деспотовић, кројачки радник, Вел. Кикинда; Михајло Соњи, фабрички радник из В. Бечкерека; Јосип Хорват, радник из Кнежева; Александар Стојков, кројачки радник из Сенте; Јован Галамбош, обућарски радник из Сенте; Јован Валтер зидарски радник, Вршац; Матија Ханђа, радник, Сента; Живко Богић, кројачки радник из Старог Бечеја; Нестор Филиповић, трг. пом., Србобран.

Радничке организације у евиденције Коморе

У евиденцији ове Радничке Коморе налазе се данас ове радничке организације:

а) Слободни Синдикалци:

Уједињени Раднички Синдикални Савез Југославије, Председништво у Загребу, Секретаријат у Београду, са Обласним Одбором за Војводину у Новом Саду и следећим централизованим савезима као својим члановима:

1. Савез Металских Радника Југославије, централа у Београду, подружнице у Војводини: Нови Сад, Суботица, Сомбор, Велики Бечкерек, Вршац, Дарда.

2. Општи Раднички Савез Југославије, централа у Загребу, подружнице у Војводини: Нови Сад, Велики Бечкерек, Вршац, Црвенка, Панчево, Кнежево, Тител, Нови Врбас, Брањин Врх, Бели Манастир.

3. Савез Приватних Намештеника Југославије, централа у Загребу, Обласни Одбор за Војводину у Новом Саду; подружнице у Војводини: Нови Сад, Суботица, Сомбор, Велики Бечкерек, Вршац, Сента.

4. Савез Живежарских Радника Југославије, централа у Загребу, подружнице у Војводини: Нови Сад, Сента, Велика Кикинда, Панчево, Вршац, Дарда, Суботица, Бели Манастир.

5. Савез Радника-ца Шивачко-Одјевне Индустије и Обрта Југославије, централа у Београду, Обласни Одбор за Војводину у Новом Саду, подружнице: Нови Сад, Суботица, Вршац, Велики Бечкерек, Стари Бечеј, Велика Кикинда.

6. Савез Шивачких Радника Југославије, централа у Београду, подружница у Србобрану.

7. Савез Кожарско-Прерађивачких Радника Југославије, централа у Београду, подружнице у Војводини: Велики Бечкерек, Велика Кикинда, Вршац.

8. Савез Грађевинарских Радника Југославије, подружнице у Војводини: Сомбор, Стара Кањижа, Вршац.

9. Савез Монополских Радника-ца Југославије, централа у Београду, подружница у Новом Саду.

10. Савез Електро-фабричких и Трамвајских Радника Југославије, централа у Београду, подружница у Новом Саду.

11. Савез Дрводељских Радника Југославије, централа у Загребу, подружнице у Војводини: Нови Сад, Вршац.

б) Независни Синдикалци:

Централни Раднички Синдикални Одбор Југославије, са седиштем у Београду, Обласним Одбором за Војводину у Новом Саду и следећим централизованим савезима као својим члановима:

1. Савез Радника Металне Индустије и Обрта Југославије, централа у Београду, подружнице у Војводини: Нови Сад, Суботица, Велики Бечкерек, Бачка Топола.

2. Савез Радника-ца Кожарско-Прерађивачке Индустије и Обрта Југославије, централа у Загребу, подружнице у Војводини: Нови Сад, Суботица, Сомбор, Сента, Велики Бечкерек, Бачка Топола, Бачка Паланка, Стара Кањижа, Ада, Панчево.

3. Савез Радника-ца Шивачко-Одјевне Индустије и Обрта Југославије, централа у Београду, подружнице у Војводини: Нови Сад, Сомбор, Велики Бечкерек, Сента, Стари Бечеј, Панчево, Стара Кањижа.

4. Савез Трговачких Помоћника и Приватних Чиновника Југославије, централа у Београду, подружнице у Војводини: Нови Сад, Суботица, Панчево.

Ради испуњења извесних важних формалних услова нису дефинитивно примљени у евиденцију ови Независни Синдикати који припадају Ц. Р. С. О. Ј.: Савез Радника Дрводељске Индустије и Обрта Југославије, централа у Загребу; Савез Радника Грађевинарске Индустије и Обрта Југославије, централа у Загребу, и Савез Пољопривредних Радника Југославије, централа у Суботици.

в) Неутрални Синдикалци:

1. Савез Графичких Радника-ца Југославије, централа у Загребу, подружнице у Војводини: Нови Сад, Суботица, Велики Бечкерек.

2. Удружење Банкарских, Осигуравајућих, Трговачких и Индустриских Чиновника Југославије, седиште у Новом Саду, подружнице: Велика Кикинда, Велики Бечкерек, Црвенка, Стари Бечеј.

3. Савез Банкарских, Трговачких и Индустриских Чиновника, централа у Београду, подружница у Великом Бечкереку.

4. Савез Банковних Чиновника Југославије, централа у Загребу, подружница у Суботици.

5. Удружење Музиканата, централа у Београду, подружница у Новом Саду.

г) Уметничка и просветна удружења:

1. Есперантиста Лабориста Рондо, Нови Сад.
2. Социјалистичка Радничка Уметничка Група „Слобода“ у Новом Саду.
3. Уједињена Радничка Уметничка Група „Абрашевић“ у Суботици.
4. Уметнички Раднички Клуб „Абрашевић“ у Вршцу.
5. Радничка Уметничка Група „Абрашевић“ у Новом Саду.
6. Радничка Уметничка Група „Слобода“ у Суботици.
7. Радничко Певачко Друштво „Фрозин“ у Вршцу.
8. Радничка Уметничка Група „Слобода“ у Белом Манастиру.

д) Спортивска удружења:

1. Раднички Спортски Клуб у Новом Саду.
2. Раднички Спортски Клуб у Старом Бечеју.
3. Раднички Спортски Клуб у Великој Кикинди.
4. Раднички Спортски Клуб у Великом Бечкереку.
5. Раднички Спортски Клуб у Вршцу.
6. Раднички Спортски Клуб „Борац“ у Панчеву.
7. Раднички Спортски Клуб у Србобрану.

ЗАКЉУЧНИ РАЧУН

РАДНИЧКЕ КОМОРЕ ЗА ВОЈВОДИНУ
ЗА ВАНБУЏЕТСКО СТАЊЕ
У ПЕРИОДУ ОД 1. ЈАНУАРА ДО 31. ЈУЛА 1926. Г.

ПРИМИЦИ:

	Динара
Субвенција .	8.333.34
Од Сузора .	655.000.—
Салдо .	21.438.16

ИЗДАЦИ:

	Динара
Плата чиновника	170.116.66
Кирија, огрев и осветљење	27.595.40
Инвентар	54.050.88
Изддржавање Центр. Секретаријата Радн. Комора	55.000.—
Путни трошкови	69.674.—
Канцелариски прибор	8.138.50
Поштански трошак	1.170.30
Експозитуре	150.324.25
Библиотека	30.076.75
Публикације и тисканице	31.081.40
Одржање скупштине	21.415.—
Статистика	1.000.—
Хонорар члановима управног одбора	24.800.—
Непредвиђени трошкови	27.800.—
Осигурање чиновника код ОУЗОРа	3.158.—
Остали трошкови	8.570.—
	684.771.50

Салдо: 21.438.16

Примици укупно од 1. јануара до 31. јула 1926. г. Д. 663.333.34

Издаци укупно од 1. јануара до 31. јула 1926. г. Д. 684.771.50

Више издато: 21.438.16

Нови Сад, 13. августа 1926. г.

Љ. ДРАХ с. р.
књиговођа.

ПАВЛЕ ТАТИЋ с. р.
секретар.

РАДА ЂЕРИЋ с. р.
председник.

Пренос динара 931.476.—

VII. Канцеларијски материјал, администрација:

1. У центради месечно á 1200 (12 м.) 14.400.—
2. У повереништвима „ á 200 (4 м.) 9.600.—
3. Поштарина месечно á 1000 (12 м.) 12.000.— 36.000.—

VIII. Библиотека, новине и часописи:

1. Нови Сад 30.000.—
2. Суботица 30.000.—
3. Вршац 30.000.—
4. Сомбор 30.000.—
5. В. Бечкерек 30.000.— 150.000.—

IX. Просветне и културне установе:

1. Предавања, стручни курсеви . . 100.000.—
2. Културне и спортске установе . 80.000.— 180.000.—

X. Пушовања, инспекције 100.000.—

XI. Правна заштитиша 84.600.—

XII. Приноси за осигурање намештеника, порези на плаће, пензиони фонд . . 40.000.—

XIII. За издржавање ЦСРК. 160.000.—

XIV. Међународне делегације 10.000.—

XV. Сузору за убирање разреза 100.000.—

XVI. Непредвиђени издаци 7.924.—

Динара 1.800.000.—